

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

20. YÜZYIL ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ: SURİYE BAAS PARTİSİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zişan ÖZENİR

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Tacettin Gökhan ÖZÇELİK

ŞUBAT-2020

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

20. YÜZYIL ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ: SURİYE BAAS
PARTİSİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zişan ÖZENİR

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 24/02/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dr. Öğr. Öğr. T. Galip Şahin	Basarılı	
Dr. Öğr. Öğr. Lanfa Mammydara	Basarılı	
Dr. Öğr. Öğr. Uğur B. Kaya	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Zişan ÖZENİR

24.02.2020

ÖNSÖZ

Tezimin şekillenmesinde, ilerlemesinde ve tamamlanmasında değerli katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Tacettin Gökhan ÖZÇELİK'e çok teşekkür ederim. Tez çalışmamda tıkanıp ve aşamadığım zamanlarda yardımlarını esirgemeyen sevgili hocama şükranlarımı sunarım. Ayrıca tezimin hazırlanma döneminde bana sabır gösteren aile bireylerime de sevgilerimi sunarım.

Zişan ÖZENİR

24.02.2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ VE SURİYE	4
1.1. Arap Milliyetçiliğinin Ana Hatları.....	4
1.1.1. Kültürel Arap Milliyetçiliği	7
1.1.2. Siyasi Arap Milliyetçiliği.....	13
1.1.3. Bağımsızlık Yolunda Araplar	15
1.2. Tarihsel Süreçte Suriye	19
1.2.1. Suriye'nin Toplumsal ve Siyasal Yapısı.....	34
1.2.2. Suriye Miliyetçiliği	35
BÖLÜM 2: BAAS PARTİSİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ	39
2.1. Baas Partisinin Kuruluş Yıllarındaki İdeolojisi	39
2.1.1. Baas Partisi İdeolojisi Unsurları.....	44
2.1.2. Baas Partisinin Dayandığı Sınıfsal Temeller	46
2.2. Baas Partisinin Suriye İç Politikasındaki Rolü	50
2.3. Baas Partisinin Suriye Dış Politikasındaki Rolü.....	53
2.3.1. Arap - İsrail Savaşları ve Suriye'ye Etkisi	53
2.3.2. Baas Partisi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti	56
BÖLÜM 3: SURİYE'DE VE BAAS PARTİSİNDE İKTİDAR MÜCADELESİ	62
3.1. 1961-1963 Yılları Arası Ayrılıkçı Dönem	62
3.2. Baas Partisinin Yeniden Yapılanması	68
3.3. 1963-1966 Yılları Arası Baas Partisi İktidarı	72
3.3.1. Baas İktidarının Dış Politikası	76
3.3.2. Baas Partisinin İdeolojik Dönüşümü.....	83
3.4. 1966-1970 Yılları Arası Baas Partisi	86
3.5. Hafız Esad Dönemi Baas Partisi	91
3.5.1. Hafız Esad Dönemi İktidar Yapılanması	94

3.5.2. Baas Partisinde Liberal Evre	98
3.5.3. Arap Milliyetçiliğinden Sapma	99
3.5.4. Arap Sosyalizmi Yerine "İnfitah"	103
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	114
ÖZGEÇMİŞ.....	121

Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: 20. Yüzyıl Arap Milliyetçiliği: Suriye Baas Partisi Örneği

Tezin Yazarı: Zişan ÖZENİR **Danışman:** Dr. Öğretim Üyesi Tacettin Gökhan ÖZÇELİK

Kabul Tarihi: 24.02.2020 **Sayfa Sayısı:** iv (ön kısım) + 119 (tez)

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Bilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Türkiye’de uluslararası ilişkiler literatüründe Ortadoğu ile ilgili çalışmalar son yıllarda büyük artış göstermiştir. Bu gelişmede kuskusuz Suriye’de savaş ve sonrasında ortaya çıkan gelişmeler ile Büyük Ortadoğu projesi gibi olgularla birlikte Türk dış politikasının gündeminde Ortadoğu’nun giderek daha fazla yer alması da etkili olmuştur. Bu çalışmada son dönem literatürüne hâkim olan anlayışın aksine güncel olmayan bir konu incelenecek olup Türkiye’nin bölge ile olan ilişkileri yerine Milliyetçilik olgusu Baas Partisi çerçevesinde ele alınacaktır. Baas Partisi gibi II. Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu politikasına damga vuran büyük bir olgunun ele alınması çalışmanın Arap orta doğusunun 20. Yüzyıldan bu yana yaşadığı serüvenin en önemli boyutlarının çoğunu anlamamızı sağlayacaktır.

Bu çalışma, giriş ve sonuç bölümleri dışında üç ana bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde milliyetçilik kavramıyla ilgili teorik tartışmalar irdelenirken, ikinci bölümde ise Baas Partisinin kuruluşu ve gelişimi analiz edilecektir. Üçüncü bölümde ise Baas Partisinin iktidar mücadelesi esas olarak Suriye üzerinden ele alınacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada özelde Arap milliyetçiliğinin genelde Baas Partisinin siyasal ve sosyal gelişim süreci açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Milliyetçiliği, Suriye, Baas Partisi, Sosyalizm, Liberalizm

Nişantaşı University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: 20. Century of Arap Nationalism: The Example of The Syrian Baath Party

Author: Zişan ÖZENİR

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Tacettin Gökhan ÖZÇELİK

Date: 24.02.2020

Nu. of pages: iv (pre text) + 119 (main body)

Department: Political Sciences and International Relations

Subfield: Political Sciences and International Relations

Studies on the Middle East in the literature of international relations in Turkey have increased greatly in recent years. Undoubtedly, the fact that the Middle East is increasingly taking part in the agenda of Turkish foreign policy, along with the events that emerged in Syria after the war and the Great Middle East Project, have been effective in this development. In this study, contrary to the understanding that prevailed in the recent literature, an outdated issue will be examined and the phenomenon of nationalism will be discussed within the framework of the Baath Party instead of Turkey's relations East policy after World War II, will allow us to understand many of the most important aspects of the Arab Middle East's adventure since the 20th century. This study will consist of three main chapters except the introduction and conclusion chapters. In the first chapter, theoretical discussions on the concept of nationalism will be examined, while in the second chapter, the establishment and development of the Baath Party will be analyzed. In the third chapter, the Baath Party's struggle for power will be discussed mainly through Syria. Therefore, in this study, the political and social development process of Arab nationalism in particular and Baath Party in general will be explained.

Keywords: Arab Nationalism, Syria, Baath Party, Socialism, Liberalism

GİRİŞ

İslami reformizmin temelinde, sahilik kavramı odaktadır. Ancak Baas Partisi'nin ortaya çıkmasıyla birlikte kültürel anlamda Arap milliyetçiliğine dayanan bu hareket yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra evrilerek İslam ile olan bağların kopmasına sebep olmuştur. Baas Partisi'nin nasıl ortaya çıktığını idrak edebilmek için öncelikle Arap Milliyetçiliği kavramının ortaya çıkışına bakmak gerekmektedir.

Milliyetçilik akımının temellerine bakmak gerekirse Batı Avrupa kökenlidir. Bu kavram ilk olarak 19.yüzyılda Batı Avrupa'da gelişmeye başlamış, kısa süre içerisinde tüm dünyada etkisini hissettirmeye başlamıştır. Osmanlı Devlet'inin Balkanlar'da yer alan topraklarında bu akım 19. Yüzyılın başlarından itibaren etkisini hissettirse de, Orta Doğu topraklarında ancak bu yüzyılın sonlarına doğru etkili olmaya başlamıştır. Baas Partisi burada oldukça önemlidir. Çünkü 2. Dünya Savaş'ından sonra ilk olarak kültürel bir hareket olarak ortaya çıkan bu parti, sonrasında Arap Milliyetçiliğini siyasi bir eylem niteliğine kavuşturmuştur.

Bu çalışmanın amacı ise Suriye'de kurulan Baas Partisi örneğiyle 20.yüzyılda Arap Milliyetçiliği konusunu açıklığa kavuşturaktır. Daha ayrıntılı bir biçimde söylemek gerekirse ilk olarak Baas Parti'sinin Arap Milliyetçiliği içindeki öneminin ne olduğu, daha sonra oluşturmuş olduğu ideolojilerin dönemin düşüncelerinden ne ölçüde etkilendiği, bu ideolojilerin dünyada ve bölgede yaşanan gelişmelere ve değişimlere bağlı olarak nasıl değiştiği ve partinin Suriye'de iktidar olmasıyla ülkenin iç ve dış politikasını nasıl değiştirdiği ele alınacaktır.

Baas Partisi, Suriye'de özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra siyasi açıdan oldukça büyük bir öneme sahip olmuştur. Bununla birlikte Suriye'de iktisadi ve sosyolojik açıdan da değişikliklere sebep olmanın yanında sınıflar arasındaki ilişkilerin biçimlenmesinde etkili olmuştur. Suriye siyaseti, bağımsızlığa kavuştuğu ilk zamanlarda Arap milliyetçiliği ile Arap sosyalizmi arasında bir sentez aramak suretiyle yola çıkmış; fakat 1970'li yıllardan sonra ise yeniden revize olan Baas Partisi aracılığı ile biçimlendirilmiştir. Suriye'de iktisadi, sosyolojik ve siyasi alanlarda yaşanan bu

değişiklik ve dönüşüm, alternatif kalkınma modeli benimseyen diğer Arap ülkelerinde yaşanan dönüşümle benzerlik taşımaktaydı. 1960'lı yıllarda Nasır yönetiminde ve bazen de Irak'ta gündeme gelen Arap sosyalizmine yönelik uygulamalar, Suriye'de iktidarı elinde bulunduran Baas Partisi tarafından da özellikle de ekonomik anlamda benimsenmiştir. Ancak 1970'li yıllarda Arap Milliyetçiliği olgusu önemin yitirmiş; buna bağlı olarak da Arap sosyalizminden kısmen de olsa kapitalizme doğru kaymalar başlamıştır. Bu bağlamda bu çalışma, Baas Partisi aracılığı ile 20. Yüzyılda Orta Doğu'da gerçekleşen değişim ve dönüşümü açıklamaya çalışmaktadır. Bu çalışmada sık sık Suriye'nin toprak bütünlüğü ve özgürlüğüne atıfta bulunmaktadır. Ancak Suriye tarihsel açıdan bakıldığında zaman bu bölgede ayrık bir yapıda olan ülkedir. Baas Partisi'nin konjonktürel olarak ideolojik faaliyetlerinin değişmesi ve faaliyetlerini buna göre şekillendirmesi, radikal olarak adlandırılan Arap ülkeleri ile bire bir örtüşen bir durumdur. Bu yüzde Orta Doğu'ya ilişkin yapılacak olan karşılaştırmalı analizlerin önündeki engeller ortadan kalkmaktadır.

Bu çalışma sadece 20. Yüzyıl dönemini açıklamaya yöneliktir. 20. Yüzyılda iki kutuplu bir yapı hâkimdir ve bu yapı Baas Partisi'nin iç ve dış politikasına yansımıştır. Bu çalışmanın temeli ise bu yüzyılda ortaya çıkan uluslararası gelişim ve değişimlerin Baas Partisindeki konjonktürel değişimlerle birlikte Suriye'deki iç ve dış politikada ne gibi yeniliklere yol açtığını idrak etmektir.

Baas partisinin ne gibi ideoloji üzerine inşa edildiğini kavrayıp, bunun Suriye'deki iç ve dış politika üzerinde ne gibi yansımalara sahip olduğunu idrak etmek için bu partinin gerek doğuş, gerek gelişi ve gerekse de değişim süreçlerinde önem arz eden noktalarına bakmak gerekecektir. İlk bölümde ele alınacak konu; Suriye ile birlikte Arap Milliyetçiliğidir. Burada öncelikle Arap Milliyetçiliği karakteristik özellikleri ile ele alınacak ve nasıl kültürel milliyetçilikten siyasal nitelikte bir milliyetçiliğe kayıldığı ve sonrasında is nasıl bağımsız ulus-devlet olma düşüncesinin hâkim olduğu anlatılacaktır. Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte Arap Devletleri gerek kimlik ve gerekse de aidiyetlik konusundan bir boşluğa düşmüştür. Çünkü yıllarca Osmanlı hâkimiyeti altında yaşamış ve bu yüzden de İslami anlamda kuşatıcı bir kimliğe sahip olamamışlardır. Arap dünyasında Osmanlı'nın yıkılışından sonra sömürgeci olan devletler ile mücadelelerin yoğun bir şekilde yaşadığı görülmektedir. Arap Milliyetçiliği, ilk haline bakıldığında

Büyük bir Arap Devleti kurma düşüncesine sahiptir. Ancak sonrasında, özellikle de yaşanan iki Dünya Savaş'ından sonra bu devletlerin neredeyse tamamı bu Arap Birliğinden vazgeçip tek tek bağımsız devletler kurma yoluna gitmişlerdir. Arap devletleri, 2. Dünya Savaşına kadar bağımsızlıklarını elde etmişler ve Arap Ligi'ni kurmuşlar ve böylelikle de Arap Birliği yolunda oldukça önemli bir adım atmışlardır. Fakat bu olay arzu edildiği gibi neticeye kavuşamamış ve birleşme için atılmış olan adımlar hep yarıda kalmıştır. Yani Arap Milliyetçiliği, bir siyaset pratiği olmamış, Arap devletleri için daha çok bir ideal olarak kalmaya başlamıştır. Yine bu konu bazen de siyaset için bir politika argümanı olmuştur. Suriye ve Mısır, 1958'de kendi aralarında Birleşik Arap Cumhuriyetini kurmuşlardır. Ancak bu birlik Suriye'de meydana gelen bir darbe sonucu bitmiştir. Mısır lideri Nasır, bu birlikte Mısır'ın daha etkin olmasını sağlamış, bu durum neticesinde ise Suriye'de rahatsızlık durumu belirlemiştir. Sonrasında ise Suriye'de söz konusu darbe gerçekleşerek birlik dağılmıştır.

Sonrasında ise, milattan öncesinden başlanarak günümüze kadar olan süreçte Suriye'nin genel tarihi anlatılmıştır. Tarihi Suriye toprakları, yani Ürdün, Lübnan, Filistin, İsrail ve Sina'yı da içerisinde barındıran yerler, coğrafi özelliğinden ötürü her daim önem arz eden bir konumda olmuştur. Burada verilen bu tarihi bilgilerin akabinde de Suriye'deki toplumsal ve siyasal yaşam hakkında birtakım genel bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci kısmında ise Baas Partisi'nin oluşmasında etkili olan koşullar, geçmiş dönemlerden beri almış olduğu miras ile nasıl bir ideoloji üzerinde kurulduğu, bu ideolojinin temelleri ve bu partinin ülke siyasetinde bulunma gayretleri incelenecektir. Bu partinin ideolojisinin temeline bakıldığında Arap sosyalizmi uygulamalarının gerek iç ve gerekse de dış politikada sebep olduğu değişimler anlatılmaya çalışılacaktır. Buradaki Arap sosyalizmi uygulamaları ise Arap milliyetçiliğinin önene geçme amacını taşımaktadır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise ele alınacak konular; Baas partisi içerisinde radikal solcular ve milliyetçiler arasında yaşanan güç mücadelesi ve bu mücadeleyi 1970'de sağa kanattan olan Hafız Esad'ın kazanması ve bölgede Arap Milliyetçiliğinin yerine siyasal İslam'ın almasının sebepleri ve bu durumun Suriye'ye yansımalarıdır.

BÖLÜM 1: ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ VE SURİYE

1.1. Arap Milliyetçiliğinin Ana Hatları

Tüm ülkelerde değişik türden milliyetçi gruplar bulunmaktadır. Bu grupların kendilerine has milliyetçilik özellikleri vardır. Bu özellikler çevresinde her grubun milliyetçilik tanımı birbiriyle benzerlik göstermemekte ve ulus-devletleri haklı gösterme konusunda değişik yolları takip etmeleri söz konusu olabilmektedir. Bazı milliyetçilerin ise dil ve edebiyatları ön planda olan konulardır. Yine bu gruplardan bazıları torak bütünlüğünün son derece önemli olduğunu vurgulamışlar, bazıları ise ortak dinin önemi üzerinde durmuşlardır. Milleti tanımlama hususunda ise Aydınlanma ve Romantizm yaklaşımlarını kullanmışlardır (Çağla, 2002: 2). Bunlardan Fransız Milliyetçiliği, Aydınlanma kaynaklı iken; Alman Milliyetçiliği ise Romantizm kaynaklıdır (Karakaş, 2000: 71).

Yukarıda bahsi geçmekte olan bu milliyetçilik türleri arasında diyalektik yani tez ve antitez biçiminde bir ilişkinin varlığı göze çarpmaktadır (Karakaş, 2000: 73). Fransız devrimi ilk olarak Fransa'da bir siyaset şekli olarak ortaya çıkmış ve daha sonra da tüm dünyayı etkileyen bir akım olmuştur. Fransa'da ortaya çıkan bu milliyetçilik akımı esasında uygarlıkçı bir çizgide ilerlemiş ve Rousseau ile Sieyès'den gelerek Renan ile de güçlenerek günümüze kadar ulaşmıştır (Çağla, 2002: 2).

Fransa'da ortaya çıkan milliyetçilik akımının kökeni 1789 yılına dayanmaktadır. Bu tarihte Rahip Barruel, Jakobenlerin yurtseverlik zihniyetlerinin ne kadar gayri ahlaki olduğunu vurgulamıştır. Burada ifade edilmek istenen konu; vatanseverlik çatısı altında yabancı düşmanlığının erdem şeklinde değerlendirilmesi konusudur. Sonrasında ise liberal düşünceyle birlikte Fransız Devrimi yaşanmış ve bu devrimle birlikte başta halk egemenliği, eşitlik, özgürlük, dayanışma ve vatan gibi konular hâkim olmuştur. Fransız devrimi homojen özellikte olmayıp, melez bir yapıya sahiptir. Bu devrimle birlikte tanrı ve kral gibi mutlak otoritelerin yerini ulus ve halk iradesi almaya başlamıştır. Fransız devrimi vatandaşlık temeline dayanmakla birlikte kolektivist bir yapıdadır. Devrimden sonra Fransa'da milliyetçilik kavramı, ulus ve ulus-devletin ardından meşrulaştırıcı bir prensip ve kimlik şeklinde şekillenmiştir. Fransızlara göre ulus, evrensel nitelikte bir kavramdır. Bu kavramın hareket noktası ise bireysel bağlılıklardır. Fransız milliyetçiliğinin siyasal boyutu ise iktidarın yöneticiler tarafından meşru hale getirilmesi

için eşitlik ile ulus egemenliğine vurgu yapan niteliktedir. Bu bağlamda ise Fransız Milliyetçiliğine göre milliyetçiliğin herhangi bir şekilde ırk ya da dil temelli olmadığı; bundan ziyade ulusların istemesi, halkın kendi özgür rızası ve bunun meşruluğu ile vatan duygusunun olduğunu belirtilmektedir. Buna göre Fransız milliyetçiliğinin en önemli özellikleri şunlardır:

- Kozmopolit bir yapıdadır,
- Evrensellik ve Aydınlanma temelleri üzerinde inşa edilmiştir,
- Uygarlıkçıdır (Karakaş, 2000: 71-73).

Alman milliyetçiliğinin daha önce de Romantik temeller üzerinde atıldığını söylemiştik. Bir diğer yanı ise bu milliyetçiliğin kültürcü özelliğe sahip olmasıdır(Karakaş, 2000: 71). Alman milliyetçiliği Herder ile Fichte'nin düşünceleri doğrultusunda entelektüel bir boyuta sahip olmuştur. Buna göre Alman milliyetçiliği Fransız milliyetçiliğinin aksine doğrudan doğruya ortak bir dile, etnik gruba ait olmaya dayanmaktadır. Bu milliyetçilik türü ulus-devlete dayalı bir şekilde inşa edilmemiştir; bunun aksine kendi ulus-devletini meydana getirmiştir. Burada milliyetçiliğin meydana gelmesindeki en etkili unsur ise Alman unsurudur. Çünkü bu unsur kültürel açıdan bir birlik açısından inşa edilmiştir. Almanların felsefesine burada değinmekte fayda vardır. Çünkü bu milliyetçilikte büyük bir itici güçtür. Bu itici güç ise Romantizm kaynaklıdır. Almanlara göre kendileri sadece bir toprak parçası üzerinde yaşayan bir topluluk değil; bundan önce bir tarihe, kültüre ve dile aittirler. Kendilerini bu şekilde algılamaları ise onların milliyetçiliklerinin irridentist bir açıdan belirlenmesine ön ayak olmaktadır. Yine "Pangermenizm" de bu algı üstüne inşa edilmiştir. Alman milliyetçiliğinde etnik ve kültürel unsurlar oldukça ön plandadır. Almanya'da milliyetçilik olgusu bakıldığında gecikmiş bir prensip ve kimlik olarak nitelenebilir. Milliyetçilik Almanya'da ulus-devletlerin ortaya çıkmasında ön planda olmuştur. Bunun bağlı olarak da etnik ve kültürel unsurlar her daim altı sıkça çizilen konular olmuştur. Öte yandan Alman Milliyetçiliğinin bir diğer özelliği de onun militarist yapıda olmasıdır. Alman milliyetçiliğinin bu militarist yapısı ve etnik ve kültürel unsurlara çok önem vermesi Almanya'yla birlikte, diğer birçok ulus-devleti harekete geçirmiştir. Bu bağlamda Alman Milliyetçiliği, bu devletlerin kendi içerisinde homojen bir yapı oluşturmalarına ve dışarıya karşı da ne kadar güçlü olduğunu göstermek suretiyle saldırgan yapıda milliyetçilik anlayışına sebep olmuştur(Karakaş, 2000: 71-73).

Almanlara göre ulus, organizmacı bir şekilde değerlendirilmeli ve o şekilde tanımlanmalıdır. Bu yaklaşım çerçevesinde ise Almanlar kendilerini aynı soy, kültür ve geçmişi paylaşan bireyler olarak tanımlamışlardır (Schnapper, 1995: 172-173). Alman milliyetçiliği daha önce de bahsedildiği gibi ortak dile, kana ve toprağa dayalı olmanın yanında, farklı bir özelliği de vardır. Bu özellik ise onun kollektivist bir yapıda olması, organik ve etnik temeller üzerinde inşa edilmesidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde esasında İngiliz ve Fransız milliyetçiliğine karşı olacak şekilde geliştirilmiştir. Bu milliyetçilik türünde romantizmle birlikte kültürel öğeler ön plandadır. Bu bağlamda Alman birliği kurulduktan sonra diğerleri için bir alternatif olmuş ve Napolyoncu saldırganlık için bir tepki haline gelmiştir. (Çağla, 2002: 2). Almanlar, özellikle aşağılanmalarını ve umutsuzluklarını bastırmak amacıyla Avrupa'nın gücünün şanlı Germen İmparatorluğundan oluştuğunu savunmuşlar ve geçmişlerine bir yöneliş halinde olmaya başlamışlardır. Bu bağlamda şair ve filozoflarıyla birlikte, kültürel anlamda dejenere olmamış halk topluluğunu varlığını araştırmışlar. Özellikle masallarını, şiirlerini, halk türkülerini ve efsanelerini araştırarak geçmişlerini tekrardan harekete geçirmeye çalıştılar. Bunu yaparken de Batı Avrupa filozoflarından ziyade kendi hayal güçlerine başvurdukları görülmektedir. Yani kısaca belirtmek gerekirse bir nevi inşa sürecine girmişlerdir. Bu dönemde Almanlar 'da köylülük olgusuna yönelik bir tutku yeşermiştir. Ancak bu yavan bir tutku değildi, aksine saf, yozlaşmamış ve basit bir tutkuydu. Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz kültürel anlamda dejenere olmamış halkın yeniden keşfedilmesi ile birlikte yere lehçelerin de önemi artmıştır. Bu şekilde süreçlere bağlı olarak gelişen romantizm temelli, etnik ve organizmacı Alman Milliyetçiliği, Fransız milliyetçiliğinin aydınlanmacılığına, Napolyoncu saldırganlığa ve aydınlanmanın ana prensiplerine tepkidir (Karakaş, 2000: 71-73).

Milliyetçilik konusunda ise 3. Yaklaşım; Amerikan milliyetçiliğidir. Amerikan milliyetçiliği bireysel bireysel vatandaşlık ile vatanseverliği geliştirmeyi hedefleyen bir türdür ve ayrıca evrenselci ve özgürlükçüdür (Karakaş, 2000: 71).

Yukarıda açıklanan bu 3 milliyetçilik içerisinde Alman milliyetçiliği, Arapları en çok etkileyen milliyetçilik türü olmuştur. Özellikle de Alman milliyetçiliğindeki milli ruh ve görev olgusu, Arap milliyetçilerini etkilemiştir (Smith, 2004: 171). Arap milliyetçiliğine tarihi açıdan baktığımızda kökleri, Muaviye tarafından kurulan Emevi Devlet'ine kadar uzanmaktadır. Muaviye liderliğinde olan Emevilerde yönetim İslami biçimden, Arp

sınıfına dayalı bir Arap monarşisine doğru yol almıştır (Lewis, 2006: 96). Bu dönemde Arap harici Müslümanlara ikinci sınıf insan olarak bakılmış ve bunlara da Mevali¹ adı verilmiştir. Bu da Arap dünyasındaki ilk milliyetçilik akımı olarak görülebilir. Emevilerde mali ayrıcalıklar sadece Arap olan Müslümanlara veriliyordu. İslam dinini benimseyen kişilerden bazıları ise vekil olacak şekilde Arap kabile liderlerine bağlanmaktaydı. Fakat bu tür uygulamalar zaman içerisinde rahatsızlıklara sebep olmaya başlamıştır. Arap olmayan Müslümanlar bu rahatsızlıklar sonucunda bazı ayaklanmalara destek verdiler ve bu destek neticesinde 750’ de Emeviler, Abbasiler tarafından yenilgiye uğratıldı. Bu yenilginin ardından ise bu uygulama kaldırılmıştır (Hourani, 2005: 54).

Arap milliyetçiliği kültürel ve siyasal olmak üzere 2 boyuttan meydana gelmektedir. Siyasi açıdan herhangi bir talepleri olmayan milliyetçileri belirtmek için kültürel Arap milliyetçiliğini ifade edebiliriz. Osmanlı Devleti yıkılmadan önce Arap milliyetçileri Osmanlı’dan ayrılmak istemiyordu ve aksine Arap kimliğini yalnızca kültürel çalışmalar şeklinde oluşturmaya çalışıyorlardı. Buna bağlı olarak birçok Arap düşünür, Arap dili, kültürü ve tarihi üzerine çalışmalar yapmaktaydılar.

Siyasal Arap milliyetçiliğinde kültürel olanın aksine tamamen bağımsız bir devlet kurma amacı mevcuttur. Bu düşünce daha çok Hristiyan Araplar tarafından biçimlendirilmiştir (Karakaş, 2000: 71-73).

1.1.1. Kültürel Arap Milliyetçiliği

Bu milliyetçilik türü, siyasi milliyetçili ile beraber değerlendirilmenin yanında ayrı da değerlendirilebilir (Hayes, 1995: 19). Arap milliyetçiliğinin başlangıcına ilişkin temel 19. Yüzyıldır. Arap milliyetçiliği ilk olarak siyasal anlamda herhangi bir şekilde talepleri olmayan bir sadece kültürel bir uyanıştı (Şen, 2004: 39). Buradaki amaç ise Arap kültürü ve dilinin modernleştirilmesidir. Bu olgu genellikle Hristiyan Araplar arasında yaygınlaşan ve kabul gören bir olguydu. Müslümanlar arasında ise Halep, Şam ve Beyrut’tan ziyade daha çok İstanbul’a doğru kuvvetli bir yönelim mevcuttu (Maoz, 1991: 33).

Bölgedeki Araplar, milliyetçilik olgusuna bağlı olarak Balkanlar’da yaşanan ayrılıkçı

---

¹ Houraniye göre Mevali, hukuki bakımdan hâkim sınıf ile köleler arasında, azadlı köle veya esirlerden oluşmaktadır. Aynı zamanda bu sınıf, bağlı olduğu aileye, kabileye veya beldeye mensup insan grubunu meydana getiriyordu. Emeviler döneminde Arap olan Müslümanları ifade etmek için kullanılırdı.

hareketlerden etkilenmişlerdi (Öztürk, 2004: 106). Batılı devletlerce de desteklenen Araplar, bu bölgelerde kolaylıkla hâkimiyetlerini tesis etmişlerdir. Bunun yanında Sömürgeci devletler, azınlıklar aracılığı ile Ortadoğu'ya milliyetçilik fikrini sokmuşlardır. Bu devletler bunu genellikle eğitim aracılığı ile başarmışlardır.

Bu bağlamda özellikle Suriye Protestan Koleji ile Beyrut Amerikan Koleji gibi eğitim kurumlarında eğitim gören öğrencilerle birlikte eğitimlerini yurtdışında tamamlayan aydınlar, ülkelerine yeniden döndüklerinde milliyetçilik fikrini yaymak için çalışmalara başlamışlardır. Suriye'nin Batı'ya açılması ise Mehmet Ali Paşa'nın burayı işgal etmesiyle başlamıştır. Çünkü Mehmet Ali Paşa bu bölgede birtakım sosyal, siyasi ve kültürel reformlar uygulamıştır. Bu sayede de Batıda mevcut fikirlerden etkilenen bir aydın kesim oluşmuş ve burada da milliyetçilik ideolojisi yaygınlaşmaya başlamıştır (Öztürk, 2004:104). Suriye, Arap milliyetçiliğinin kalbi konumunda olan bir ülkedir. Burada Batı'nın ya da Amerika'nın insiyatifinde olan eğitim kurumlarında eğitim alan Arap aydınlar, Arap tarihi, dili ve edebiyatı üzerine çalışmalar yapmışlar ve böylece de o bölgede Arap milliyetçiliğinin fikri anlamda temelleri atılmıştır (Okur, 2004: 3). Bu bağlamda Arap milliyetçiliği fikrini yaymaya yönelik çalışmalar yapmak için birçok dergi, gazete çıkarılmış, edebiyat ve bilim kulüpleri kurulmuştur.(Rüzgâr, 1991: 19).

Başlangıcından bu yana ele alınırsa Arap Milliyetçiliği konusunda Hristiyan Arapların yapmış oldukları çalışmalarla biçimlenen ve laik temel üzerinde Arap milliyetçiliği ve modernist İslamcılarının çalışmalarıyla biçimlenen iki tür çizgi mevcuttur. Bu iki çizgide de ön planda olan şey Arap Milliyetçiliğinin geçmişidir. Bu geçmişte vurgulanan şey ise Arapların geçmişteki Altın Çağı'dır (Şen, 2004: 15). Bu dönemdeki yapılmış olan bilimsel ve edebi çalışmalar, özellikle klasik Arap tarihi ile klasik Arapça üzerinde yoğunluk göstermekteydi. Bu bağlamda Necip Azuri, İbrahim el-Yaziji, Nasif el-Yaziji, Selim Nevfel, Mihail Şuhade vb. gibi birçok Arap düşünürün yanında (İnayet, 1997: 33) Müslüman birçok düşünür milliyetçilik fikrinden etkilenmeye başlamıştır. Bu noktada bazı Müslümanlar ise Avrupa'nın Müslümanlar üzerinde kurmuş oldukları hâkimiyeti karşısında bir şeyler yapmanın faydalı olacağını düşünmekteydiler. Bu çerçevede de özellikle de Rifat Tahtavi, Cemaleddin Efgani, Muhammed Abduh, Muhammed Reşid Rıza, Abdurrahman el-Kevakibi, Abdurrahman el-Bezzaz, Taha Hüseyin, Mustafa Kamil gibi Müslüman düşünürlerin fikirleri Arap dünyasında benimsenmeye başlamıştır (İnayet, 1997: 33). En az Türkler kadar Araplar'da Avrupa'nın kültürel ve siyasi anlamda

baskısından endişe etmekteydiler. Çünkü Arapların bir kısmı güçlü bir inançla İstanbul'a bağlıydılar (Daviş, 2004: 17). Efgani ve Abduh esas itibariyle doğrudan doğruya Arap milliyetçisi şeklinde belirtilmezler. Fakat yaklaşan Hristiyan Batı tehlikesi ve tehdidi karşısında İslami bazı reformcular İslam birliğini ve tekrardan dirilişi savunmuşlardır. Onlara göre İslam dininin derinliklerine dönülmeli ve eğer bu durum sağlanırsa da İslam'ın tekrardan üstünlük sağlamaktır. Bu durum kültürel anlamda bağımsızlığın yanında üstünlük düşüncesinin oluşmasına sebep olmuş. Bu düşünce bağlamında ise 20. Yy'daki Arap milliyetçilerine Efgani ve Abduh'un faydalarının olduğu savunulmuştur (Daviş, 2004: 17).

Cemaleddin Efgani 1839 ila 1897 yılları arasında yaşamıştır. Efgani kendilerini ve zayıf üçüncü dünya ülkelerini sövmeye çalışan Avrupa devletleriyle onlara sempati duyan ve destekleyen Müslüman liderlere karşı katı bir tutum sergilemiştir. Efgani her gittiği yerde ilk olarak büyük bir ilgiyle karşılanmış, kendisine saygı duyulmuş fakat daha sonra kendisine bu saygı ve ilgi azalmıştır. Efgani görüşlerini yeniden dirilme şeklinde nitelemiş ve yeniden dirilme teması üzerine inşa edilmiş görüşlerinde İslam birliği ve İslahat gibi iki ana husus hâkim olmuştur (Turan, 2002: 245). O güçlü bir İslam Birliği kurmanın sömürgeciliğin üstesinden geleceğini savunmuştur. İslamcı bir karaktere sahip olan Efgani, ırkçılığı kesinlikle reddetmiş ve kurulacak bu İslam Birliğinde kavim unsurunun oldukça önemli olduğunun altını çizmiştir. Onun bu kavmiyetçi düşüncüyü savunmasının ve teşvik etmesinin altında yatan neden ise İslami endişeleridir. Efgani daha sonra tüm İslam âleminin tek bir çatı altında toplanamayacağını idrak etmiş ve tüm kavimlerin ilk olarak tek tek bağımsızlıklarını kazanmalarını ve sonrasında da bir araya gelerek bir konfederasyon kurmaları gerektiğinin altını çizmiştir. Bu şekilde yeniden yapılanma sayesinde İslami toplumlar tekrardan eski durumlarına dönebileceklerdi. Efgani her ne kadar farkında olmasa da bu şekildeki düşüncelerinden ötürü İslam dünyasında milliyetçilik fikrinin yayılmasına sebep olmuştur (Turan, 2002: 245-250). Yirminci yüzyıla bakıldığında milliyetçilik konusunda en fazla dikkat çeken liderler paradoksal bir şekilde Saad-Zaghlul ve onun öğrencileri arasındadır. Efgani'nin en gözde öğrencilerinden biri olan Abduh (1849-1905) Mısırlı aydınları ve entelektüel çevreyi etkileyerek milliyetçilik konusunda dikkat çeken liderlerden biri olmuştur. Abduh, Osmanlı'nın her ne olursa olsun desteklenmesi taraftarıydı (Turan, 2002: 245-250).

Abduh'a göre Araplar eğer ki Osmanlı'dan ayrılmak için mücadele ederlerse, Avrupalı

sömürgeci devletler olaya müdahale ederek hem kendilerinin ve hem de Türkleri yok edecektir. Her ne kadar yanlışlıklar yapılırsa yapılsın ümmetin siyasi anlamda bağımsızlığının tek temsilcisi Osmanlı İmparatorluğu'dur. Eğer bu imparatorluk yıkılırsa Müslümanların Yahudiler gibi hiçbir şeyi kalmaz (Turan, 2002:250).

Bu şekildeki düşüncelere sahip olan Abdul, tam olarak İslamcı değildir. Muhammed Reşit Bin Rıza ise bu bölgedeki bir diğer önemli düşündürüdür. Siyasi, fikri ve bilimsel faaliyetleriyle oldukça fazla kişiliği olan Rıza, modernist çizginin en önemli temsilcilerinden de birisidir. Rıza'ya göre Müslümanlar inanç ve buna bağlı olarak yaşantılarının bozulduğunu ileri sürmüştür. Bu sapmadan dolayı da Avrupa'nın çok gerisinde kalmış ve sömürgesi altına girilmiştir. Ona göre bu durumdan çıkmanın yolu; ilk olarak Müslümanların dini anlayışlarını ve siyasi ve sosyal kurumlarını düzeltmeleri ve bunları yenilemeleridir. Buradaki söz konusu yenileme ıslah olarak adlandırılmıştır. Rıza'ya göre bu ıslahı sağlamanın yolu eğitimidir. Ona göre dini bir eğitimle dini ve siyasi ıslah sağlanır, dini eğitim de siyasetten geçmektedir. Rıza, bu bağlamda ilk olarak 2. Abdülhamit ve İttihatçılardan, sonrasında 1916 yılında Arap-Haşimi isyanının lideri Şerif Hüseyin'den, daha sonra Mustafa Kemal'den ve en son da Vahhabi-Suudi yönetiminden destek araması ise onun eylemlerinin ve düşüncelerinin siyasi güdülerini tarafından yönlendirilmesiyle alakalı bir durumdur (Rıza, 2007: 69). Rıza Batılı anlamda eğitim almamış insanlar üzerinde yoğunlaşılması gerektiğine inanmıştır. Çünkü düşüncelerinin hayata geçirilmesi için neredeyse bütün İslam âlemini dolaşmış ve bu süreçte de dini eğitimin öneminin altını çizmiştir ve batılı anlamda herhangi bir şekilde eğitim almamış bir beynin ıslah için daha elverişli olacağını düşünmüştür (Rıza, 2007: 69).

Rıza'ya göre Beyrutlu Müslümanların ıslah için daha hazır bulunmasının sebebi; onların ortalıkta dolaşan İslami kitaplar ile çok fazla uğraşmamaları ve batılılaşmaya sempati duymamalarıdır. Rıza'nın yazıları incelendiğinde Arapçılığın son derece dominant olduğu görülebilir. Fakat bu unsurun görevi sadece İslam ve Müslüman ümmetin tekrardan canlanması için kullanılması gereken doğal bir güçtür ve yalnızca düşüncede kalması gerekmektedir. Rıza'nın savunduğu Arap Milliyetçiliği fikri hiçbir zaman İslam dayanışmasının yerine geçememiştir. O, özellikle Arapların milliyetçilik akımından etkilenen son etnik grup olmasından ötürü büyük bir gurur ve mutluluk duymuştur. Bu sebepten ötürü de 1. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde Osmanlı milliyetçiliğini savunmuştur (Davışa, 2004: 20).

Abdurrahman el-Kevakibi (1849-1903), bir başka İslami düşünürdür. Umm el-Kura olarak bilinen ve Türkçe karşılığı Şehirlerin Anası olan kitabında, İslam'ın çökmesinin nedeni olarak Türkleri görmektedir. Ona göre Türkler eğer İslam'ı kabul etmemiş olsaydılar İslam daha yerli yerinde olacaktı. Kevakibi'ye göre halifelik makamı Araplar 'da olmalıdır. O Türk karşıtı düşüncelerine yarı siyasal bir nitelik kazandırmıştır. Kevakibi, her ne kadar diğer düşünürlerden daha fazla Arap Milliyetçiliğini savunsa da, Osmanlı'nın yıkılıp, Arap egemenliği altında devlet kurulmasını savunmamıştır. O, yalnızca halifelik makamının Arapların elinde olmasını ve bunun yanında Hicaz'da halifeliğin mutlak otoritede olmasına dayalı bir bölge oluşturulmasını savunmaktaydı (Daviş, 2004: 21).

Bunların haricinde Arap Milliyetçiliği konusunda Mustafa Kamil ve Taha Hüseyin'in üzerinde durmak gerekmektedir. Bu iki isimden Mustafa Kamil Mısır'da vatanseverlik adına bir hareket başlatmıştır. Kamil, Abdullah Nedim'den siyasi düşünce açısından etkilenmiştir (İnayet, 1997: 227). 1894'de ise Avrupa'dan ayrılp Mısır'a taşındığında kendisini vatana adamıştır. Bu adamanın ardından birçok gazete ve dergide vatanseverlik adı altında yazılar yazmıştır. Kamil oldukça etkili bir mizaca sahipti ve çok cesurdu. Bu yüzden kısa süre içerisinde özellikle milliyetçiliği vurgulayan yazıları ile Mısır'da genç kitlenin dikkatini çekti ve onlar üzerinde etkili oldu. Bu yüzden de İngiliz yönetiminin korkulu rüyası haline geldi. Kamil'in ününün tavan yaptığı olay ise Danisway hadisesidir (Turan, 2002: 127). Kamil, kendi düşüncelerini Vataniye olarak adlandırmıştır. Kamil'in vatan olarak üstünde durduğu konu yalnızca Mısır topraklarıdır (İnayet, 1997: 231).

Taha Hüseyin de Arap dünyasının en büyük milliyetçilerinden birisidir. Ayrıca bir edebiyatçıdır (İnayet, 1997: 71). Hüseyin, Cahiliye dönemini anlatan bir şiir yazmış ve adından söz ettirmeye başlamıştır (Nakavi, 1991: 35). Ona göre Mısır'ın Mavnaünnehir'in doğusunda kalan ülkelerle ilişkisi genellikle düşmanca ya da çok az olmuştur. Öte yandan Mısır Akdeniz uygarlıkları ile sürekli olarak ilişki içinde olmuştur (İnayet, 1997: 78). Bu sebepten ötürü de Mısır daha çok Doğu'dan ziyade Batı ile ilişki içersindedir. Hüseyin'e göre Mısır'ın kesinlikle Batı uygarlığına bağlanması gereklidir. Bu bir nevi Mısır'ın öze dönüşünün bir göstergesi olacaktır (İnayet, 1997: 84).

Abduh, Rıza, Efgani ve Kevakibi gibi düşünürler, Arapların siyasal anlamda bağımsızlıklarına tarafsız olarak bakmışlar. Bu o dönemdeki düşünürlerin de esasında genel tavrını yansıtmaktadır. Onların üzerinde en fazla durduğu konu ise Türler ile

Arapların birbirlerine yakın durmaları ve ortak İslam birliği inşa etmeleridir. Fakat buna karşın Osmanlı Devleti içerisinde yer alan İttihat ve Terakkiciler sert politikalar benimsemişler ve bu da Araplar arasında olumsuz karşılanarak onların milliyetçi hareketlerine ivme kazandırmıştır. Özellikle bu bağlamda Cemal Paşa tarafından Suriye’de yönetimsel açıdan katı ve sert politikaların benimsenmesi, Arap milliyetçiliği düşüncesine hızlandırıcı etki yapmıştır (Albayrak, 2007: 28-31).

Öte yandan Osmanlı’nın yıkılmasıyla birlikte birtakım yeni devletler kurulmuş ve bu da Arapların siyasal açıdan bağımsızlık girişimlerine başlamasına sebep olmuştur. Yukarıda bahsi geçen sebeplerden ötürü Arap birliği düşüncesi uzun süre boyunca pasif kalmıştır. Arap birliği düşüncesi esasında Osmanlı’nın yıkılışından sonra Arapların ne yapacağını bilememelerinden yani bocalamalarından kaynaklanmaktadır. Zira Araplar Osman Devleti’nin yıkılışından sonra kimlik bunalımına dşm ve nereye ait olacaklarını bilememişlerdir (Rüzgâr, 1991: 19). Arap dünyasında millet olmak için gerekli olan ögelerin yeterli miktarda olmamasından ötürü, toplum için alternatif öneriler vardı. Buna göre toplum ya organize olmuş olan devlet kurma fikrinden vazgeecekti, ya da devlet olmak için topluma bakılmayacaktı. Yaşanan bu ikileme karşı Arap Birliği düşüncesi geliştirildi. Arap Birliği düşüncesi Arapların ortak dil, tarih ve kültür ögelerine dayanmaktaydı. Bu birliğin kurulmasındaki en önemli rol ise tarih ögesine aitti. Bu teoride kültürel miras kavramının altını çizmek gerekmektedir. Zira bu kavram rejimin meşrulaştırılması ve kimliğin tanımı için son derece önemliydi. Bundan dolayı da Arapların geçmişleriyle sıkı sıkıya bağ kurmaları gerekecekti. Çünkü millet olmanın anahtarı, geçmiş ile günümüz arasında bir ilişki kurmak ve ortak gelecek ülküsü meydana getirmeyi gerektirmektedir. Meydana gelen bu şekilde gelişmeler, İttihat ve Terakki’nin sert tutumu ve sonrasında ise Osmanlı’nın yıkılması ile özellikle Balkanlar’da kurulan ulusal kimliği olan devletlerin varlığı, Arap milliyetçiliği için dayanak olmuştur (Rüzgâr, 1991: 19-25).

1.1.2. Siyasi Arap Milliyetçiliği

Hristiyan Arap düşünürler, sadece kültürel anlamda bir Milliyetçilik anlayışının yeterli olamayacağını vurgulamışlardır. Onlar Osmanlı ya da İslam kimliğinden ziyade yalın bir Arap kimliği oluşturulması gerektiğinin altını çizmekteydiler. Çünkü onlara göre Arapların hepsi Müslüman değildi. Arapların tamamının siyasal açıdan Osmanlı'dan ayrılıp bağımsız bir devlet kurmalarını savunmaktaydılar. Bu manada Suriyeli Necip Azuri, Osmanlı'dan ayrılıp, onlardan bağımsız bir Arap devleti kurmayı savunan ilk kişidir. Azuri, Hristiyan bir Arap idi(Davişa, 2004: 22). Fakat Azuri ırkçıydı ve Mısır'ın Arap devletinin sınırları içinde olmaması gerektiğini savunuyordu. Çünkü Azuri'ye göre Mısırlılar Arap değildi ve Afrika'da Berberi soyundan gelmekteydi ve İslam'ı kabul etmeden önceki dillerinin Arapça ile hiçbir şekilde ilgisi yoktu(Davişa, 2004: 22). Kurulması öngörülen bu Arap devletinin ise İngiltere ve Fransa örnek alınarak laikliğin hâkim olduğu, liberal politikaların uygulandığı ve anayasası olan sultanlığın hüküm sürdüğü bir yapısı olacaktı. İbrahim el-Yaziji ise bir diğer ayrılıkçı Hristiyan Arap düşünürdür. Yaziji ise Arap milliyetçiliği konusunu iyice abartarak Arapları milletlerin en değerlisi olarak görmüştür. Ona göre Arapların tıpkı eki dönemlerdeki gibi güçlü ve ihtişamlı olmalarının yolu, içlerindeki Türleri ayıklamaktır. Bu sebepten ötürü de Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Arapları Osmanlı'ya karşı ayaklanmaya davet etmiştir(Davişa, 2004: 23). Sati el-Husri'de Arap dünyasında milliyetçiliğe doğrudan doğruya yön vermiş isimlerden biridir. 20. Husri, yirminci yüzyılda beliren birçok Arap milliyetçisi partinin kurulmasında etkili olmuştur(El-cezire, 2008). Ayrıca Husri bu milliyetçiliğe entelektüel açıdan tutarlılık ve derinlik kazandırmıştır (Davişa, 2004: 43). El Husri, Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devlet'inin yıkılmasının ardından 1919 yılında İstanbul'dan ayrılmıştır (Ülken, 1992: 180). Tıpkı Namık Kemal'e benzeyen Husri görüşlerini Fichte ve Herder'e dayandırmıştır. Ona göre Osmanlı'nın çözülmesindeki neden; imparatorluğun çok uluslu olması ve bunun çekişmelere sebep olmasıyla birlikte dil açısından birçok çeşitliliğin olmasıdır (Harbi, 1998: 85). Husri, düşüncelerinde dile ayrı bir parantez açmıştır. Husri'ye göre, devlet binalarının üstünde dalgalanan bayrakların farklı olsada, siyasal sınırlara bakılmaksızın Arap dilinin konuşulduğu tüm ülkeler Arap'tır(El-Husri, 1998: 148).

Husri Arap'ın tanımını yaparken de yine dile vurgu yapar. Ona göre Arap oldukça yalın bir tanımla Arap ülkelerine bağlanmış, Arap dilini konuşan kimselerdir. Hangi devletin vatandaşı olursa olsun, hangi dine mensup olursa olsun, kökeni, ailesi ne olursa olsun Arap dilini konuşan Arap'tır. Huri, Müslüman ibaresini kullanmayı reddetmiş, onun yerine Arap kelimesini kullanmıştır. Araplar arasında dini kimlik tanımlamada bir araç olarak kullanmanın ikinci planda kalacağını ifade etmiştir. Arap olmak sadece Arap yarımadasında yaşayan Müslümanlarla sınırlı olmadığı gibi aynı zamanda sadece Müslümanlar için de geçerli değildir. Yani Arap olmanın sınırı Müslümanlık değildir. Arap dilini konuşan herkes Arap'tır. Husri'ye göre (1998: 149) Arap devletleri arasındaki sınırlar, bu devletlerin istekleri ile meydana gelmemiştir. Bu sınırların meydana gelmesinin nedeni, emperyalist güçlerdir. Zira bu güçler Arap dünyasında menfaat sağlamak için fitne ve fesat çıkararak bu siyasi sınırların oluşmasına neden olmuşlardır. Yani bu sınırlar herhangi bir şekilde doğal bir oluşum değildir. Aksine Arap ülkelerini kendi aralarında anlaşarak paylaşan ve onları hâkimiyet altına almak isteyen devletlerin kendi aralarında yapmış oldukları anlaşmaların bir oluşumdur. Husri, 1920'de Arap yurtlarına gitmeden önce genellikle ders ve konferanslar vermekteydi ve çok az yayın yapmaktaydı fakat 1920 yılından sonra memlekete dönünce oldukça fazla yayın yapmaya başlamıştır (Ülken, 1992: 179).

Mişel Eflak, Arap milliyetçiliğinde bir diğer önemli bir isimdir. Suriyeli bir Hristiyan olan Eflak, Fransa'da yer alan Sorbonne Üniversitesi'nde tarih ve sanat tarihi eğitimi görmüştür. Eflak, Salah Bitar'la birlikte eğitim hayatına başlamışlar ve daha sonra ise siyasi alanda da beraber hareket etmişlerdir. Bu iki isim Ortadoğu için oldukça önemli olan Baas yani diriliş hareketini oluşturmuşlardır(Şentürk, 2003: 48). Baas Partisi 1943'te Suriye'de kurulmuştur. Bu parti Mısır'da Nasır'dan sonra milliyetçilik açısından en etkili olanıdır. Baas Partisi Ortadoğu'nun iki önemli ülkesi olan Suriye ve Irak'ta iktidara gelmiş bir parti özelliğini taşımaktadır. Parti birlik, özgürlük ve sosyalizm temelleri üzerinde kurulmuştur. Eflak ve Bitar, 1932'de eğitimlerini bitirip, Suriye'ye gelerek faaliyetlerine başlamışlardır. Eflak kendi ifadesiyle Fransa'da sosyalizmle tanışmıştır(Şentürk, 2003: 48). Her ne kadar Fransa'da eğitim görse de Romantizm akımına bağlı olan Alman Milliyetçiliğini benimsemiştir ve bunu Arap dünyasındaki temellerini atmıştır. Eflak Baas hareketinin sloganını "Devamlı bir şekilde görev

yüklenmiş tek bir Arap Birliği” şeklinde seçmiştir (Mansfield, 2000: 259). Baas hareketi ilk olarak 1947’de kurucu ulusal kongresini yapmıştır. Bu kongreye yaklaşık olarak 247 kişi iştirak etmiştir. İsmi ise Zeki Arsuzi’den almaktadır (Şentürk, 2003: 49).

Bu düşünürlerin haricinde Antun Saadah ta Arap milliyetçiliğinin başka bir önemli ismidir. Zira Saadah, bu konuda aykırı bir sestir. Saadah, diğer Arap Milliyetçilerinin aksine pan-merkezcilikten ziyade, daha çok yerel yani dar bölgeci bir milliyetçiliği savunmuştur. Bu tarz milliyetçilik akımı, ilk olarak Suriye topraklarının sömürgeci güçler tarafından bölünmesi ile doğmuştur. Saadah, babasıyla beraber yola çıkarak Amerika’nın kuzey ve güneyini dolaşmış ve buradan da Suriye’ye dönmüştür. Sonrasında ise Suriye Sosyal Milliyetçi Parti’yi kurmuştur. Saadah’a göre milliyeti oluşturan şey; bir grup insan ve üzerinde yaşadıkları toprak parçasıdır. Saadah, 2. Dünya Savaşından sonra parti programını açıklarken Suriye’nin Suriyelerin olduğunu ve Suriyeliler’in bir bütün halinde bir millettten oluştuğunu ileri sürmüştür(Hüseyin, 1991: 170). Suriye Sosyal Milliyet Hareketi’nin çıkış noktası Suriye milletinin kültürel, politik ve milli tarihiyle birlikte yetenekleridir. Bu hareketin milli menfaatleri, diğer bütün menfaatlerin de üstündedir (Hüseyin, 1991: 170).

Saadah milliyetçi düşünceleri doğrultusunda otoritelere dahi başkaldıracak nitelikteydi. Bu parti Fransızlar tarafından sürekli olarak rahatsız edilmiştir. Ancak buna rağmen özellikle kentli nüfus tarafından benimsenmiş ve aykırı muhalefet açısından oldukça ciddi bir role sahip olmuştur (Davışa, 2004: 88). Saadah, 1949’da tutuklanmış ve 1 gün içerisinde de idamı gerçekleşmiştir. Parti bu olayın da etkisiyle çok hızlı bir şekilde büyümüş ve kendine taraftar toplamıştır. Sati el-Husri her ne kadar bu hareketi tasvip etmese de SSMP ile Suriye’de rekabet edebilecek güçte hiçbir partinin olmadığını ifade etmiştir. Saadah, Pan-Arap milliyetçiliğine karşı adeta bir savaş açmıştı ve ona göre Suriyeliler gerek coğrafya ve gerekse de tarih açısından eşi benzeri olmayan bir millettir. Tıpkı Arap Milliyetçilerinin belirttiği gibi Saadah’a göre Suriye kavramı Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün, Sina ve Kıbrıs’ıda içine alan sınırlardan oluşmaktaydı (Pipes, 2008).

1.1.3. Bağımsızlık Yolunda Araplar

Arapların özerkliğe yönelik olarak ilk ciddi isteği 1908 yılında olmuştur. Bu tarihte

özerkliğe yönelik olarak Reşit Mutran tarafından bir bildiri hazırlanmıştır (Şen, 2004: 53). Mutran'a göre Suriye eğer özerklik kazanırsa, stratejik konumundan ötürü Batılı devletlerin de menfaatlerine hizmet verebilecekti. Ancak bu bildiriye herhangi bir şekilde destek gelmemiştir (Şen, 2004: 53). Şerif Hüseyin siyasal olarak ilk ayrılık talebini gerçekleştiren kişi olmuştur. Hüseyin'in bu talebi 1916 yılında Hicaz'da gerçekleşmiştir. İlk olarak Osmanlı garnizonuna saldırmışlardır. Bu harekete bakıldığında İngiliz destekli bir hareket olduğu açıkça görülmektedir. İngilizler Şerif Hüseyin'e bağımsız bir Arap devleti kurulacağını ve başına da onun getirileceğine dair bir söz vermiştir. Bu söze karşılık olarak da Hüseyin Osmanlı'ya karşı isyana girişmiştir. Osmanlı Devleti, 1. Dünya Savaşı sonunda yıkılmış ve yerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Kurulan bu yeni devlet, ulus-devlet özelliğini taşımaktaydı ve Misak-ı Milli sınırları çok önemliydi. Kurtuluş Savaşı bu Misak-ı Millîde belirlene sınırlar için olmuştur. Bu sebepler ise Arapların siyasal anlamda bağımsızlıklarına yönelik hareketleri için bir dayanak olmuştur ve hareketi pratikleştirmelerini sağlamıştır (Şen, 2004: 53-55).

Bilindiği üzere Mısır ve Suriye'de kültürel seviyede başlayan milliyetçi hareketler, zamanla bağımsız bir devlet kurma isteğine dönüşmüştür. Bu bağlamda 1918 yılında Ekim ayının ilk gününde Şerif Hüseyin ile oğlu Faysal birliklerini Şam'a getirdiler ve akabinde burada bir Arap yönetimi kurdular. Sonrasında ise 8 Mart 1920 tarihinde Suriye Genel Kongresi toplandı ve Birleşik Arap Krallığı kuruldu. Fakat İngilizler burada oldukça kurnaz bir şekilde hareket etmişlerdir. Çünkü İngilizler bu bölgeyi ilk olarak Sykes-Picot anlaşmasıyla Fransızlara da vaad etmişlerdi. Bu anlaşma ile Ortadoğu'da yer alan Arap toprakları Fransızlar ve İngilizler arasında paylaşılmıştır. Netice itibariyle de 1920 yılının Nisan ayında San Remo'da Suriye toprakları Fransa'ya verilmiştir. Bu anlaşmaya istinaden Fransızlar 24 Temmuz 1920 tarihinde Şam'da yakaladıkları Faysal'ı sürgüne yollamışlardır. Bu şekilde de bu devletin ömrü saman alevi gibi oldu ve çabucak yıkıldı. Bu devletin yıkılması ile birlikte bölge Fransız denetimine girdi. Arap dünyasının tamamına yakını İngiliz ve Fransız'ların hakimiyeti altındaydı. Bu bölgede gerçekleşen siyasi gelişmelerden ötürü birtakım yeni düşünceler de gelişmiştir. Bu bağlamda Pan-Arabizm yani Büyük Arap Devleti hayali ön planda olmuştur. Yani Arap milliyetçiliği de bu düşünce etrafında biçimlenmiştir. Bu devletin sınırları Torlardan başlayarak Hint kıyılarına dek

sürmekteydi. Fakat sömürgeci devletler tarafından bölge böl-parçala-yönet taktiği kullanılarak bir çok birime ayrılmıştır ve buralarda yapay sınırlara dayanan devletler oluşturulmuştur (Şen, 2004: 53-55).

İngiltere ile Fransa'nın Sykes-Picot anlaşmasına dayalı olarak bölgeyi paylaşmaları ile birlikte özellikle de 2. Dünya Savaş'ına kadar olan süreçte Arap birliği fikri ikinci planda kalmıştır. Bu çerçevede Araplar daha çok bağımsızlık mücadelesi içerisinde olmuştur. İlk olarak her ülke kendi bağımsızlığını sağlayabilmek için mücadele içerisine girmiştir. Bu mücadelelerde milliyetçilik düşüncesi belirleyici olmuştur. İngilizler Mısır'da oldukça katı bir tutum sergilemekteydi ve bu da Mısır'da milliyetçilik fikrinin iyice kök salmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Mustafa Kamil'in milliyetçiliğe yönelik fikirleri ve cesur tavrı Mısır'da gençlik üzerinde oldukça etkili olmuştur. 1906 yılında Danishway² hadisesinden sonra ünü iyice artmaya başladı (Turan, 2002:127). Mustafa Kamil öldükten sonra Mısır'da milliyetçiliğin bayrağını Saad Zağgöl almıştır. Zağgöl Abduh ekolündendir. Arap devletleri birinci ve ikinci dünya savaşları arasında daha çok bağımsızlıklarını kazanmakla meşgul oldukları için birlik düşüncesiyle pek de fazla ilgilenmemişlerdir (Rüzgar, 1991: 20). Birlik düşüncesi tam olarak 2. Dünya Savaşının sona ermesiyle başlamıştır. İki savaş arasında bağımsızlıklarını kazanmaya çalışan Araplar'a Batılı devletler birtakım koşula bağlı bağımsızlıklar vermiş, onları manda ve himaye altına almak istemişlerdir. Bu duruma ise özellikle milliyetçiler antipatik bakmışlar, bu yüzden de bütünüyle bağımsızlığı kazanmanın gerekli olduğuna karar vermişlerdir. Bu bağlamda milliyetçilik düşüncesi çerçevesinde şekillenen bağımsızlık mücadeleleri hız kazanmıştır. Ancak bu süreçte sömürgeci devletler, bu devletler içerisinde özellikle de Fransa işgal altında bulundurduğu bölgenin egemenliğini bütünüyle sağlamak için, bölgede birçok etnik yapıyı göz önünde bulundurarak bölmüştür. Böylece bölgede yapay sınırlar ile birbirinden ayrılan birçok devlet yapılanması oluşmuştur. Bu duruma örnek olarak Suriye'nin ilk olarak Lübnan ile ayrı birer devlet haline getirilmesi ve akabinde ise bunun yeterli olmadığı görülerek bugünkü Suriye toprakları içerisinde 4 farklı özerk devletin oluşturulmaya çalışılması

---

² **Turana göre Danishway hadisesi**, 1906'da Mısır'ın Danishway köyü sakinleri ile civarda avlanan bir grup İngiliz subayı arasında meydana gelen çatışmayla gerçekleşmiştir. İngiliz yetkilileri bu duruma sert bir tepki göstermişler ve bunun sonucunda bir mahkeme kurarak birçok köylüyü barbarca öldürmüşlerdir. Bu olayla birlikte halkın duygularında bir hareketlilik yaşanmıştır.

verilebilir. Burada kurulması öngörülen devletler Şam, Halep, Alevi ve Dürzi vilayetleri şeklindedir. Bunlar ise bir kaç sene sonra Halep ve Şam birleşmişlerdir. 1936'da ise Alevi ile Dürzi bölgeler yeniden aynı çatı altında birleştirilmişlerdir (Maoz, 1991: 37). Ortadoğu'da Araplar'ın bağımsızlıklarını kazanmaya başlamaları 1939 yılından sonra gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra bölgede yer alan sömürgeci devletler yavaş yavaş bölgeyi terk etmeye başlamış ve akabinde ise bağımsız Arap ulus devletleri kurulmaya başlamıştır. Milliyetçilik ise resmi birer ideoloji haline gelmiştir (BGST, 2008).

İki dünya savaşı arasındaki dönemde İngilizler Ortadoğu topraklarını hem Araplara ve hem de Yahudilere vaad etmiştir. Yine İngilizler aynı şekilde başka bir bölgeyi hem Fransızlara ve Ruslara vaad etmiş, Rusya'da çıkan Bolşevik ihtilali sonrasında Çarlık Rusyasını yıkan, yönetimi ele geçiren Bolşevikler bu belgeleri açıklamıştır.

Şerif Hüseyin İngilizlerin tuzağına düşerek verilen vaatler doğrultusunda harekete geçmiş ve isyan etmiştir. Ancak kandırılmıştı, çünkü İngilizler onun yerine Arap ülkeleri krallığına Suud ailesini tercih etmiştir. Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal ise Mart 1920'de Suriye Komitesince Suriye Kralı ilan edilmiştir. Ancak 1920 Temmuz ayında Fransızlar San Remo anlaşmasına istinaden, uluslar arası desteği de arkasına alarak bu bölgenin işgalini gerçekleştirmiştir. Daha sonra Fransa Ağustos 1920 yılında Büyük Lübnan Devleti'nin kurulduğunu açıklamıştır. Bu devletin sınırları Beyrut, Trablusşam, Sayda ve Sur'u içerisine almaktadır. Öte yandan 1926 yılı Mayıs ayında bir anayasa kabul edilmiş ve Lübnan cumhuriyeti kurulmuştur (BGST, 2008). Lübnan bu bağlamda bağımsızlığını kazansa da burada Fransız mandasının bittiğini söylemek yerinde olmayacaktır. Suriye ilk olarak Suriye ve Lübnan olacak şekilde ikiye ayrıldı ve kendi içinde küçük küçük devletçiklere ayrılmıştır. Buna göre Suriye'nin 1. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığa ilişkin hayali çabucak sona ermiştir. İngilizler Irak ve Ürdün'ü kendi himayesine almış, Fransızlar tarafından Suriye'den atılan Faysal ise İngilizlerce Irak krallığının başına getirilmiştir. Ürdün'ün başına ise Faysal'ın kardeşi Abdullah getirilmiştir. Irak resmi olarak 1932 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. Ürdün ise 1921 yılında devlet olmuştur. Başkent ise o zamanlarda 2500 civarında nüfusa sahip olan Amman seçilmiştir. Tam bağımsızlığını ise 1946'da kazanmıştır. Mısır'a baktığımızda ise 1882 yılında İngilizlerce işgal edilmiş, 1914'te ise resmi olarak ilhak edilmiştir ve İngiliz koruyuculuğuna tabi olmuştur. Mısırlı yöneticiler o

döneme kadar Hıdiv olarak adlandırılırken, bu tarihten sonra ise Sultan ünvanına tabi olmuşlardır. İngiltere tarafından Mısır'a tam bağımsızlığın tanınması 1922 yılında olmuştur. İmtiyazların kaldırılması ve taraflar arasındaki eşitliğin sağlanması ise 1936 yılında gerçekleşmiştir. Mısır tam bağımsızlığına 2. Dünya Savaşına kadar kavuşmamıştır. Özellikle Cemal Abdun-Nasır devrinde İngiltere'yle restleşmiş olmasına rağmen bütünüyle bağımsızlık bu devirde gerçekleşmiştir (BGST, 2008).

Kısa bir biçimde belirtmek gerekirse Ortadoğu, İki dünya savaşı arasında bir bütün halinde değildi. Yani paramparçaydı. Bu süre zarfında Arap Birliği fikri rafa kaldırılmış, onun yerine ülkesel boyutta bağımsızlık düşüncesi hâkim olmuştur. Irak bağımsızlığına kavuştuktan sonra vataniye adında bir milliyetçilik akımı doğmuştur. Bu akıma göre Arap ulus-devletlerinin geliştirilmesi gerekmektedir (BGST: 2008). Daha ayrıntılı bir biçimde ele alırsak bu görüşü; bağımsız Arap devletleri kurularak bu devletler arasındaki işbirliği artırılmalıdır. Fakat bu görüşün Mısır milliyetçiliği ve Suriye milliyetçiliği ile karıştırılmaması gerekmektedir.

Bu görüşün temelleri 1. Dünya Savaşında atılmıştır. Çünkü ortam buna oldukça müsaitti ve uygulanabilirliği basitti. İlk olarak 1944 yılında İskenderiye'de, sonrasında ise 1945 yılında Kahire'de iki konferans düzenlenmiş ve Arap Devletleri Birliği kurulmuştur. Bu birlik tam bağımsız veya yarı bağımsız 7 Arap ülkesinin katılımı ile kurulmuştur (BGST, 2008).

1.2. Tarihsel Süreçte Suriye

Suriye'nin tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. İlk olarak bu topraklar üzerinde M.Ö. 4000'li yıllarda ilk şehirler inşa edilmeye başlanmıştır. M.Ö 3000'li yıllarda ise bu coğrafyaya Sami halkları gelmiştir (İTO, 2000: 20). Yirminci yüzyılın başlarına kadar Suriye adı geçince bugünkü Suriye topraklarından farklı olarak Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin ve İsrail'i içerisine alan bir alan anlaşılmaktaydı. Suriye isminin çıkış noktası Yunanlılar'a dayanmaktadır. Zira Yunanlılar 3 kıtanın bulunduğu yeri ifade etmek için bu ismi kullanmışlardır. Bu yerin en önemli özelliği coğrafi açıdan taşınmış olduğu özgünlüktür. Tarihsel açıdan önemine bakıldığında M.Ö 4000'li yıllara kadar inmek gerekmektedir. Çünkü bu dönemlerde Mısır Lübnan ve Amanos dağlarında hammadde çıkarmaktaydı. M.Ö 3000'li yıllarda ise Sümerler

aynı amaçla bu bölgeye gelmişlerdir. Özellikle de M.Ö 2350’li yıllarda bu bölgenin Ebla İmparatorluğunca işgal edilmesi, Suriye’nin artık büyük güçlerin bir hesaplaşma sahası haline gelmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda bu topraklar yine büyük güçler için bir hammadde ve ticaret sahası idi. Daha sonra Akadlar Ebla’yı yıkmışlar ve Suriye topraklarını ele geçirmişler. Suriye sırayla M.Ö 1365 Hitit, M.Ö 9.yüzyılda Asur ve Kenan Medeniyetlerinin hâkimiyeti altına girmiş, sonrasında Büyük İskender ile birlikte Helen kültürüyle tanışmış ardından da M.S 20 yılında Roma İmparatorluğu’na dâhil olmuştur (İHH: 2008).

İslamiyet bu bölgeye 634’te gelmiş ve medeniyet açısından birçok yenilik de beraberinde gelmiştir. Yeni bir dini anlayış ve siyasal bir merkez olma özelliği bu yeniliklerin en önemlileridir. Bu bölge, ilk kez 661’de kurulan Emevi devletine ev sahipliği yapmıştır. Emeviler burada Arap kültürü ile Roma ve Yunan kültürünü birleştirerek burayı zamanın en önemli kültür ve siyasi merkezi haline getirmişlerdir (İHH: 2008). Suriye birçok felsefenin, dinin ve düşüncenin İslam ile ilk kez karşılaştığı yerdir. Bu bakımdan kültü ve uygarlık açısından oldukça güçlü bir bölgedir ve bu gücünü günümüzde bile hala devam ettirmektedir. Emevilerden sonra bölgeye hâkim olan Abbasilerde bölge siyasi açıdan merkez olma özelliğini kaybetmiş, ancak kültürel merkez olma özelliğini sürdürmüştür. Abbasilerin 750’de Emevileri yenmesi ile birlikte halifelik makamı Irak’a geçmiştir (Arı, 2005: 54) 762 yılında başkent Bağdat yapılmıştır. Daha sonrasında ise bölgede istikrarsızlık hüküm sürdü. Bu istikrarsızlık Büyük Selçuklu Dönemine kadar sürmüştür. Büyük Selçuklular Abbasi halifesinin korudu ve böylece de Abbasi Devleti yeniden güçlü hale geldi. Büyük Selçuklu devletinin en parlak dönemi 3. Melikşah dönemidir. Bu dönemden sonra taht kavgaları başlamış ve devlet hanedan ailesi ve subaylarca taksim edildi (Lewis, 2007: 114-115). Bu olaydan sonra ise bölge kısa zaman aralıklarıyla Selçuklu Beyleri, Haçlılar, Eyyubiler ve Memlûklüler tarafından hâkimiyet altına alınmıştır. Ancak bölgeyi uzun yıllar boyunca hâkimiyet kuran ise kısa sürede Beylikten devlete dönüşen Osmanlı Beyliği’dir. Suriye’nin Osmanlı topraklarına katılması 2. Selim döneminde, 1516 yılında Mercidabık savaşıdır. Bu savaşta Selim Memlûklüleri yenilgiye uğratmış ve burayı kendi topraklarına katmıştır (Arı, 2004: 67). Bu bölgede Osmanlı hâkimiyeti 1918’ e kadar sürmüştür. Bu bağlamda Osmanlı Devleti bölgede Roma İmparatorluğunda sonra en uzun süre hâkimiyet kuran devlet olmuştur.

Suriye’de en istikrarlı dönem yine Osmanlı Devleti zamanında olmuştur (Çandar, 1984: 41). Suriye’nin sürekli denetim altında tutulma nedenlerini sıralarsak:

- Bu bölgeden sağlanan vergi gelirlerinin oldukça fazla oluşu,
- Halep’in uluslararası ticari sistemdeki yeri,
- Sefer zamanlarında Şam’ın geçiş yolları üzerinde bulunması şeklindedir.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti bu bölgeyi sürekli olarak denetim altında tutmak istemiştir. Öte yandan bu denetimin bir de manevi yönü vardır. Buna göre içerisinde Kudüs’ün de olduğu Bilad-ı Şam olarak adlandırılan bölge kutsal olarak sayılmaktaydı ve bu bölge Müslümanlarca peygamber diyarı olarak görülmekteydi. Bilad-ı Şam şeklinde nitelendirilen bölge Osmanlı tarafından ise Şam, Halep, Trablus ve Sayda olmak üzere 4 bölgeye ayrılmıştı (Arı, 2004: 103).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti, bölgede ciddi manada güç kaybetmeye başlamış ve bunu fırsat bilen dış güçler Ortadoğu’ya müdahil olmuşlardır. Azınlıklar ise zamanla bölgede ekonomik ve siyasal alanlarda söz sahibi olmaya başlamışlardır. Özellikle 1860’lı yıllardan itibaren Hristiyanların bölgede ekonomik ve siyasi anlamda birtakım kazanımlar elde etmesiyle bir hoşnutsuzluk durumu ortaya çıkarmıştır. Bu durum neticesinde de iki dini topluluk arasında çatışmalar yaşanmaya başlanmıştır. Bu manada özellikle Müslümanların Dürziler ile ve Hristiyanlarla yaşadığı çatışmalar önem arz etmektedir (İHH: 2008). Bu dönemde bölgede yaşayan Hristiyanlar ile Avrupalılar arasında yoğun bir ekonomik ilişki ağı ortaya çıkmıştır. Bu ilişkiler zamanla siyasi boyutlara da ulaşmış, kurulan yabancı okullar aracılığı ile de yeni birtakım fikirler ortaya çıkmıştır. Türk tarihi açısından önemli bir yere ait olan 1839 Tanzimat Fermanı ilan edildikten sonra bölgede yabancı okullar açılmıştır. Bu okullarda özellikle 1866 yılında kurulan Suriye Protestan Koleji önemlidir. Çünkü bu kolejin faaliyetleri neticesinde yeni bir aydın sınıf ortaya çıkmıştır. Bu aydın sınıflar arasında İbrahim el-Yaziji, Butros Bustani ve Abdurrahman el-Kevakibi gibi isimler önemlidir. Çünkü bu isimler kendilerine has olan edebi mirasın bilincinde olarak Arap dünyasında birçok yeniliğin doğuşuna ön ayak olmuşlardır. Suriye’de Arap milliyetçiliği, 1847 yılında başlamıştır. Bu bölgeler o yıllarda Amerika’nın himayesi altında idi. Özellikle Hristiyan Arapların üzerine çok fazla düştüğü bu akım Arap Edebiyatçılar Derneği’nin kurulması ile başlamıştır(İHH: 2008). Bu kolejlerin

finansman ihtiyacını yerel gayrimüslim tüccarlar ile misyonerler sağlamıştır. Kolejlere Arap kültüründe ziyade Suriye ve Lübnan'ın İslamiyet'ten önceki tarihlerinin araştırılması ve ayırt edici özellik olarak da dil ve kültürünün üzerinde durulmasının yararlı olacağı savunulmuştur. Bu dönemde gerek edebiyat ve gerekse de siyasi alanda faaliyetlerini sürdüren birçok dernek kurulmuştur. Bu derneklere işlenen konu ise Arap milliyetçiliği ile beraber Arapların Osmanlı'dan daha üstün olduğu iddiasıdır (İHH: 2008).

Bu yüzyılın başında Amerikalılar Protestanlar ve Fransızlar da Katolikler üzerinde faaliyetlerine yoğun bir şekilde başlamışlardır. Yine aynı dönemlerde İngilizler Almanlar ile mücadele içine girmişler ve Osmanlı'nın bu bölgede etkisinin kırılması düşüncesi hâkim olmuştur. İngilizler bu düşünce çerçevesinde merkezi Hicaz olan bir Arap imparatorluğu kurma teşebbüsüne girişmiştir ve Osmanlı ise buna karşın her ne kadar çabalasa da bölgede oluşan kargaşanın önüne geçememiştir. İngilizler gün geçtikçe daha önemli hale gelen petrol bölgelerindeki hâkimiyetini ve sömürgeleştirdiği Hindistan'ının hâkimiyetini yitirmemek için Mekke Şerifi Hüseyin'i kullanmaktaydı (Arı, 200: 108). Birinci dünya savaşı bu bağlamda İngilizlerin olayları oldubittiye getirmeleri için bir zemindi. İngilizler son derece kurnaz oynamaktaydılar. İlk olarak bölgede bağımsız ve büyük bir Arap birliği konusunda Şerif Hüseyin'e söz vermişler ve onun birliğe kral olacağını ifade etmişlerdir. Ancak bunda önce bu bölge topraklarını Fransızlara vaat etmişlerdir. İngilizler 1916 yılının 16 Mayıs tarihinde Sykes-Picot anlaşmasını imzalamışlar ve bu anlaşma neticesinde de Halep, Hama, Humus ve Şam'ın Fransızlara verileceğini kararlaştırmışlardır (Arı, 200: 108).

Yani İngilizler burada bir nevi Şerif Hüseyin'e bir oyun oynamışlardır. Suriye bölgesi Sykes Picot anlaşmasıyla Fransa'ya bırakılmış, Filistin topraklarında da Yahudi devletinin kurulmasına yönelik hazırlıklara çoktan başlanmıştı. Yahudi Devleti'nin Filistin topraklarında kurulmasındaki en önemli olay, Kasım 1917'de yayımlanan Balfour Deklarasyonu'dur. Bu deklarasyon 2 Kasım 1917 yılında İngiliz Dışişleri Bakanı James Balfour tarafından mektup aracılığı ile İngiliz Siyonist Teşkilatları Başkanı Baron Lionel Walter Rothschild' e ulaştırılmıştır. Özünde ise Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması fikrinin İngiliz hükümetince desteklendiğinin ifadesi yer almaktadır (Arı, 2004: 120). Bu şekilde de İsrail Devleti'nin temelleri atılmış oldu.

İngiltere ile Fransa 1920’de San Remo Konferansı’nda bir araya gelerek Sykes-Picot anlaşmasında paylaşmış oldukları Arap dünyasını bölmek için eyleme geçtiler. Bu iki müttefik, bahsi geçen bu bölgede birbirinden farklı 4 değişik devlet oluşturdular. Bu devletlerden Suriye ile Lübnan, Fransa’nın denetimine; Irak ile Filistin ise İngiltere’nin denetimine verilmiştir. Fransızlar Faysal’ı Şam’dan kovduktan sonra İngiltere tarafından Filistin ikiye bölündü ve Ürdün adında bir devlet kuruldu. Ürdün’ün başına Faysal’ın kardeşi olan Abdullah getirilirken, Irak’ın başına ise Faysal getirildi. Bu bölgenin bağımsız bir devlet geleneği görülemedi. Çünkü yüzyıllar boyunca Osmanlı hâkimiyeti altında kalmıştır ve Bu iki devletin başına geçen Arap liderler, devletlerinin geleceği konusunda herhangi bir görüşe sahip değillerdi. Ayrıca statükoyu da değiştirecek güçlü temelleri bulunmuyordu. Çünkü Ortadoğu sınırları İngiltere ile Fransa’nın menfaatleri doğrultusunda çizilmişti ve sömürgeci geleneğe bağlı idi. Bu yüzden tarihi ve sosyal gerçeklikten oldukça uzaktı (İHH: 2008).

Faysal ilk başlarda Fransa’nın inisiyatifinde olan Akdeniz kıyıları haricindeki yerlerde askeri açıdan hâkimdi. Bağımsızlık 1919 yılında Suriye Genel Kongresi ile ilan edilirken, Faysal 1920 yılının Mart ayında Suriye’nin kralı olmuştur. Faysal ve ekibi ilk olarak Osmanlı’da kazandığı yönetim tecrübeleriyle ve Batı’nın da desteği ile siyasi atılımlar yapmış, bununla birlikte Osmanlıca dilinde olan bütün ders kitaplarını Arapçaya çevirmeye başlamışlardır. Faysal daha sonra bir anayasa hazırlanması emrini vermekle birlikte bir Arap akademisi ve Şam’da hukuk fakültesi niteliğinde bir okul kurulmasını istemiştir. Faysal Arapların Müslüman ve Hristiyanlıklarından ziyade onların Araplıklarının üstünde durmuştur. Ona göre kurmuş olduğu bu hükümet Araplar için kurulmuş, adalet ve eşitlik temellidir (Şen, 2004: 70). Faysal Arapların kendi aralarında sosyal anlamda bütünleşmeleri için çabalamıştır. Bunların haricinde Faysal hükümeti, savaşla birlikte gelen sıkıntılarla birlikte, ekonomik ve siyasi düzensizlikler, siyasi istikrarsızlık ve dış baskılar ile de uğraşmıştır.

Faysal’ın krallığı Fransızların Suriye’ye girmesiyle 1920 yılında son bulmuştur. Bu bölge bu tarihten 1946’ya kadar Fransızların mandası altında kalmıştır. Fransızlar bu bölgede güçlerini arttırmanın tek yolunun, Sünni İslami düşünce hareketine karşı, diğer karşıt dini hareketleri desteklemeyi biliyorlardı. Fransızlar ise bunu başarıyla

uygulamıştır. Çünkü azınlık grupların bazıları Osmanlı idaresi süresince ikinci sınıf muamele gördüklerinin düşüncesi içindeydiler. Bunlar; bölgenin Katolik ve Protestan dini azınlıklarından, Dürzi³, Marunî ve Nusayri⁴ şeklinde karmaşık azınlıklara kadar oldukça genişti (Şen, 2004: 93). Halk Cephesi (el-Kutla el-Vataniyye), Fransa karşısında mücadele veren en etkili hareketlerden biriydi. Bu hareket Şam ve Halepli Sünni Müslümanlardan oluşuyordu. Bu mücadele de başarı sağlamak için ise aynı Fransa'nın taktiğine benzer taktik kullanmıştır. Bu cephe öncelikle birlik olmak için girişimlerde bulunmuştur. Nitekim Suriye'de ulusal bir bilinç inşa etmek için dini, sınıfsal ve fikri ayrılıklar düşünülmeden Hristiyan Arapların da dâhil olduğu ortak bir hareket planı geliştirilmesi için çalıştı. Halk cephesi içerisinde yer alan liderlerin bir kısmı da Osmanlı döneminde oldukça etkili kişilerdi ve bu kişiler bütünüyle bağımsızlık istiyorlardı (Şen, 2004: 93).

1925'de Müslüman ve Hristiyan Araplar Fransızlara karşı ortak bir ayaklanmaya girişmiş ve bu ayaklanma neticesinde 5000 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu coğrafyada Fransızların kurduğu mandacı düzene karşı memnuniyetsizlik her geçen gün daha da artmış, milliyetçi hareketler direniş bilinci oluşturmuşlar ve neticesinde de Fransızlara karşı büyük bir muhalefet kitlesi meydana gelmiştir. Fransa, 1928'de bu muhalefete dayanamayarak içerisinde birçok milliyetçi bulunana Ulusal Grup oluşumunu tanımıştır. 1930'da ise Fransa mandacı anlayışından ve hâkimiyetinde bir taviz daha vererek Suriyeliler 'in yürürlükteki anayasalarına kendi hükümetlerini kurmalarına yasal dayanak oluşturan birtakım maddeler koymuştur. Fransa Suriye'de her ne kadar kendi isteklerini yerine getirecek soylu aile bulmakta sıkıntı yaşasa da ve hatta kendilerine karşı sürekli bir meydan okuma durumu söz konusu da olsa. 1925 yılına kadar otoritelerini korumuşlardır (İHH: 2008).

Suriye tarihine bakıldığında darbelerle dolu olduğu görülmektedir. Bağımsız Suriye'nin ilk başkanı ise Şükrü el-Kuvvetli'dir. Ülkenin ilk olarak önemli manada sorunla karşılaşması 1948 Mayıs ayında olmuştur. Bu tarihte Suriye Arap-İsrail

---

³ Şen'e göre Dürziler; Orta Doğu kaynaklı Sâbilik ve Ezidilik gibi dinlerin etkisiyle, 11. yüzyıl'da İslâmiyet'in Şiilik meshebinin İsmâiliyye kolundan köken olarak ortaya çıkmış olan tek tanrılı bir dini inanç topluluğudur.

⁴ Şen'e göre Nusayriler ya da Arap Alevileri, Suriye'nin Lazkiye, Baniyas ve Tartus illeriyle; Lübnan'da ve Türkiye'nin Hatay, Adana ve Mersin illerinde yaşayan; Bâtini İslam topluluğudur. İbn Nusayr'in takipçileri manasında Nusayriler olarak adlandırılmışlardır.

savaşına ordu göndermiştir. Bu savaşta Arapların İsrail karşısında büyük bir yenilgisi söz konusu olmuş ve ülke iç siyasetinde büyük çalkantılar meydana gelmiştir. Bu durumdan Suriye de nasibini almıştır. Bağımsız Suriye'nin ilk ordusu ise Fransa'nın manda yönetimi zamanında kurulmuş olan Özel Kuvvetlerdir. Bu ordunun sayısı ülkenin iktisadi anlamda atılımlarına bağlı olarak 1946 ila 1948 yılları arasında 7000 kişiden 2500 kişiye düşürülmüştü. Ordu İsrail yenilgisini hükümetin yanlış politikalarına bağlamaktaydı ve sivilleri suçluyordu. Siviller ise yenilgiyi askerlere bağlıyordu (İHH: 2008).

1949 yılının Mart ayında hükümet ve askerler arasında yaşanan gerginlik General Hüsnü Zaim tarafından yapılan darbe sonucunda ortadan kalktı. Bu darbenin kazananı askerler olmuştur. Zaim İngilizler ve Fransızlar tarafından desteklenen bir lider idi ve Temmuz seçimlerinde bütün partileri iptal ederek başkan seçildi. Fakat bu başkanlığı çok da uzun sürmedi. Çünkü muhalifler tarafından düşürüldü. Zaim başa geldiğinde Batı ve ABD ile sıcak ilişkiler kurmak için atılımlar yaptı. Bunlardan en bariz olanı ise Trans-Arabian Petrol Boru Hattı Şirketi'ne onay vermesi ve NATO ile sıcak ilişkiler kurmaya hazır olduğunu beyan etmesidir. Ancak bunlara rağmen 14 Ağustos 1949 yılında yapılan bir darbe ile görevinden uzaklaştırılmıştır. Darbeden sonra ülkenin başına Sami el- Hinnavi gelmiştir (Arı, 2004: 270-272). Hinnavi Halep ekolündendi ve ilk icraatı göstermelik bir mahkeme kurarak Hüsnü Zaim ile Başbakan Muhsin el-Barazi'yi idam ettirmek olmuştur. Fakat Hinnavi'de yine bir darbe sonucu devrilmiştir. Bu kez darbeyi yapan Albay Edip Çiçekli'dir. Çiçekli Hinnavi'nin Suriye'nin menfaatlerine ters düşecek şekilde Irak ile işbirliği yaptığını iddia etmiştir ve darbenin yasal dayanağını oluşturmuştur. Bu darbe ise 1949 yılının 19 Aralığında gerçekleşmiştir (Arı, 2004: 270-272).

Kurucu meclis tarafından yeni bir anayasanın hazırlanması istenmiş fakat lidersiz pozisyonda olduğu için sivillerin otoriteyi muhafaza etmelerinin pek de mümkün olmadığı görülmüştür. Ülkede işsizlik muazzam derecede artmış, enflasyon ise devasa boyutlara ulaşmıştı. Hükümetin bütün üyeleri Çiçekli tarafından tutuklanmış ve başbakan olarak General Fevzi Silu 1951 yılının 28 Kasım tarihinde atanmıştır. Çiçekli 1952 yılının 6 Nisan'ında bütün partileri yasaklayarak sadece kendi partisi olan Arap Özgürlük Hareketine yaşam alanı sağladı. Yani Çiçekli bir tür askeri diktatörlük kurdu. Albay Çiçekli iktidardaki ilk 2 yılında halk tarafından oldukça

sevilmiştir ve kendisinden memnun kitle sayısı artış göstermiştir. Çünkü Çiçekli bu iki yılda ordu içerisindeki bölünmeleri ortadan kaldırmış ve nispeten Suriye'ye bir istikrar ortamı sağlamıştır (Arı, 2004: 272). Yaşanan siyasi boşluğu ise kendi partisi olan Arap Kurtuluş Partisi ile kapatmaya çalıştı. Ancak bunu yaparken de bütün siyasi parti ve oluşumlarını yasakladı. Çiçekli'nin başkanlığı Temmuz 1953 yılında yapılan referandum sonucunda onaylanmıştır. Bu referandum da başkanlık sistemi de Kabul edilmiştir. Bu yılın sonlarında çeşitli öğrenci hareketleri başlamış ve diktatörlük karşısında bir başkaldırı durumu belirlemiştir. Bu da Çiçekli'nin artık sonunun geldiğinin bir göstergesidir. Çiçekli Batı'nın desteğinin alarak iktidara gelmişti, fakat ülkede gün geçtikçe büyüyen iç karışıklıklara engel olamayınca Aralık'ta Humus'ta büyük siyasi partilerin katılımı ile yapılan toplantıda bu rejimin yıkılmasına dair ortak karar alınmıştır. Tabii ki de bu kararın ardında Rusya mevcuttu. Her ne kadar Çiçekli diktatörlüğünü güçlendirecek hamleler yapsa da, bu bağlamda kendisine muhalif olanları temizlese de 1954 yılının 25 Şubat'ında Suriye'de yeni bir darbe yapıldı (İHH, 2008).

Çiçekli'nin 1954 yılında devrilmesiyle birlikte her ne kadar yeniden sivil parlamenter bir yapıya büründürülmeye çalışıldıysa da yine de ordunun siyaset üzerindeki etkisi devam etmiştir. Suriye'de 1954 yılından 1958 yılına kadar geçen sürede siyasal yapıda çok parçalılık hâkim olmuştur. Bu da hükümetin görevini iyi bir biçimde icra etmesini olanaksız kılmıştır (Arı, 2004: 273). Bu yıllardan sonra siyaset üzerinde etkili olan en önemli actor ordu haline gelmiştir. Bu yüzden Suriye üzerinde menfaatleri olan ülkeler, siyasi yatırımlarını yaparken her daim ordunun özelliklerini ve tutumunu göz önünde bulundurmuştur. Sol kesim ise Suriye'nin siyasetinde 1955'ten sonra iyice güç kazanmaya başlamıştır (İHH: 2008). Halk ise Batı'nın yıllar boyu ülkelerini sömürmesini hazmedememişlerdi. Bu yüzden Batı'ya öfkeliydiler. Bunun yanında askeri diktatörlükleri kuran subayların Batı ile içli dışlı olması ve Batı'nın çıkarlarına hizmet edecek nitelikte olmaları ve İsrail'in kurulmasında Fransız, ABD ve İngiliz politikalarını desteklemeleri de kamuoyunda büyük tepkilere sebebiyet vermiştir. O dönemde iki sol parti Batı'ya karşı oldukça antipatik bakıyordu ve bu gelişmeler onların eline büyük bir koz vermiştir. Bu iki sol parti ise Baas Partisi ve Komünist Parti idi (İHH: 2008). Baas Partisi 1953 yılında Ekrem Hourani'nin başında olduğu Arap Sosyalist Partisi ile birleşmişti. Bu birleşmeyi ise Baas partisinin

Çiçekli rejimine karşı devam ettirdiği sert muhalefet kolaylaştırmıştır. Sonraki dönemlerde ise partinin yönetimini Eflak, Bitar ve Hourani almıştır. Suriyeli politikacılar 1954 -1960 yılları arasındaki dönemde iç çekişmeler haricinde bölgesel rekabet de politikaları belirliyordu. Ortadoğu bakıldığında Soğuk Savaş döneminde rekabetin en yoğun olarak yaşandığı yerlerden biriydi. Bu dönemde Suriye Irak ve Mısır arasındaki rekabette arada kalmıştır ve Cemal Abdunnasır yönetiminde olan Mısır ile birlikte hareket etmiştir. 1955’de imzalanan Bağdat Paktı, ülke yöneticileri tarafından çok da hoş karşılanmadı. Bu Pakt Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında imzalanmıştır. Ülkede 1956 yılından sonra ise Nasırcı akımlar iyice güçlenmeye başlamıştır. Çünkü Nasır Süveyş Buhranında emperyalizme şiddetle karşı çıkmıştır ve bu tavrından da ödün vermemiştir (İHH: 2008).

1956 yılının Temmuz ayında Genelkurmay Başkanı Şevket Sukayr istifa etti, Bu istifa ülkede büyük bir şaşkınlıkla karşılandı çünkü Sukayr ne sağın ve ne de solun adamı idi. Bu istifanın ardında rakip gruplar ordu içerisine girmeye başlamıştır. Bu şekilde de rakip olan bütün akımlar ülke içi siyasetin belirleyicisi olmuşlardır. Ordu içindeki Baasçı, Nasırcı ve Komünist gruplar’ın en güçlü olduğu zaman ise 1957 yılının sonları idi (Arı, 2004: 275).

Baasçılar’ın en büyük ideali, Arap birliği idi. Bunu da Mısır ile Suriye arasında bir bütün oluşturarak yapma niyetinde idiler. Süveyş krizi her ne kadar ülkenin Mısır ile görüşmelerini sekteye uğratsa da, 1957 yılının Aralık ayında bu görüşmeler yeniden başlamıştır. Her ne kadar Nasır’ın ülke içindeki bütün partileri ortadan kaldırılacağı Baas Partisi tarafından düşünülse de, yardımlarından ötürü kendisine özel bir ayrıcalık tanınacağı umulmaktaydı. Baas liderlerinden olan Ekrem Hourani, Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulduğunda Başkan yardımcılığı görevine getirilmiştir (Arı, 2004: 275). Yine partinin başka bir lideri olan Salah Bitar ise kabine içerisinde bakanlık görevine getirilmişti. Nasır oldukça büyük kitleler tarafında çok seviliyordu ve kendisine güven duyuluyordu. Fakat her ne kadar bu durum geçerli olsa da Birleşik Arap Cumhuriyetinde Cumhurbaşkanı sıfatıyla bütün problemlerin üstesinden gelemeyeceği açıktı. Suriye ile yapılmak istenen birlik ilk denemede idi. Bu da Kahire’de iktisadi ve askeri manada büyük problemlere sebep olmaktaydı. Nasır, bu problemlerin yaşanacağını Kahire’den gelmiş olan Suriyeliler’e belirtmiş ve gevşek bir federasyon teklifi sunmuştur. Fakat bu teklif reddedilmiştir ve birlik teklifi Kabul

edilmiştir (Arı, 2004: 276). Baas Sosyalist Partisi ise Suriyeliler'in inisiyatifini oluşturmaktaydı. Bu parti, Hourani'nin Sosyalist Partisi ile Bitar'ın Baas Partisi'nin birleşiminden oluşmaktaydı. Bu kişilerin hesabı ise istedikleri her şeye Nasır'ın sahip olduğu ve Nasır sayesinde de Suriye'yi yönetmelerinin mümkün olduğudur. Fakat umduklarını bulamadılar. Çünkü Nasır Baas partisi de dâhil bütün partileri gücünün zirvesine ulaştıktan sonra kapattı ve yerine kendi inisiyatifinde olan Ulusal Kurtuluş Birliği Suriye Şubelerini koydu (Arı, 2004: 276).

Mısır ile kurulan birlik, kurulduktan itibaren her daim Suriye'nin lehine olmayacak şekilde işlemiştir. Suriye ile Mısır birleşmesine rağmen, istikrarı sağlayamamışlardır. Ayrıca bu başarısızlık Bağdat Paketi'nin Arap ülkelerinde meydana getirdiği bölünme için de siyasi anlamda bir katalizör olmuştur (Şen, 2004: 215). 1959 yılının Ekim ayında Suriye'nin başına Mısırlı başkan yardımcısı Abdülhakim Amir seçilmiş ve resmi birçok göreve Mısırlılar getirilmiştir. Ayrıca Suriye ordusunda yer alan ve önemli mevkilerde bulunan birçok subay görevden alınarak yerine Mısırlılar getirildi. Bunun yanında iktisadi ve siyasi anlamda da kayda değer gelişmelerin yaşanmaması sonucunda da Suriye de büyük bir memnuniyetsizlik durumu ortaya çıktı. 1961 yılının 28 Eylül'ünde bir grup Suriyeli subay ayaklanarak Nasır'a karşı çıkmış ve birlik dağılmıştır. Ancak buna ülke içerisinde hiçbir destek gelmemiş ve bu durum da Nasır'a karşı bu harekette bir cesaretsizlik yaratmıştır. Büyük umutlarla kurulan birliğin dağılması kendisi için onur kırıcı bir durum idi. Fakat kısmen de olsa olumlu bakılabilirdi. Çünkü bu birlik için zamanının büyük bir bölümünü harcamaktaydı ve böylece kendi ülkesindeki reformalara ağırlık verebilecekti (İHH: 2008). Birlik dağıldıktan sonra Nasır'ın Suriye'deki temsilcisi olan Abdülhakim Amir, Kahire'ye geri dönmek zorunda kaldı. Bu olay Suriye'de 1,5 yıl kadar devam eden iç krizin başlamasına sebebiyet verdi. 1961 yılının Aralık ayında yapılmış olan genel seçimlerde yeni parlamento çabucak meydana getirilmişti. Bu parlamentoya devlet başkanı olarak Nazim el- Kudsi, başbakan olarak ise Maruf Davalibi getirilmiştir (İHH: 2008).

Bu dönemden itibaren Suriye'de Baas partisinin hüküm sürdüğü dönem başlamıştı. Tıpkı diğer siyasi partilerde olduğu gibi Baas partisi de de Mısır ile kurulan ittifakta dağılmıştı. 1962'de ise bu parti eski ve yeni üyelerinin katılımı ile kendisini yenilemiştir. Hourani bu partiden tesviye edilmiştir. Çünkü Arap birliğine antipatik

bakmaktaydı. Bunun yerine Irak ve Mısır ile yeni bir birlik kurma amacını taşıyan bir ekip kurulmuş ve devlet içerisindeki gairliği arttırılmıştır. Ancak yapılan kongrede parti içinden Neo-Baas adında başka bir kanat ortaya çıkmıştır. Bu kanat iktidar için rekabete ve çekişmeye girmiştir. Temelde aynı şeyi savunan bu 2 kanattan ilki Eflak, Bitar ve Emin El-Hafiz gibi isimlerden oluşmaktaydı ve Pan-Arabizmi ve Arap ülkeleri ile birleşmeyi savunmaktaydı. İkinci kanat ise Alevi subaylardan oluşuyordu önceliğin Suriye olmasını, birlikten ziyade sosyalizmin gelişmesini savunmaktaydı (Şen, 2004: 234). Bu grup, ordu içindeki üst seviye komutanlarının üstünde büyük bir etkiye sahipti.

Parlamento tarafından 1962 yılının Ocak ayında yayımlanan bir karar ile birlik döneminde bazı ticari ve endüstriyel firmaların devletleştirilmesine ilişkin kararların iptali kararlaştırılmıştır. 1962 yılının 28 Mart tarihinde ise başka bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Bu darbeye Başkan Kutsi'nin istifası gerçekleşmiş ve hükümetin bütün işlerini Silahlı Kuvvetler üstlenmiştir. Yapılan bu darbeye karşı büyük gösteriler yapılmış ve neticesinde de 7 subay bir araya gelerek 5 Nisan'da yeni bir askeri darbe yapmışlardır. Bu darbe neticesinde de 1962 yılının 10 Nisan tarihinde Kutsi tekrardan başkanlığa atanmıştır (İHH: 2008). 1962'nin son zamanlarına doğru ülke içinde bombalı eylemler gerçekleştirilmiş ve Nasır yanlıları ile çatışmalar yaşanmıştır. Tüm bunlar da ülkedeki huzursuzluğu arttırmıştır. Kurulan yeni hükümetin yeterli derecede başarı sağlayamaması ve siyasi çözüm arayışları neticesinde 1963 yılının başlarında yeni bir askeri darbe girişiminde bulunuldu. Bu darbe girişimi ise başarısızlıkla sonuçlandı ve hükümet ordu içerisinde ayıklama yaptı. Bütün bu gelişmelere göre Nasır'ın Suriye üzerinde planlarının hala devam ettiği çıkarımında bulunulabilir. Mart 1962'de Baas'ın kurucularından olan Salah Bitar başbakan olmuştur. Bu önemli bir gelişmedir. Çünkü Baasçı dönemin geleceğinin habercisidir. Bitar'ın kurmuş olduğu hükümette 5 adet Nasır sempaticanı bakan bulunmaktaydı. Fakat Nasır karşıtları daha sonra baskı yaparak bu 5 bakanı istifaya zorlamışlardır. Öte yandan aynı grup yine orduda yer alan Nasırcı gruplardan 1000'e yakın subayı tesviye ettirmiştir. Böylece ordu içinde de önemli bir ayıklama yapılmıştır. 1963 yılının Temmuzunun ilk günü başlarında Albay Cesim Alvan olan Nasırcı subaylar tarafından bir darbe girişimi gerçekleşmiş ve bu darbeyi Tuğgeneral Emin el-Hafiz bertaraf etmiştir. El-Hafiz daha sonra İçişleri Başkanlığına terfi

edilmiştir. Hafız, Şam'da gerçekleşen çatışmalar sonucunda bütün enerjisini Bitar'ın hükümeti kurması için harcamıştır. Fakat daha sonraki günlerde ise Hafız, Baas askeri konseyi ile gençlerden oluşan bir grup Marksist politikacının desteği ile Başbakan olmuştur (İHH: 2008).

Hafız'ın iktidara gelmesi, Baas'ın her iki kanadı arasındaki rekabeti arttırmıştır. Hafız geleneksel Baas'ın politikalarında farklı, Baas çatısı altında bir rejim kurdu (İHH: 2008). Hafız'ın bu liderliği ilk olarak küçük kasaba ve köylerde alt tabaka Müslümanlar arasında sempati kazanmıştır. Öte yandan burada vurgulanan şey ise Arap Birliğinde daha çok Suriye'deki ulusçuluktur. Hafız baştan itibaren beraber olduğu Bitar'I kabineden atıp, Eflak'ında yurt dışına kaçmasına sebep olunca tepkileri de çekmeye başlamıştır. Bu duruma karşı çıkan ve Baas'ın askeri kanadında yer alan Muhammed Ümran, Hafız'a karşı mücadeleye girmiş ve kaybetmiştir. Bu başarısızlığın nedeni ise orduda yer alan ve kendilerine oldukça fazla güvenilen komutanların pragmatist bir şekilde davranmaları ile destek istemeleridir. Yani burada Salah, Cedid ve Hafız Esad'ın etnik kimlikleri göz önüne alınmamıştır. Netice itibarıyla de Madrid'e sürgün olarak gönderilerek cezalandırılmıştır. El-Hafız burada Muhammed Ümran'ı ordu içerisinde bir Alevi yapılanması oluşturmak ve Nasır ile işbirliği içine girmek ile suçlamıştır. Ona göre Muhammed Ümrana karşı alınmış olan bu zafer aynı zamanda orduda yer alan Alevilere karşı da bir zaferi teşkil etmekteydi. (Şen, 2004: 246).

El Hafız, orduya karşı bir zafer kazanmasının ardından o dönemin Genelkurmay başkanı Salah Cedid ile de araları açılmıştı. Baas siyasetinde ve hükümeti yönetecek olanların çeşitli fikirlerinin yol açtığı çatışmalara ek olarak, ülke, dinler arası ve kişisel çekişmenin tesiriyle yeni bir mücadele alanına dönüştü. Cedid, Alevi ve Dürzi subaylar tarafından desteklenirken, Hafız ise Sünni subaylarca desteklenmekteydi. Hükümet ise ordudaki yetkilerin zınlıkların ellerinde toplanmasındaki korktukları için bunu bir tehlike olarak görmekteydi. Bunun sonucu olarak da bu grupların etki alanını daraltmak için 1965 yılının yaz ayında bir dizi önlemler almışlardır. Her ne kadar Hafız'ın bu siyasi mücadeleyi kazanacağı düşünülse de 1966 yılının 23 Şubat günü Cedid'e bağlı askerler Suriye'de çok kanlı bir askeri darbe gerçekleştirdiler. (Şen, 2004: 246).

Ancak Baas'ın askeri kanadının iktidarı ele geçirmesi çok sürmemiştir. Bu başarının gerçekleşmesinde Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Esad'ın rolü oldukça büyük olmuştur. Böylece iki grup arasında yaşanan mücadele de son bulmuştur. Daha önce de bahsedildiği üzere bu olay Suriye tarihinde en kanlı gerçekleşen askeri darbeydi ve bu denli kanlı olması onun yalnızca parti içerisindeki mücadelesinin yoğunluğunu yansıtmaktaydı. Çünkü iki grup da halk tarafından destek görmemişti (İHH: 2008). 1966 yılında yapılan bu darbe sonucunda Hafız Esad, aynı anda hem Genelkurmay Başkanı ve hem de Hava Kuvvetleri Komuta olmuştur. Yani Cedid'ten sonra ülkede ikinci adam pozisyonuna gelmiştir. Bu manada Suriye politikalarında en önemli kişilerden biri haline gelmiştir. Cedid, doğrudan doğruya iktidara oturmamış, bunun yerine Yusuf Zuayyin'i başbakan, Nurettin el-Atassi'yi devlet başkanı ve İbrahim Makhus'u ise Dışişleri başkanı olarak atamıştır. Ayrıca Baas Partisi tarafından bölgesel idarede 5 makamın 2'si Sünni, 3'ü ise Alevi toplamda 5 isimle doldurulmuştur (İHH: 2008).

Cedid, ordu üzerindeki gücünü Baas'ın askeri kanadında yer alan taraftarları vasıtasıyla sürdürmeye çalışıyordu. Esad ise avantajlıydı. Çünkü Savunma Bakanlığı ile Hava Kuvvetleri Komutanlığı makamlarının başında idi ve bunun avantajlarını da sonuna kadar kullandı. Bu manada Esad, gayretlerini savaş birimlerinin kontrolünü genişletmek amacıyla faaliyetler içerisine girmiştir. Buradan hareketle Cedid'in sivil nüfuzuna yöneldiğini, Esad'ın ise yandaşlarını ve gücünü arttırmanın peşinde olduğunu söyleyebiliriz.

Suriye ve Mısır'da radikal karakterde olan sosyalist rejimlere duyulan güven özellikle de İsrail ile yapılan savaşta Golan Tepeleri'nin kaybedilmesiyle bütünüyle yok olmuştur. İsrail 6 günde karşısında yer alan Ürdün, Suriye ve Mısır'ı yenilgiye uğratarak Golan Tepelerini almıştır (Turan, 2002: 192-193). Bu durum Suriye'de sağcı gruplara önemli kozlar vermiş ve bunun yanında Esad'ın otoritesi de artmıştır. Esad bu yenilginin sivillerin beceriksizliğinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Diğer taraftan da ordu içerisinde herhangi bir şekilde rakibinin olmamasından ötürü kendi etnik grubundan olanları kritik mevkilere getirmiş ve hükümeti de sık sık eleştiriye tabi tutmuştur. 1967'de İsrail'e karşı yapılan bu savaş neticesinde Ortadoğu'da artık putlaşan Nasır'ın karizması da yerle bir olmuştur. Nasır bu savaştan sonra istifasını

vermiş, ancak halkın bu istifaya sıcak bakmaması üzerine de istifa etmekten vazgeçmiştir (Arı, 2004: 322).

Esad ve Cedid arasındaki anlaşmazlığın tek sebebi İsrail'e karşı yapılmış olan savaşta alınan yenilgi değildi. Cedid İsrail düşmanıydı ve Filistinli silahlı gruplara İsrail'e saldırı yapmaları için destek vermekteydi. Bu bağlamda Cedid Filistinli gruplara Suriye toprakları üzerinden İsrail'e saldırı yapmaları için fırsat tanımıştı. Bu da Esad'ın eleştirdiği bir konuydu. Esad İsrail'in gücünün farkında idi ve Cedid'in bu politikasının Suriye'nin geleceğine zarar vereceğini savunuyordu. Öte yandan Esad Cedid'in Arap ülkelerine karşı tutumunu da çok sert bulmaktaydı ve bu yüzden söz konusu ülkelere karşı daha pragmatist ve ılımlı bir tutumun sergilenmesini istiyordu (İHH: 2008).

Ürdün ise İsrail konusunda Arap devletlerinde geçerli politikalara aykırı bir tavır takınmıştı. Bu yüzden de Mısır ve Suriye geleneksel bir yapıda olan Ürdün monarşisinin yıkılmasına destek vermiştir. Kral Hüseyin İsrail'in gücünün farkına varılmasını ifade etmiş ve birtakım koşullar sağlandığı takdirde de barış görüşmelerine katılabileceğini söylemiştir. Bu yüzden de gerek Suriye ve gerekse de Mısır'ın hedefi haline gelmiş ve burada Filistinliler'i kullanarak devrilmek istenmiştir (Arı, 2004: 354-355). Bu bağlamda Eylül 1970'de Ürdün'ün Filistinli kamplara dönük olarak başlattığı harekette, Filistin'e destek vermek amacıyla yaklaşık olarak 200 kadar tank Suriye'den Filistin'e gönderilmiştir. Bu olay tarihte Kara Eylül olayları şeklinde bilinmektedir. Irak ise bu arada Ürdün'e destek olarak yaklaşık 12 bin askerini göndermiş ve bu birlik Suriye birlikleri ile çatışmıştır. Yani birbirine rakip iki Baas yönetimi kozlarını paylaşma fırsatı bulmuştur. Esad, Cedid'in Ürdün kralını desteklemek için yaptığı hareketleri benimsememiş ve bu bağlamda Suriye'ye uçak gönderilmesine karşı çıkmıştır. Böylece araları iyice açılmaya başlamıştır (İHH: 2008).

Hafız Esad, orduda gücü bütünüyle elinde bulundurmaktaydı ve kendisine rakip olan Başbakan Yusuf Zuayyin ve İbrahim Makhus da tutuklanmıştı. Buna karşılık da kendisine yakın adamlar önemli görevlere getirilmişti. Esad bir kaç ay sonra da Cedid'e doğruan doğruya meydan okuyacak pozisyona gelmiş ve bu bağlamda da Baas Partisi'nin ordu içerisindeki faaliyetlerini askıya alarak, kendi inisiyatifinde olan

tankları Şam'ın önemli noktalarına konuşlandırmıştır. Esad, Cemal Abdünnasır'ın 1970 yılının 28 Eylül günü ölmesi üzerine İsrail saldırı tehditinin daha ağır olarak hissedileceğini ifade etmiştir. Buna göre eğer İsrail Suriye'ye saldırı yaparsa ülke bütünüyle daha sıkıntılı ortalamalara sürüklenebilirdi. Kısa zaman sonra da Mısır Başkanı olan Enver Sedat Libya ve Sudan ile birlikte bir Arap Federal Birliği kurma yönünde karar aldılar. Esad bu birliğe Cedid'e rağmen katılmayı çok arzuluyordu. Bu bağlamda Esad, Cedid'in askeri yandaşlarını pasif hale getirip Baas'ın askeri kuruluşu olan Saika üzerindeki insiyatifi ele almıştır (Arı, 2004: 354-355).

Baas Partisi, 12 Kasım 1970 yılında Esad'ı ikilik çıkarmak ile suçlayarak Cedid'e destek verilemesi gerektiği yönünde karar aldı. Cedid daha sonra bu toplantının ardından harekete geçerek Esad ve yardımcısı konumunda olan Mustafa Talas'ı görevinden almaya çalıştı fakat başarısız oldu. Esad, karşı bir hamle yaparak Cedid'in başında olduğu yönetimi ve Baasın bütün idarecilerini tutukladı (İHH, 2008).

Esad başa geçtikten sonra ilk olarak yönetimine meşruluk sempati kazandırmak için harekete geçti. Bu bağlamda Esad, kurmuş olduğu rejimin anayasaya uygun ve demokratik, kendisini de milli ve otoritesinin halktan alan bir lider olarak göstermeye çalışmıştır. Esad darbeyi gerçekleştirdikten sonra ordudaki görevinden ayrılarak bir referandum düzenledi. 1971 yılının Mart ayında yapılan bu referandum neticesinde oyların yüzde 99,2'sini alarak başa geçti ve Suriye'nin yeni devlet başkanı oldu. Sonrasında ise Mart 1978'de yapılan referandumda oyların yüzde 99,6'sını, Şubat 1985'teki referandumda ise oyların yüzde 99,9'unu alarak Başkanlık görevine devam etti. Esad, sol ve milliyetçi partileri bir araya getirdi ve ulusal ve ilerici bir parti oluşturdu. Esad'ın gücünü inşa eden ikili yapıda bir sistem mevcuttu. Bu sistem gayri resmi kurum ile kuruluşlar ve yine gayir resmi güç odakaları ile dernekler şeklindeydi (Maoz, 1991: 88). Esad, anayasa sayesinde gücüne güç kattı. Bu manada birçok görev için doğrudan kendisini seçti ve adamlarını önemli görevlere getirdi. Böylece Esad Suriye'de tek adam haline geldi. Öte yandan Esad'ın İsrail'e karşı da oldukça katı tutumu vardı. Bu katı ve uzlaşmaz tutumu sayesinde Arap dünyasından da kendisine destek gelmiştir. Esad Suriye'ye öyle bir nitelik kazandırdı ki Ortadoğu'da artık Suriyesiz barış olmaz dedirtirmeyi başardı (Jordan, Lenz, 1999: 64). Esad bu son derece dirayeti olan siyasetini 2000 yılında ölünceye dek sürdürmüştür. Bu tarihten itibaren ise Suriye devlet başkanlığı görevini oğlu Beşşar

Esad sürdürmektedir. Beşşar Esad, babasına nazaran daha ılımlı bir siyaset izlemektedir.

1.2.1. Suriye'nin Toplumsal ve Siyasal Yapısı

Suriye günümüzde dini, etnik kimliği ve kültürü farklılık gösteren birçok insanı bünyesinde barındırmaktadır. Bu günkü nüfusu yaklaşık olarak 17 milyondur. Nüfusun yaklaşık olarak yüzde 82,5'i ise Arapça konuşanlardan oluşmaktadır. İnanç çerçevesinden bakıldığında ise %68,7'si Sünni Müslümanlardan, %11,5'i Alevilerden, %3'ü Dürzilerden, %1,5'i İsmaililerden oluşmaktadır. Ayrıca Hristiyan cemaatin yüzde 14,1'lik kısmında Rum Ortadoks Kilisesi yüzde 4,7'lik oranla önem arz etmektedir (Dam, 2000: 17). Suriye uzun zaman boyunca yabancı yönetimler tarafından yönetilmiştir. Buna rağmen milli kimliğini korumuşlardır. Bugün Suriye nüfusunun yüzde 90,3'ü Araplardan oluşmaktadır. Ülkedeki en büyük etnik azınlık ise Kürtlerdir ve ülkenin Kuzeydoğu ile Kuzeybatı bölgelerinde yaşamlarını sürdürmektedir (İTO, 2000: 17).

Fransızlar Suriye'de çeşitli etnik ve dini azınlıkları destekleyerek Arap milliyetçiliğinin gücünü kırmak istemişlerdi. (Okur, 2004: 9). Bu ise Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra etkilerini göstermeye başlamıştır. Günümüzde bile hala siyaset bölge, aşiret, mezhep gibi unsurlarca belirlenmektedir (Van Dam, 2000: 36) Bağımsızlığını kazandıktan sonra birçok Suriyeli doğup büyüdüğü yerlerde kent temeline dayanan kuvvetli bir aidiyet duygusuna sahip oldular. Günümüzde bile hala ulus-devletçilikten çok kabilecelik, klancılık ya da etnik guruplar için sempati sürmektedir (Country studies: 2008).

Suriye'nin toplumsal yapısı oldukça çeşitli olduğu için, bu durum birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Suriye'nin bütünüyle ulus-devlet olmamasının temel nedeni ise etnik ve dini azınlıklar arasında yaşanan çatışmalardır. Bu bağlamda liderler bu çatışmaları önlemek için, değişik etnik ve dini guruplar arasındaki mesafeyi azaltmaya yönelik çalışmalar yapsa da çabaları sınırlı kalmıştır. Çünkü yeterince etkili düşünce ve faaliyet ortaya koyamamışlardır. (Maoz, 1991: 41). Suriye'de geleneksel bağlantılar ve bu bağlılığın getirmiş olduğu önyargılar oldukça güçlüdür. Bu çerçevede hala Alevi-Sünni yerine, Müslüman-Alevi ayrımı kullanılmaktadır (Çandar, 1984: 97). Bu şekildeki ayrılıklar mutlak suretle siyasi yapıya da yansımıştır.

Uzun adıyla Suriye Arap Cumhuriyeti olan Suriye'nin yönetim şekli 1973 yılının 13 Mart tarihinde çok partili başkanlık sistemi olarak benimsenmiştir. Fakat Baas partisi iktidar üzerinde oldukça denetim sahibi bir partidir. Bu denetim ise oldukça katıdır. Yönetim organları Ulusal Komutanlık, Bölgesel Komutanlık ve Halk Konseyinden oluşan Suriye Baas Partisi kendilerine yasal anlamda çalışma izni tanınmış olan diğer siyasi partiler ile beraber Ulusal İlerici Cepheyi meydana getirmektedir. Yasama organını 250 üyenin bulunduğu Halk konseyi oluşturmaktadır ve bu organda ağırlıklı olarak yine Baas partisi üyeleri bulunmaktadır. Bu konseye üyeler 4 yılda bir seçilmektedir. Görevi ise şu şekildedir:

- Devlet başkanlığına aday seçmek,
- Yasa çıkarmak,
- Bütçe hazırlamak,
- Hükümetin politikalarına karar vermek şeklindedir.

Konseyin başkanını üyeler gizli oy kullanmak suretiyle seçer ve başkan bir yıl için seçilir. Yönetim biçimi ise anayasasında tanımlanan şekliyle Sosyalist Halk Demokrasisi'dir (İTO, 2000: 25-26).

Suriye 14 idari birimden meydana gelmektedir. Bunlar ise; Lazkiye, Halep, Şam (Başkent), Kuneytre, Humus, Hama, Suveyde, Tartus, Rakka, Deyrizor, İdlep, Şam (il), Hasake ve Dar'a dır. Hukuk sistemine bakıldığında ise şeriat ve Fransız hukuk sisteminin etkileri vardır (Lewis, 2004: 148). Yönetim merkezlerinin tamamında ilk derece, valilik merkezlerinde istinaf ve başkentte ise üst istinaf mahkemeleri yer almaktadır. Yasal açıdan en yüksek mahkeme ise Yüksek Anayasa Mahkemesi'dir (İTO, 2000:27).

1.2.2. Suriye Milliyetçiliği

Suriye milliyetçiliği yerel bir karakterdedir. Bakıldığı zaman yerel milliyetçilik Arap coğrafyasında pek de benimsenmez; ancak Suriye ve Mısır'da yaygındır. Suriye Sosyal Milliyetçi Parti yerel milliyetçilikte oldukça önemlidir. Bu parti 1932 yılında Antun Saadah tarafından kurulmuştur. (Pipes, 1989: 305). Saadah'a göre Arap milliyetçiliği diye bir şey yoktu ve sorgulanması gereken şey Suriye milliyetçiliği idi. Yani Suriye'nin Araplığı bile tartışmaya açık bir konu idi. (Tibi, 1998: 278).

Saadah 1904'te Lübnan'ın Şuvayr köyünde dünyaya gelmiştir. Aslen Yunan Ortadoks bir ailenin çocuğudur. 1919'da babasının yanında Kuzey ve Güney Amerika'yı gezme fırsatına erişmiştir. 1929'da ise Lübnan'a gelerek Beyrut Üniversitesinde Almanca dersleri vermeye başlamıştır. Saadah, Almancayı Brezilyada öğrenmiştir ve burada da Almanlara olan sempatisi artmıştır (Tibi, 1998: 278). Saadah Beyrut'ta kendisine sempati duyan bir dizi öğrenci ile birlikte SSMP'yi kurmuşlardır. İlk olarak faaliyetlerini gizli bir şekilde sürdüren SSMP'yi 1935'te Fransızlar deşifre etti ve Saadah da tutuklandı. Ancak Saadah 1936'da serbest bırakıldı ve faaliyetlerini sürdürdü. Saadah 1949'da bir darbe girişiminde bulundu ancak başarısız oldu. Lübnan hükümeti bunun üzerine onu ölüme mahkûm etti ve Saadah Şam'a kaçtı. Şam yönetimi ise onu daha sonra Lübnan hükümetine teslim etti ve çabucak yargılanıp idamı gerçekleşti (Tibi, 1998: 279).

SSMP, bir grup insanın bir toprak parçası ile izdivacından milliyetin oluştuğunu ileri sürmüştür. (Hüseyin, 1991: 170). Parti'ye göre Suriye toprakları Suriye'nindir ve Suriyeliler ise bir grup halinde millettir. Bu bağlamda Pan-Suriyeci bir çizgide ilerlemiştir. Alman ve İtalyan Faşizmi Saadah'ın görüşlerini belirlemiştir. (Tibi, 1998: 282).

Saadah ile Partisi olan SSMP'nin savunduğu görüşler, aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Suriye topraklarının sahibi, yine Suriyelilerdir.
- Suriye meselesi, bağımsız bir şekilde değerlendirilmelidir ve diğer ulusal meseleleler ile değerlendirilmemelidir.
- Suriye meselesi çok eski çğdan beri olan bir meseledir ve Suriye halkının birliğini ele almaktadır.
- Büyük Suriye, Mezopotamya ve Sina Suriye topraklarını oluşturmaktadır.
- Suriye ulusu birlik içerisindedir.
- Suriye'nin ulusal ve sosyal Rönesansının gücü, milletin becerileri ile onun kültürel ve politik tarihinden gelmektedir.
- Suriye'nin genel menfaatleri, diğer bütün çabaların önündedir (Tibi, 1998: 282-283).

Saadah'a m vurguladığı şey; Suriye'nin Araplığından daha çok tarih öncesi dönemleridir. Kültürel topluluktan çok ulus kavramı Saadah tarafından fiziksel karakterli olarak ortaya konmuştur. Fakat Saadah'ın Suriye'ye ilişkin tanımı esasında

Büyük Arap Devleti'nden pek de bir farkı yoktur.

Yerel milliyetçilik tanımı Suriye'de 2. Dünya Savaş'ından sonra bir politika şeklinde ortaya çıkmıştır. Suriye, 1963 yılının 8 Mart tarihinde yapılan bir darbe sonucu Baas Partisi'nin iktidara gelmesi ile birlikte Arap Birliği politikasını terk ederek ulusalcı politikasına geri dönüş yapmıştır (İHH, 2008). Ancak Baas partisinde bir iç rekabet yaşanmaktaydı ve bu rekabet neticesinde parti 2 kanada ayrılmıştır. Darbeden sonra yaşanan ayrışmalar neticesinde Baas'ın geleneksel yapıda olan düşüncelerinden ayrılıklar meydana gelmiş ve yeni bir Baasçı düşünce gelişmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere Baas iki kanada ayrılmıştı. İlk kanadı Pan-Arabizmi savunan Eflak, Bitar ve Hafız'dan oluşuyordu. İkinci kanadı ise Alevi subayların ağırlıkta olduğu ve başını Cedit, Esad ve Ümran'ın çektiği, Arap birliğinden ziyade ulusal birliği savunan kanattı. İkinci grup, önceliğin Suriye'ye verilmesini ve Arap ülkeleri ile ittifak kurmaktan çok Suriye'de sosyalist düşüncesinin oturmasına önem vermekteydi (Şen, 2004: 234).

Temel olarak Suriye için Arap Birliği, işlevsel bir siyasetten çok bir idealdir. Karşı karşıya kalınan iktidar savaşları neticesinde bu sonuç açık bir şekilde kendini göstermektedir. Öte yandan burada belirleyici olan şeylerden biri de azınlıkların tutumlarıdır. Bu duruma örnek vermek gerekirse Kuzey Suriye'de yaşayan Asuriler ile Kürtler bu birliğin oluşumuna karşıydılar. (Country Studies, 2008). Bunun nedeni ise kimliktir. Çünkü devlette azınlık pozisyonunda olanlar, kurulacak olan yeni süper devletin çatısı altında kimliği önemsiz olacaktı. Hatta bu problem, Araplar için dahi geçerli olacaktı. Çünkü Iraklı, Suriyeli ve Mısırlı olmak büyük birlik kurulmadan önce oldukça ön plandayken, kurulduktan sonra bu kimliklerin ikinci plana atılması gerekecekti (Country Studies, 2008).

Suriye'de dini azınlıklar kurulacak olan birliğin aşırı derecede Pan-Arap milliyetçiliğine bağlı olarak İslami bir yönetimi getireceği korkusunu da taşımaktaydılar. Çünkü Araplar için İslam diğer Arap toplumlarında bağlayıcı bir unsur idi (Country Studies, 2008).

Yukarıda bahsedilen şeylerden de görüldüğü üzere Suriye'de Arap kimliği haricinde genel bir Suriyelilik kimliği yaratılmak istenmiştir. Ancak bu kimlik de Arapları dışlar

nitelikte olmuştur. Öte yandan azınlıkların karşı karşıya kaldığı, daha önce değinilen kaygılar da yerel nitelikte olan bu milliyetçiliğe prim vermiştir.

BÖLÜM 2: BAAS PARTİSİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

2.1. Baas Partisinin Kuruluş Yıllarındaki İdeolojisi

Baas Partisi'nin ideolojisine bakıldığında partinin başında bulunan en etkili isimler olan Mişel, Eflak ve Selahaddin Bitar'ın düşünceleri tarafından şekillendiği görülmektedir. Öte yandan bu ideolojiye katkıda bulunmuş entelektüeller de bulunmakta olup, bunların sayısı oldukça azdır. Çünkü bu entelektüeller bölgenin dilini bilmemekte idiler ve bu konuya ilişkin ikincil nitelikteki kaynaklar oldukça sınırlı idi. Ancak tüm bunlara rağmen burada birkaç noktaya değinmekte fayda görülmektedir. Parti içerisinde etkili olan bir diğer önemli isim de Zeki Arsuzi'dir. Eric Rouleau bu ismin zerinde ayrıntılı bir şekilde (Rouleau, 1967: 55).

Arsuzi, partinin kurulduktan sonraki dönemde partiye katılmadı; ancak 1930'larda harekete geçirdiği kitleler daha sonra Baas partisine katıldı. Daha sonra Arap milliyetçiliğini teorik hale getirme çabaları Baasçı düşüncüyü biçimlendirmesi açısından önemli bir rol oynadı. Arsuzi 1930'lardan sonra Hayat'ın Suriye içerisinde kalması ve Fransızların mandası altından ivedilikle çıkılmasına yönelik olarak yapmış olduğu faaliyetler önemlidir. Çünkü bu faaliyetler Baasçı Arap milliyetçiliğinin emperyalizme ne kadar karşı olduğuna yönelik bir delildir (Rouleau, 1967: 55-56). Arsuzi, Arap milliyetçiliğinin gelişimine, 1938'de yayınlanmaya başlayan ve Fransızlar tarafından yayınlanması bir ara durdurulan fakat 1938 yılı süresince devam eden Arabizm (Al-Uruba) gazetesinde yazmış olduğu makaleler ile katkı sağlamıştır. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde Arsuzi'nin düşünceleri ile Baasçı düşüncenin arasında benzerliklerin olduğu gözden kaçırılmayacak bir husustur. Arsuzi ilk önce tıpkı el-Husri gibi Arap milliyetçiliğini dönemin havasına uygunluk taşıyacak şekilde yorumlar. Bu tanıma göre bu milliyetçilik metafizksel birtakım unsurları içerisinde barındırır ve Fransız geleneğini kabul etmez. Çünkü bu gelenek millete tarihsellik atfetmiştir. Aynı zamanda Eflak'ın Arap milliyetçiliğine ilişkin fikrinde de aynı izleri görmek mümkündür. Yine her ikisinin de eğitim formasyonları birbirinin aynısıdır. Çünkü her ikisi de Paris'te bulunan Sarbonne Üniversitesi'nde düşüncelerini biçimlendirmiştir (Rouleau, 1967: 55-56).

Rouleau'ya göre Arsuzi birtakım ideolojik farklılıklardan ötürü ve Eflak ile kişisel birtakım sorunlarından dolayı partiye katılmamıştır (Rouleau, 1967: 55-56). Watenpaugh, Zeki Arsuzi üzerine bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada Arsuzi'nin

partiden ayrılmasındaki en önemli iki unsura dikkat çekilmiştir. Bu unsurlardan ilki Arsuzi'nin Eflak ile Bitar arasındaki bireysel anlaşmazlıkları ve buna bağlı çatışma halinde olmalarıdır. İkincisi ise Eflak ile Bitar'ın Şamlı orta sınıfta olmaları, Arsuzi'nin ise daha alt tabakada ve azınlıkta olan Alevi sınıfı temsil etmesidir. Fakat Baas Partisi'nin kuruluşundan bu yana sınıf mevkileri ve etnik kökeniyle kesişen azınlıkları cezbetmesi, liderler arasında yaşanan çekişmelerin Baas Partisi'ni kurma sürecinde kesintiye sebep olduğunu göstermektedir (Wetenpaugh, 1996:381-382).

Baas Partisi, Suriye'de harekete geçmeye başlayan siyasi örgütlere ve özellikle de manda yönetimi esnasında ortaya çıkan "Arap birliği" ve sosyalizm fikirlerine dayanıyordu. Öte yandan, 19. yüzyıl Arap düşünürleri gibi Baas partisinin kurucuları da Batı'da eğitim görmüş Arap aydınlarıydı. Baas partisinin kurucuları Eflak ve Bitar, iki dünya savaşı arasında ortaya çıkan milliyetçi düşüncenin ürünüdür. Ayrıca bunlar tıpkı Chatterjee'nin belirttiği gibi Batı ve kendileri olma arasında sürekli gel gitler yaşamaktaydılar (Chatterjee, 1996: 15). Edward Said'in Oriental Studies kitabında açıkladığı gibi, Batı Doğu'yu Batı müdahalesi olmadan gelişimini tamamlayamayan ve sanayi devrimini gerçekleştiremeyen statik bir "geri" "aydınlanma" olarak tasvir etti (Said, 2003: passim). Batı kendisini Doğu'ya inşa ederken, aslında her seferinde kendini yeniden yarattı. 1978'den sonra böyle bir kavramsallaştırma ile tanışmamıza rağmen, Edward Said kitabını yazdığında, Baas partisinin kurucuları, Batı'nın Doğu'ya karşı koymak istediği ideolojilerini yapılandırırken Araplar ve bu coğrafyanın belirli sosyal koşulları arasındaki farklılıkları vurguladılar. Bu ise Batı'nın yaratmış olduğu Doğu'ya bir karşı çıkma isteği idi. Ancak bu, Baasçı düşünürlerin Batı metodolojisini bütünüyle elinin tersi ile ittiği manasını taşııyordu. Arap sosyalizmi, ileride de daha detaylı bir biçimde ele alınacak olan ve Arap dünyasına ait olduğunu iddia ettikleri İngiliz sosyalizminden etkilendi; Sati al-Husri ve Michel Eflak'ın yazılarında ise milliyetçilik, Alman milliyetçiliği modeline dayanmaktaydı. Ancak, bu coğrafyanın Batı tarafından tanımlanan statik, olduğu varsayımından ziyade, Batı metodolojisi ile konuşmasına rağmen, bu Batı'da olduğu üzere sosyal değişimlerin ve dönüşümlerin olabileceği fikrine dayanıyordu. Buna ek olarak, Arap aydınlarının farklılık üzerindeki vurgusu, sömürgecilik karşıtı ve bağımsızlık talebi ile iç içe geçmişti (Chatterjee, 1966: 15).

Baas Yolu / Metodu ismini taşıyan makalesinde Eflak, Arap milliyetçiliğinin teorik değil, fakat teorileri arttırdığını ileri sürmekteydi. Burada Eflak soyut düşünce ile teorilere karşı

çıkılmıştır (Binder, 1964: 10-12). Eflak'a göre, Batı'daki üst düzey soyutlama teorilerinin aksine, Arap dünyası içi ileri sürülen teori hayatın içerisinde yer almaktaydı. Öncelikle, bu şekilde bir kavramsallaştırmanın yapılması, Arap dünyasındaki duruma acil ve pratik bir çözüm ihtiyacı ile ilişkilidir. İkincisi, aynı zamanda Sati al-Husri tarafından esinlenen popülist milliyetçilik anlayışı ile ilişkilendirildi. Çünkü Eflak'a göre teorileşme, bazı Arapları dışlayacaktı. Teorileşmeye karşı çıkmanın bir başka nedeni de Eflak'ın Baas partisinin ve düşündüğü Arap dünyasının farkını ve özgüllüğünü kanıtlayma girişiminden kaynaklanmıştır. Eflak'a göre soyutlama, Batı düşüncesinin bir ürünü idi ve birtakım zararları mevcuttu. Eflak, soyutlamanın Arap benliğini yok edecek, Arapların var olan problemlerini unutmalarına neden olacak ve Araplara Batı yöntemlerinin düzeylerine ulaşmalarına yardımcı olacağına dair yanlış bir izlenim bırakacağını ileri sürmüştür (Jaber, 1970:117). Nihai olarak da Eflak'a göre kurumsallaşma iktidarın elinde olan hareket alanlarını kısıtlayacaktı (Jaber, 1970:118). Bundan dolayı da Baas partisi eğer yönetimi ele alırsa teoriden ziyade mevcut durumun pratiğinden faydalanarak yönetimde yer alacaktı.

Arapların kültürel anlamda milliyetçiliğini savunan yerli aydınlar yönetimi ele geçirirken Batı metodolojisine ait araçları kullanmışlardır (Tibi, 1998: 79). Baasçı düşüncüyü biçimlendiren kavramlar milliyetçilik, özgürlük ve sosyalizm gibi unsurlardan oluşmaktaydı. Bu kavramlara yeni anlamların eklenmesine rağmen esasında Batı düşüncesinin bir ürünü idiler. Ancak düşünürler, Batı'dan alınan bu kavramları, toplumlarının özellikleri ve kendi tarihleriyle sentezleme çabalarının taşıyıcıları olmuştur. Batılı eğitilmiş entelektüeller için sömürgecilik her şeyi bir soruna dönüştürdü; bu nedenle prekolonyal tarihlerine döndüler. Gerçekten de Eflak Arap toplumunun tarihini Hz. Muhammed dönemine kadar götürmüştür. Hz. Muhammed sadece bir peygamber değildi, aynı zamanda Arap toplumunda yaratıcısı idi. Ulus-devletleştirme sürecinin temel özelliği tarihi tekrardan yazıp, bunu eğitim vasıtasıyla gelecek nesillere aktarmadır. Nitekim bu Husri ve Eflak'ta açık bir şekilde görülmektedir. Husri le Eflak uluslaşmada eğitime son derece önem vermişlerdir. Çünkü kendileri aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı da yapmışlardır. Husri'ye göre milli eğitim, hep ezilen gariban halkın milli bilincin farkına varıp uyanmasını sağlayacak en büyük argüman idi (Tibi, 1998: 208).

Eflak'a göre tarih iki parçadan oluşmaktaydı. Bunlar: tarih felsefesi ve Arap tarihinin taslağı şeklindeydi (Binder, 1964: 173). Esasında bu iki parçadan meydana gelmiş olan tarih algısı birbiri ile iç içe geçmiştir. Arap halkının tanımı ve tarihinin ne şekilde yazılacağı, Eflak'ın tarih felsefesinde yer almakta idi. Eflak ilerlemeci nitelikteki tarih anlayışına tereddütle yaklaşmıştır. Eflak tarihin alternatif olarak, döngü ile aşamalardan meydana geldiğini ifade etmiştir. Burada döngüsellikte altı çizilen şey, Eflak'ın geçmiş dönemde Arapların zaferlerini hatırlamalarıdır. Araplar, Hz. Muhammed'e zamanında ve sonrasında tarihinin en görkemli dönemini yaşadı; bağımsızlıkla birlikte bunun yeniden kazanılması mevzu bahisti. Netice itibariyle, Eflak'ın döngüsel tarihin idrak edilmesi, Arap ulusu ve Arapların geçmişte ulaştığı medeniyet düzeyinde inancın meşrulaştırılması için bir gerekçe olarak hizmet etmekteydi. Tarihin aşamaları ulusun durumu ile alakalı bir konu idi; yani Eflak'a göre ulus, tarihin öznesiydi (Binder, 1964: 173).

Eflak'ın ilerlemeci bir tarih anlayışı yerine döngüsel tarihi kabul etmesi daha çok faydacı temellere dayansa da, aynı zamanda onun Paris'teki öğrenci yıllarından sonra entelektüel anlamda yaşadığı değişimiyle de bağlantılı bir durum idi. Eflak'ın düşüncesinde temel olarak 2 ana öge yatmaktaydı. Bunlardan ilki Paris'te geçirmiş olduğu öğrencilik yıllarında benimsediği Marksizm'dir. İkincisi ise 1930'lu yıllarda Romantizme bağlı olarak gelişen Alman milliyetçiliğidir (Seale, 1965: 153). Fakat Eflak her ne kadar Fransa'da komünizme karşı bir sempati duysa da, bu sempati 1936'da kaybedilmiştir. Çünkü o dönemde Fransa'da iktidarda olan Blum Hükümeti, Suriye'de vaat edilmiş olan bağımsızlığa onay vermemiştir. Bu da Eflak'ın artık komünizme olan bakış açısının değişmesine sebep olmuştur (Seale, 1965: 150). Farklılık duygusu, Eflak'ın düşüncesinde bulunan ve Arap sosyalizminin oluşmasında da etkili olan bir şeydi. Arap topluluğu, farklı yapısından ötürü Marksizmin Batıda komünizme ulaşması gibi bir hedefi gerçekleştiremezdi. Nitekim 1943 yılına gelindiğinde Eflak, antikomünist bir tavır takınarak tarihsel materyalizme saldıran konferanslar vermiş ve bu tavrını da sürdürmüştür (Torrey, 1969:446). Eflak Marksizm'le olan bağlarını iyice koparınca, düşüncesini biçimlendiren ikinci ögenin ağırlık kazanması söz konusu oldu. Alman milliyetçiliği ulus kavramına son derece önem vermekteydi ve ulusu ezeli ve ebedi kabul etmekteydi. Bu konu yalnızca Husri'de değil, aynı zamanda Eflak için de önemli bir yerdedi. Ayrıca Herder'in düşünceleri de Eflak'ı etkilemiştir. Herder'e göre her milletin kendine özgü bir görevi bulunmaktadır. 1947'de Baas partisinin kabul etmiş olduğu

tüzüğünde (Haim, 1962: 233-241) “Arap milletinin amacı” ana bir başlık altında (3. prensip) belirlenmiştir. Tüzükteki ilgili maddeye göre bu millete sonsuz bir görev yüklenmiştir. Bu görev zamana bağlı olarak güncel ve birbirine bağlı figürler ile tezahür eder. İnsan değerlerini güncellemeyi, ilerlemeyi hızlandırmayı ve halklar arasındaki karşılıklı yardım ve uyumu artırmayı amaçlamaktadır (Haim, 1962: 234). Burada gösterilmek istenen şey; Arap ulusuna ait ebedi görev kavramıdır. Zira burada Eflak’ın düşüncesi ve Baas ideolojisinin 19. yüzyılda Almanya’da görülen romantik milliyetçilik kuramı ile bağlantısı olduğu görülmektedir. Öte yandan, özgürlük fikri Baas düşüncesinin temel taşlarından birisi olup, Rousseau'nun sömürgecilikten ve bireysel kurtuluşun sağlanması fikrinden de ciddi manada etkilenmiştir (Binder, 1964:159).

Eflak, iktisadi alanda sınıf mücadelesinin varlığını kabul etmesine karşın determinizmi ve materyalizmi reddetti. Bunun sebebi, partinin sınıf tabanının orta sınıf ve köylülere meydana gelmesi ve kendisinin Suriye'nin geleneksel seçkinlerini hedef almasıdır. Bundan dolayı, Baasçı düşüncede ekonomik alanın sınıf analizi bir şekilde anlaşılabilir. Eflak, Marksist fikrin sosyalist ve iktisadi yapı hakkındaki eleştirisini kabul etmesine rağmen, Marksist düşüncenin uluslararası doğası hakkında şüpheleri vardı (Khadduri, 1973: 214).

Bitar, Eflak’ın yaptığı gibi Arap milliyetçiliğini kuramsal çerçeveden geliştirme yönünde bir çaba içerisine girmedi. Bunun sebebi ise onun bizzat siyasetin içerisinde yer almasıdır. 1946 yılında al-Bath adlı bir gazete çıkarılmıştı ve bu gazetede Bitar Eflak ile birlikte çalışıyordu. Anca Eflak’ın gölgesinde kalmıştır. Eflak sık sık sosyalizme değiniyorken, Bitar’da böyle bir şey söz konusu değildi. Bu konu ise onları ayıran başka bir çizgiydi. Buna benzer bir biçimde Bitar, yapmış olduğu son röportajında Baas Partisi'nin ana probleminin milliyetçilik olduğunu ve Arap sosyalizminin bağımsızlık sorununa çözüm bulmak için sosyal ideolojiden ziyade sosyal adaleti şekillendirmek için bir araç olarak görüldüğünü ifade etmiştir (Al Bitar, 1974: 34-35). Eflak ise Arap sosyalizmine de araçsal bir rol yüklemiştir. Ancak bu sosyalizmi bütünüyle görmezden gelmedi. Ona göre, Bitar'ın aksine, yeni bağımsız Suriye devletinin doğumunun sosyal ve iktisadi yapısı bunu gerektiriyordu. Sosyal ve iktisadi alanda bu şekilde bir yeniden yapılanma planı hem sömürgecilerin etkisini yok etme açısından hem de ilerlemeyi ve modernleşmeyi engelleyecek feodal kalıntıları yok etme açısından operasyonel ilişkilerin sonu olabilirdi (Al Bitar, 1974: 34-35).

Arap Sosyalist Partisi Lideri olan Ekrem Hurani, Baas partisi ideolojisinde etkili değildi. Fakat iktidarı alma yollarının saptanmasında etkili bir kişiydi. Hurani Huma kökenliydi ve kırsal kesimde yer alan köylülerin desteğini elde etmişti. Hurani Hama köylüleri ile birlikte diğer köylülerin toprak sahipleri karşısında özgürlüklerinin sağlanmasını savunmaktaydı (Roberts, 1987: 36). Baas partisi Hurani'nin ordudaki kilit rolünün farkındaydı ve bu ilişkiden 1961 yılı sonrası faydalanmıştır.

2.1.1. Baas Partisi İdeolojisinin Unsurları

Eflak'a göre partinin 3 amacı bulunmaktaydı. Bu amaçlar ise birlik, hürriyet ve sosyalizm şeklinde idi. Partinin ana sloganı ise misyonu sonsuz olan bir Arap ulusu yaratmak idi. Baas partisinin zamanlaması çok iyiydi. Çünkü 1940'lı yıllarda Arap ülkelerinin tamamına yakını Batılı devletlerin etkisi altındaydı (Rüzgâr, 1991: 20). Eflak, bu partinin oluşumunun Arap milliyetçiliğinden kaynaklandığını ve Arapların karşı karşıya kaldığı yozlaşmanın üstesinden gelmek için her daim çalışacaklarını ifade etmiştir. Aynı zamanda partinin ideolojisi de budur (Dawisha, 1974: 62). Yani Baas partisinin temel aldığı konular şöyle sıralanabilir:

- Suriye ile birlikte Arap âleminde egemen olan Arap milliyetçiliği,
- Birleşik Arap devleti kurulması,
- İçerdeki feodal yapılardan kurtulma,
- Yine içerde sömürgeci ülkeler ile işbirliği içinde olanlardan kurtulma,
- Sömürgeci döneminden kalan miras ile alakalı olarak iktisadi atılımları yapmak ve bunu da bir Arap sosyalizmi çerçevesinde icra etmektir.

Partide temel olarak 3 ideal belirlendi. Bunlar; Arap sosyalizmi, Arap milliyetçiliği ve hürriyet şeklindeydi. Ayrıca bu 3 önemli öge Parti'nin tüzüğüne de konuldu. Bu manada Baasçı düşüncede esas prensip; bu üç ideali Marksist nitelikte olmayan bir karakterde birleştirecek laik bir formül arayışı idi (Rabinovich, 1972:223). Eflak'a göre Arap milliyetçiliği ile sosyalizm birbirinden ayrılması mümkün olmayan iki idealdi. Ancak bakıldığı zaman Arap birliği her daim sosyalizminden önde olmuştur (El-Malik, 1971:301-302).

Baas ideolojisinin biçimlenmesi ise gerek yerelde ve gerekse de uluslararası alanda bir dizi değişikliklerle olmuştur. Baas partisinin sosyolojik alanda en önemli değişikliklerinden

biri de sınıfsal anlamdaki mevkileri etnik kimlikler ile kesişen alt seçkinlerin, orta sınıfın ve azınlıkların artan rolü olmuştur. Zira geleneksel elitlerin ülkedeki aktif rolü zayıflamıştır. Öte yandan Arap milliyetçiliğine güç kazandıran başka neden ise; bağımsızlıklarına yeni kavuşan ülkelerin yeniden Batı'nın boyunduruğu altına girme riskinden ötürü birleşme fikrinin belirlenmesi, diğer yandan da aynı şekilde Filistin'de bir İsrail devleti kurulma riskine karşı ortak hareket etmenin gerekliliğidir. Batı'da eğitim görmüş aydınlarca bölgeye getirilmiş olan modernleşme, aynı zamanda sosyolojik ve iktisadi yapının da değişmesine yönelik inancı tetiklemekteydi. Öte taraftan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya iki kutuba ayrılmış ve Batı'daki kapitalizme karşı Sovyet Rusya'nın başını çektiği sosyalizm fikri Araplar arasında oldukça sempatik karşılanmıştır. Rusya'nın Orta Doğuyla alakalı politikası tam bir netlike içermemesine rağmen sosyalizm, Araplar arasında oldukça ilgi çekici bir düzendi. 1956 yılında sosyalizmde ayrı yollar adında bir presip belirlenmiş ve Sovyetler Birliği bölgede gün geçtikçe yaşanan gelişmelere daha fazla ilgelenmeye başlamış. Tüm bu gelişmeler Orta Doğu bölgesinde hareket serbestisi açısından oldukça manidar idi. "Sosyalizme varmada ayrı yollar" adıyla Kabul edilen prensip, 3. Dünya ülkelerinin Kurtuluş Savaşı için verilecek olan mücadelenin temelini oluşturmaktaydı. Öte yandan soğuk savaşın yoğun derecede yaşandığı Orta Doğu'nun da devre dışı kalması söz konusu olamazdı (Jaber, 1970:167-174). Sovyetler Birliği, yirminci yüzyılda ulusal kurtuluş mücadeleleri için bir örnek teşkil etmiştir.

Sovyet deneyimi, her ne kadar bölge ülkelerine örnek teşkil etmesi bakımında faydalı olsa da ve ayrıca 1950 yılından sonra Arap sosyalizmi fikrinin gün geçtikçe taraftar sayısını arttırsa da Baas Partisi dış politikadaki prensibini tarafsızlık şeklinde belirlemiştir. Bunun sebebi ise geçmiş dönemlerdeki sömürge pozisyonunda olmasıdır. Fakat Arap ülkeleri genellikle bu dönemde Doğu Bloğu içerisinde yer almaya başlamıştır. Bunda 1955 yılında Mısır'ın Çekoslovakya üzerinde Sovyet Rusya ile silah anlaşması imzalaması ve bölgede yaşanan Süveyş Krizi, Bağdat Paktı gibi olaylar etkili olmuştur. Gerçekten de Sovyetler Birliği ile gayet iyi ilişkiler içinde olan Mısır, daha sonra Suriye ile birleşmiştir. Baas Partisi, dış politikasını tarafsızlık şeklinde belirlemiştir fakat bu durum sonraları değişmeye başladı. Çünkü Mısır, Camp David'de İsrail ile anlaşma yapmıştı ve bunun üzerine de Esad'ın başında olduğu Suriye Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'nin en büyük müttefiki olmuştur (Jaber, 1970:167-174).

2.1.2. Baas Partisinin Dayandığı Sınıfsal Temeller

1946'da bağımsızlığına kavuşan Suriye, etnik ve dini kimlik açısından oldukça karmaşık yapıya sahipti. Fransızlar mandası altında bulunan ülkeleri böl ve yönet ilkesi doğrultusunda yönetmekteydi. Suriye de bundan nasibini alan ülkelerden biriydi. (Berkes, 1975: 35). Bu bağlamda Suriye, 5 bölgeden oluşmaktaydı. Bu bölgeler: Lazkiye, Cebel-Dürz, Halep ve Hatay idi (Sharabi, 1966: 31-32). Bu bölgelerin her biri de yapısal anlamda oldukça zayıftı ve bu da Fransa'nın ekmeğine yağ süren bir durum oldu. Fransa bu durumu göz önünde bulundurarak azınlık grupları destekleyerek bunların kendi aralarında sürekli çekişme halinde olmasını sağlamış ve böylece de kendi hâkimiyetine karşı olası bir birleşmenin önüne geçmiştir. Bu manada Fransa Maşrik ve Maağrip'de, özellikle de Suriye'de mevcut bölünmüşlüğü daha güçlü hale getirme ve bölgede söz konusu Arap milliyetçiliği düşüncesini önemsizleştirme eğilimi içerisinde idi.

Suriye, Fransız mandası boyunca şehirli elitler ve şehirli burjuvazinin egemenliği altında olmuştur. Bu topraklar ilk olarak 1. Dünya Savaşı'nda Arap milliyetçiliği ile tanışmış, sonrasında ise Baas partisinin milliyetçilik tanımı ortaya çıkmıştır. Ancak Fransa burada devreye girmiş ve bu akımın yayılmasını engellemek amacıyla ve bölge üzerindeki çıkarlarını korumak için değişik bir milliyetçilik tanımı yapmış ve bunu yaymaya çalışmıştır. Milletçilik fikrini yaymaya çalışan şehirli aydınlar, bu dönemde 2 dünya savaşı arasında kalan dönemde ülkenin yöneticileri olmaktan çok Fransız ajanı olarak görülmeye başlanmıştır (Khoury, 1991: 1389). 2. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede şehirli bu elit sınıf kayda değer bir muhalefet ile karşılaşmamıştır. 1930'lu yıllarda sınıfsal anlamda kayda değer bir tehdit durumu söz konusu değildi. Fakat özgürlüğüne ve bağımsızlığına kavuştuktan sonra, toplumsal tabandan aldığı gücü yitirmeye başlamıştır (Khoury, 1991: 1383). Ancak buna rağmen 1930'lu yılların ortalarında gelenekçi Arap milliyetçiliği ile Batı'da eğitimini almış orta sınıfların milliyetçilik anlayışı arasında bir açtışma durumu söz konusu idi. 2. Dünya savaşından sonra Fransız mandası sona ermeye başlamış, bölgesel bazda yaşanan gelişmeler ile birlikte, orta sınıfın milliyetçilik anlayışı artık ülke siyasetinde kendine yer edinmeye başlamıştır. Bu hareket Batıda eğitim almış aydınları, üniversitede eğitim gören öğrencileri ve öğretmenleri kendi bünyesinde toplamaya başlamıştır. Bu durum özellikle de Baas Partisinin oluşumunda etkili olmuştur. Bu partinin milliyetçilik anlayışı sekülerdi ve Suriye'nin

gelenekçi milliyetçilik anlayışına karşı bir alternatifti. Bu manada toplumla yavaş yavaş bütünleşmeye çalışan azınlıklar ile şehirlere üniversite okumak için gelen geçneri etkilemeye başladı. (Rouleau, 1967: 58). Partinin taraftar toplamasında Eflak ve Hourani oldukça etkili olmuştur. Çünkü Eflak öğretmendi ve bunu kullanarak öğrencileri ve toprak reformunun gerçekleşmesinin savunduğu için de sınıfsal pozisyonlarından ötürü etnik kimlikleri ile örtüşen azınlıkları ciddi manada etkilemiştir. Çünkü o dönemdeki azınlıkların birçoğunun toprağı yoktu. Hourani ise orduda etkili bir isimdi. Böylece de askeri bürokratik kesim ile Sünni Müslüman köylüleri etkilemesi zor olmamıştır. Fakat bağımsızlıktan sonra gelişen bu muhalefete rağmen, Osmanlı Devleti döneminden kalan toprah sahibi sınıf iktidarı eline almıştı ve iktidar ile birlikte gelen hâkimiyet 1950'li yılların sonuna kadar devam etmiştir. 1949 yılından sonraki dönemlerde darbeler yoluyla iktidarını muhafaza etmeye çalışan bu sınıfa karşı en güçlü muhalefet ise Baas Partisi tarafından sergilenmiştir (Perthes, 1991: 31).

Ekonomiye bakıldığında ise Suriye'de 1958'den önceki dönemlerde az veya çok özel girişim hâkimdi. Fakat devletin ekonomideki rolü kar getirmeyen hizmet ile altyapıda geçerliydi (Al-Ahsan, 1984:301). Tarımsal açıdan ise feodal sisteme yakın bir yapı hâkimdi ve toprak dağıtımını açısından büyük bir eşitsizlik durumu söz konusu idi. (Al-Ahsan, 1984:301). Suriye, bağımsızlığını kazandıktan 1958 yılına kadar geçen sürede -ki burada Mısır ile birleşme söz konusu olmuştur.- ağırlıklı olarak Sünni Müslüman toprak ağalarından oluşan bir şehirli burjuvazi siyasette ve yönetimde baskındı. 1958 yılına kadar iktidara gelen hükümetler, özel girişimi desteklemekte ve kalkınmanın ise özel girişim sayesinde gerçekleşeceğini savunmaktaydılar. Ancak 1958 yılında Mısır ile birleşilince toprak reformu ve kısmi millileştirmeler olmuştur. Bu da Suriye'de yer alan geleneksel elitli nüfuzunu sınırlamıştır. Yani geleneksel toprak sahibi elit sınıfın 1958 yılından sonra Baasçı rejimin ekonomide devletçilik ilkelerine bağlı uygulamaları ve toprak reformu ile güçleri azaldı. Hatta bazı kesimler tüm mülklerini kaybetmeye başladı ve bazılarının iş ile ticaret olanakları kısıtlandı. Devlet müdahalesine bakıldığı zaman ilk olarak endüstriden ziyade eşitsizliğin en büyük olduğu toprak sisteminde gerçekleştiğini görebiliriz (Al-Ahsan, 1984:301).

Bağımsızlıktan sonra bütün Arap ülkelerinde olduğu gibi Suriyede'de nüfusun büyük bir kısmı kırsal bölgelerde yaşamını sürdürmekteydi ve toprak sahipleri bunların üzerinde büyük bir etkiye sahipti. Kurulan yeni rejimin başındaki ve yönetim kademelerindeki

önemli isimlerin birçoğu köylü kesimden gelmekteydi ve bu yüzden de köylülerin çıkarlarını savunmaktaydılar. Bu da şehirli sınıfları iyice uzlaşmaz bir hale getirmiştir (Zubaida, 1994: 249). Bu uzlaşmazlık ise daha sonra da ayrıntılı bir şekilde ele alınacak olan Baas partisinin erken dönem ideolojisinden sapmayı temsil eden liberalizmin de ideoloji içerisine girmesiyle az da olsa giderilebilmiştir.

Arap sosyalizmi, Batı sosyalizminden farklıdır. Çünkü sınıf savaşımını kabul etmemektedir. Bu konuya sık sık değinilmiştir. Fakat Baas partisinin ideolojisi ve buna bağlı olarak söylemleri belli bir sınıfı kendine çekmekteyken, belli bir sınıfı ise kendisinden uzaklaştırmış ve partiyle uzlaşmaz hale getirmiştir. 2 savaş arası dönemde Suriye'nin toplumsal yapısında yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, parti tarafından savunulan toplumsal manada dönüşümden faydalanacak kesimlerin hareketin içerisinde yer alması tabiki de anlam ifade eden bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar Baas partisi ilk dönemlerinde ve ideolojisinde sınıf mücadelelerine karşı çıksa da daha sonra büyüdükçe ve bu büyümeye bağlı olarak bünyesine sivil ve askeri kanattan, kırsal kesimden birçok üye ve taraftarında girmesiyle birlikte sınıf mücadelelerinin yaşandığı bir parti haline gelmiştir (Galvani, 1974: 6). Bu manada iktidarda olan Baas partisi kendini iki şeye bağlı olarak yapılandırmıştır. Bunlardan ilki Mısır ile birleşmenin bir çözülüş ve değişim meydana getirmesidir. İkincisi ise 1963 yılından sonra geleneksel yapıda olan şehirli sınıfın tasviye edilmesi, yerine orta sınıfın, köylülerin ve işçilerin taleplerine yönelmesidir (Galvani,1974:6). Bu dönemdeki konjonktüre bağlı olarak bir dizi ekonomi politikaları yürürlüğe konmuştu. Fakat daha sonra 1970'li yıllarda liberalizm bölgeye nüfuz etti ve bu politikalar şekil değiştirmek zorunda kaldı. Bunun yanında Baas Partisi'nin yapısal anlamda değişime uğramasının bir diğer zorlayıcı sebebi de Siyasal İslam'ın toplumu harekete geçirmesi ve özellikle de Sünni Müslümanları manüpile etmesi olmuştur (Galvani,1974:6).

Baas Partisi'nin sahip olduğu bu ideoloji, özellikle işçi sınıfı ile yoksul köylülerin dikkatini çekmekte zorluk yaşamamıştır. Ancak Suriye siyasetinde oldukça etkili olan geleneksel elit sınıf ise bu partinin sekülerlik ve sosyalizm vurgusundan ötürü bu ideolojiye şüphe ile yaklaşmışlardır. Sünni olmayan azınlık köylüler ise Baas partisinin bu ideolojisini oldukça sempatik karşılamışlar ve benimsemişlerdir (Galvani, 1974: 5). Partinin tüzüğünde toprak reformu ile birlikte işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sendikal haklar verilmesi çerçevesinde bazı durumlar ise işçilerin bu partiye olan

sempatisini arttırdı (Hinnebusch, 1990: 91). Partinin benimsediği bu sosyalist prensipler ve yerel burjuvazi, partiyi büyük toprak sahibi olan geleneksel sınıf ile tüccar kesimden ziyade kırsal kesim ve kasabalarda yaşayan yoksul köylü sınıf tarafından daha cazip hale getirdi. Baas, Suriye'deki siyasi yaşama az sayıda büyük ailenin çıkarlarını ifade eden özgür parti veya lider gruplarının egemenliğine karşı bir meydan okumayı temsil ediyordu. Eğitimini henüz tamamlamamış bir grup insanı, temelde eğitimin hızla gelişmesi nedeniyle toplumdaki baskın olmayan sınıflardan ve esas olarak Aleviler, Dürzi ve Hıristiyanlar gibi Sünni Müslüman çoğunluğun dışındaki toplulukların da ilgisini çekmekteydi (Hourani, 2005:467). Kırsal yerlerden şehirlere eğitim amacıyla gelen gençler, kentlerde örgütlenen parti ideolojilerini kırsal kesime yaymakta bir nevi köprü işlevindeydiler. Çünkü lise ve üniversitede okuyan gençler arasında Baasçılık oldukça popülerdi ve bu eğitim kurumları 1950'li yıllarda Baasçı öğrenci birliktlerinin denetimi altına girmişlerdi. Ordu içerisinde ise Baas ideolojisinin benimsenmesinin temeli yine kırsal kesime dayanıyordu. Çünkü zamanında kırsal kesimden birçok kişi ordu içerisine girmiştir. Bu bağlamda partinin içerisinde azınlıklar ağır basıyordu. Çünkü Arapça konuşan dini azınlık kırsal alanlarda, Sünni Müslümanlar ise büyük şehirlerde yoğunlaşmaktaydı (Dam, 2000: 41).

Baas partisi, zınlığı temsil eden parti olarak yola çıkmamıştı ancak zamanla böyle bir konuma gelmişti. Çünkü partinin ideolojisi yoksul kesimdeki azınlıklar için oldukça cezbediciydi ve zamanla azınlıklar içerisinde Alevi ve Dürziler gerek parti ve gerekse de orduda önem azr eden konumlaraa gelince azınlık kesim 1960'lı yıllarda gerçekleşen iktidar mücadelesinde çok önemli roller oynamaya başlamışlardır. Öte taraftan, Baas partisinin resmi ideolojisi, sosyalist bir sisteme dayanan tek bir Arap devleti yaratma idealiyle başladığından beri, geleneksel toplumun olumsuz izleri olarak tanımlananmıştır. Bir engel olarak kabul edilen mezhepçilik, bölgeselcilik ve aşiretçilik gibi faktörler Parti'nin gerek yapılanmasında ve gerekse de iktidara gelişine kadar geçen süreçte herhangi bir role sahip olmadığı savunulmuştur (Dam, 2000: 12). Bağımsızlıktan sonraki dönemde aidiyetlik bağları oldukça zayıflamış ve bunun yerine de milliyet ve sınıf bağlılıkları gelmiştir. Ayrıca Baas partisinin iktidar mücadelesinde aşiret, bölge ve meshep savaşları son derece etkili olmuştur. Fakat burada esas olarak önemli görülen husus; bu şekildeki aidiyete ilişkin bağları benimseyenlerin etnik ve dini kimlikleri ile sınıfsal açıdan pozisyonlarının örtüşmesiydi. Arap sosyalizmi iktisadi ve sosyolojik

anlamda büyük bir dönüşümü beraberinde getirecekti. Bu dönüşümden ise en fazla fayda sağlayacak olanlar; kırsal kesimlerde yaşamakta olan ve Suriye siyasetinde etkisi olmayan azınlıklar idi. Bu azınlıklar, siyasal sistemle bütünleşirken, özellikle de 1960'dan sonraki dönemde bölge, aşiret ve meshep bağlarını kullanmışlar ve patronaj ilişkilerine dayanmakta olan bir rejimin oluşturulmasında etki sahibi olmuşlardır. Dolayısıyla partinin ideolojisi belli sınıflara atıfta bulunsa da; bu unsurlar hem Suriye siyasetindeki kabile, bölgesel ve dini bağların unsurları hem de ordunun Suriye gibi az gelişmiş ülkelerde modernleşmenin lideri olarak görülmesiyle oluştu. Hem partide hem de orduda bölgesel, kabile ve dinlerarası bağların kullanılmasıyla sınıf konumlarını ve etnik kimliklerini örtüşen unsurların yapıları ve bu şekilde iktidara gelme süreçleri Suriye siyasetini derinden etkiledi (Dam, 2000: 43).

2.2. Baas Partisinin Suriye İç Politikasındaki Rolü

Bağımsızlıktan sonra Suriye'de siyasal hayat bütünüyle askeri darbeler sonucu belirlenmiştir. 1949'da 3 farklı kişi liderliğinde meydana gelen yönetim değişikliği ile askeri anlamda diktatörlük rejimleri, Suriye'nin 1954'te çoğulcu siyasal hayata geçişiyle birlikte değişmeye başlamıştır (Atlıoğlu, 2006: 36). Baas partisi bu dönemde yapılmakta idi ve bu doğrultuda da yapılan askeri darbelerin kimini duruma göre desteklemiş, kimine ise muhalefet etmiştir. Çünkü parti ordunun iktidarı almasındaki gücün bilincindeydi. Baas Partisi'nin ideolojisi, 1950'lerin ortalarından itibaren eski nesil politikacıların istekleriyle birleştirilemeyen ordu için cazip hale geldiğinden, parti iktidara geldi. Partinin iktidara gelmesinde ise ordu ile kurmuş olduğu yakın ilişkiler etkili olmuştur.

Orta Doğu ülkeleri uzun süre boyunca Batılı devletlerin mandacı anlayışı ile yönetilmişti. Ekonomik ve siyasi yapıda buna göre şekillenmişti. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra ise Orta Doğu ülkelerinde bu yapının değiştirilmesinde darbelerin etkili olacağı fikri benimsenmiştir. Bu ülkelerin dönüşümünü yumuşak bir geçişten ziyade ordunun gücünü kullanarak sağlamasının ardında iki neden yatmaktaydı (Atlıoğlu, 2006: 19). Bu nedenlerden ilki; demokrasi geleneklerinin olmamasından kaynaklanmaktaydı. Çünkü bu ülkeler uzun yıllar boyunca İngiliz ve Fransızların mandası altında idi ve dolayısıyla da parlamenter sistemleri oluşmamıştır. İkinci neden ise; 1945'li yıllarda eski ve yeni kuşak milliyetçiler arasında görüş farklılıklarıdır. Orta Doğu ülkelerinde bulunan eski kuşak milliyetçiler genel itibarıyla Paris ve Londra'da ya da Türk okullarında eğitim

görmüşlerdi ve bunların büyük bir kısmı da Sünni burjuva idi. Bunlar 1. Dünya Savaş'ından sonra her ne kadar bağımsızlık vurgusu yapsalar da konumlarını muhafaza etmek, öncelikli amaçlarını oluşturmaktaydı (Sharabi, 1966: 56-60).

Suriye siyasi hayatı, Burjuva ve Sünni Müslüman kökenliydi bunların azınlıklarla birlikte orta sınıf ve kırsalda yaşayan köylüler ile siyaseti paylaşması düşünülemezdi. Ayrıca bunun önünü açacak radikal milliyetçiliklerle anlaşması da beklenemezdi. Yeni kuşak 1930'lu yıllarda gelişmeye başlamıştır. Bu kuşak, siyasi yapılanmanın eski kuşaktan daha radikalfikirler ile gerçekleştirilebilecek olmasını tercih etmekteydi. Partinin temelleri 1930'larda oluşturulan doktrinleri benimseyen genç aydınlardan atılmıştı. Bunlar sırasıyla şu şekildedir:

- 1927'de Mısır'da Müslüman Kardeşler;
- 1931'de Irak'ta Ahali Grubu;
- 1932'de Suriye'de Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi;
- 1935'te Milli Hareket Birliği;
- 1943'de Baas Partisi.

Yukarıda sayılan bu partilerin amacı; yeni bir sosyo-ekonomik düzen kurmak için devlet mekanizmasına hâkim olmak; bunu gizli örgütlere dayanan paramiliter gruplar örgütleyerek ve ordunun gücünü kullanarak yapmaya çalıştılar. (Sharabi, 1966: 56-60).

II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ordunun Arap dünyasındaki rolü ikincil öneme sahipti. Orduda iktidar arayan yeni nesil milliyetçiler fikri, sadece Suriye'de değil, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Arap dünyasında ordunun varlığının anlaşılmasındaki değişimle yakından bağlantılıydı. O dönemde ülkede burjuvazi modernleşmeyi sağlayacak kadar eğitilmiş değildi. Bu yüzden eğitilmiş subaylar ön plandaydı. Ayrıca ordunun varlığı da yabancı nüfuzu karşısında bir gurur kaynağı idi. Diğer taraftan ise 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Batı'nın bölge ülkeleri üzerinde olan egemenliği sona ermişti. Bu dönemden sonra da iktidar dah orta sınıfın ve ordunun görüşlerinin temsilcisi olan liderlerin eline geçmiştir. Ayrıca, bu coğrafyada kurulan ve emperyalistlerle işbirliği içerisine giren İsrail'in tehditi karşısında gücünün artırılması düşüncesi, ordunun Ortadoğu'daki önemini artıran faktörlerden biriydi. 1948 yılında yapılan savaşta milliyetçi gruplar, ordudaki varlıklarını yükseltmeyi sürdürmüşlerdir (Ochsenwald, Fisher, 2003: 400).

Öte yanda Fransız mandası altında bulunan Suriye'de uygulanan siyaset de Arap ve Sünni

Müslüman olmayanların orduya katılmalarında cesaret verici bir unsur olmuştur (Perlmutter, 1969: 830). Kırsal azınlık ailelerinin çoğu okumak için şehirlere geldikçe, bu aileler tarafından Humus ve Hama'daki askeri akademiler tercih edilmeye başlandı. Böylece de Aleviler ile Dürzilerin ordudaki ağırlığı arttı. İlerleyen yıllarda, kırsal nüfusu da etkileyen Baas Partisi ideolojisi, Alevi ve Dürzi azınlıklarına mensup subaylar arasında giderek daha fazla destek almıştır. 1945 yılında Arap Sosyalist Partisini kuran Ekrem Hourani, Baas Partisi ve askeri ilişkiler üzerinde derin bir etkiye sahipti. Fransız mandası sırasında orduda bulunan ve Fransızlara karşı savaşan Hourani, bağımsızlıktan sonra askeri varlığını sürdürdü. Baas Partisi'nin ordu ile ilişkilerini genişletmedeki en önemli faktörlerden biri, ordunun iktidara gelmenin bir yolu olduğuna inanan ve Humus'taki Harp Akademisi ile yakın ilişkiler kuran Hourani'nin katılımıydı (Lobmeyer, 1997: 93-94).

1946 yılından sonra alt sınıflardaki ailelerin çocuklarına eğitim fırsatı tanıyan okulların sayısının yükselmesinden sonra, aynı şekilde Humus kentinde bulunan Askeri Akademi'ye alınan öğrencilerin de sayısı yükselmeye başlamıştır (Dam, 2000: 58). Bu dönemde milliyetçi faaliyetlerin merkezi konumunda askeri okullar ile kurumlar olmuş, genç subaylar ise devrimci karakterde olan doktriner partilerin savunduğu görüşlerden etkilenmeye başlamıştır (Şen, 2004: 149).

İlk başta, Suriye Sosyalist Milliyetçi Partisi ile yakın ilişkiler kurmuş olmalarına rağmen, yoksul ve kırsal kökene hitap eden Arap sosyalizmini içeren Baas Partisi ideolojisi, ordu ile yakınlaşmanın temelini oluşturdu. Müslüman Sünni burjuvazisi ve büyük toprak sahiplerinin temsil ettiği Suriye'deki geleneksel seçkinlerin egemen olduğu kırsal bölgelerdeki orta sınıflar ve azınlıklar, orduda milliyetçi düşünceye yöneldiler. Her ne kadar bir azınlık partisi olma ideali ile başlamamış olsa da, Baas partisi tarafından benimsenen sosyalist ilkeler, özellikle 1960'larda sınıf konumları ve etnik yapıları çakışan azınlıkların oluşmasına sebep oldu. Suriye'de, 1954'e kadar bağımsızlıktan sonra, geleneksel seçkinlerin siyasete egemen olduğu zamanlar vardı. 1949 ve 1951 arasında, yeni nesilin tedirginliğini temsil eden Baas partisi, Şükrü el-Kuvvetli'nin cumhurbaşkanı olduğu zaman muhalefetteydi. Baas, her ne kadar Kuvvetli'nin tekrardan cumhurbaşkanı seçilmesine olanak sağlayan Anayasa'nın ilgili maddenin değiştirmek için hareketini kınasa da, Kuvvetli bu maddeyi değiştirerek yeniden cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu arada Baas Partisi, 1946'da Suriye bağımsızlığını sürdüren Suriye geleneksel seçkinlerinin

yönetimini temsil eden Suriye Başbakanı Cemil Merdam'ın tek taraflı seçim yapma önerisine karşı siyasi bir mücadele başlattı. Fakat Eflak ile Bitar'ın seçimleri kaybetmesi sonucunda hükümeti kurma görevi tekrardan Cemil Mardam'a verilmiştir. Bundan dolayı da Suriye, gelenekselciler ile yeni kuşaklar arasında bir uzalaşmazlığa sahne olmuştur (Şen, 2004: 176).

2.3. Baas Partisinin Suriye Dış Politikasındaki Rolü

1948 yılında Arapların İsrail ile yapmış oldukları savaşın kaybedilmesi ve bunun sonucunda da İsrail'in kurulması, Mısır ile Suriye'nin birleşmesi sonucunda kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti gibi gelişmeler Suriye'nin dış politikasındaki en önemli gelişmeleri oluşturmaktadır.

2.3.1. I. Arap-İsrail Savaşları ve Suriye'ye Etkisi

Suriye'deki geleneksel seçkinlerin pozisyonunu etkileyen olayların başında, 1948 Arap-İsrail savaşı yenilgisi ve sonuç olarak İsrail devletinin kurulması yer almaktadır. İngiliz Filistin sorununun 1947'de BM'ye gönderilmesinden sonra BM Genel Kurulu Filistin sorununu çözmek için bir Soruşturma Komisyonu kurdu. Bu kurul ise Filistin'i Araplar ve Yahudiler arasında bölme kararı aldı. Bu karar Arap dünyasında şok etkisi yarattı ve büyük bir tepkiye sebep oldu. Baas partisi liderlerinden olan Eflak bu karara şiddetle karşı çıkmıştır ve Filistin'in kurtuluşunun hükümetlerden ziyade halkın kendisine bağlı olduğunun altını çizmiştir. Bu manada Eflak, 19 Ekim 1947 yılında bu konuya ilişkin bir açıklama yapmış ve bu açıklamada karar verme zamanının geldiğine vurgu yapmıştır. Buna göre Filistin yalnızca silah ile kurtarılacaktır (Şen, 2004: 177).

14 Mayıs 1948'de Baas Partisi temsilcileri, İsrail devletinin bildirisine yanıt olarak Arap-İsrail savaşında etkin bir şekilde yer aldılar. Arapların bu savaşı kaybetmesi üzerine Arap ülkelerindeki mevcut rejimler hakkında şüphe duyulmaya başlandı. Suriye'de de benzer bir süreç yaşandı ve Baas partisi iktidara dönük eleştirilerinin yoğunluğunu yükseltti. Bu olaylarla ordu ülke içinde ve dışında etkili bir aktör olmuş ve özellikle de ülke siyaseti üzerinde önemli etkileri olan darbenin öncüsü olmuştur. Diğer taraftan, bu durum Arap Devletleri topluluğunun başarısızlığı şeklinde algılanmaktaydı. Bu devletleri birleştirme düşüncesi, yenilginin bir sonucu olarak radikal Arap milliyetçiliğinin temeli oldu. Sati

el-Husri Arap milliyetçiliğinin teorisyenlerinden biriydi ve savaşın Arapların 7 ayrı birlikten kurulmasından ötürü kaybedildiğini savundu (Daviş, 2004: 49). Bundan dolayı da Araplar bir aaraya gelip birbirlerine kenetlenmeliydiler. Buna bağlı olarak da Arap birliğini kurmalıydılar. Bu düşünce milliyetçi Araplar içinde önemini artırmaya başladı. Bu, mevcut Suriye hükümetlerinin sorgulanmasına ve rejim değişikliğinin daha sık yapılmasına neden oldu. Partinin yenilgisinden sonra Baas, hükümet aleyhinde gündem oluşturmaya çalıştı. Hükümetin siyasal gücünün zayıflamasına paralel olarak, 30 Mart 1949 tarihinde Hüsnü'l-Zaim (Genelkurmay Başkanı) önderliğinde ordu ilk askeri darbesini gerçekleştirdi. Eflak, darbe sonrasında Zaim'e verdiği desteği dile getirdi, ancak Zaim'in sivil bir hükümet kurma girişimleri başarısız olduktan sonra, tüm güçleri topladı ve askeri diktatörlüğe dayanan bir rejim kurdu. Eflak da dâhil olmak üzere birçok siyasetçi, Zaim önce Komünist Partisi ve ardından Suriye'deki tüm siyasi partileri ve örgütleri yasaklandı ve üyeleri de tutuklandı (Şen, 2004: 182). Öte yandan Zaim, sosyalist hedeflere aykırı davranarak Birleşik Devlet Petro şirketiyle Tapline anlaşmasını imzaladı (Roberts, 1987: 33). Bu durum, ideolojilerini Batılı karşıtılığa dayanan Arap milliyetçileri ve Baas partileri için kabul edilemezdi. Aslında, Ekrem Hurani başlangıçta ordunun kamu düzenini değiştireceğine inanan Zaim'i desteklese de, darbe sonrasında Zaim ile arasındaki ilişkiyi kesti. Budurum karşısında Zaim sivil destekçilerini kaybetti ve bir darbe kendisine karşı yapıldı.

Sami el-Hinnavi 1949 yılının 14 Ağustosunda darbe yapmış ve Eflak bu hükümette Eğitimden sorumlu bakan, Hurani ise Tarım bakanı olmuştu. El-Hinnavi'nin kendisi siyasal yapılanmaların önünü açtı. Bu şekilde Baas ofisleri faaliyetlerine tekrar başladı fakat Kasım 1949'da Eflak ve Bitar başarılı olmadı. 1949'dan itibaren Hinnavi'nin İngilizlerden etkilenerek Irak'la yakınlaşma gayretlerini, Baas yanlıları yayılımcı bir tuzak olarak değerlendirmiş olup, arkasında durdukları Hinnavi'den uzaklaşma eğilimi içerisine girdiler. Bununla birlikte Albay Edip Çiçekli bir darbe yapmak üzere Hurani tarafından ikna edilmeye çalışıldı (Commins, 1996: 57).

Edip Çiçekli 1949 yılının 19 Aralık günü bir darbe yaparak ikridarı ele geçirdi. Hurani bu hükümette Savunma bakanı oldu. Fakat darbeden sonraki ilk 1 yılda ülkede ciddi manada siyasal istikrarsızlık yaşandı. Özellikle toprak reform bu anlaşmazlığı had safhaya çıkardı. Çiçekli, daha sonra 1951 yılının 29 Kasım günü ülkedeki dördüncüyü darbeyi gerçekleştirerek parlamenter hayatı bitirdi. Zaim gibi bir diktatörlük kurdu.

Çiçekli bütün siyasi partileri kapatınca Hurani ve Baas partisinin desteğini de yitirdi.

1953 yılında birleşme fikrinin tohumlarını atan Eflak, Bitar ve Huraani Çiçekli tarafından Lübnan'a sürüldü. Baas partisi, Zaim, Sami Hinnavi ve Çiçekli'nin olumsuz deneyimlerini göz önünde bulundurarak, ordu ve Hurani arasındaki sıkı bağlantılardan yararlanmak istedi (Devlin, 1976: 63). Eflak, Suriye'deki geleneksel yapının, en azından seçimler yoluyla demokratik yollarla yok edilemeyeceğini ve ordunun etkinliğinin farkına vardı. Bu yüzden 1953 yılında Baasçılar, Sosyalistler ile birleştiler. Bu birleşimin bir diğer nedeni ise Sosyalist Partisi'nin Hama ve Humus gibi yerlerde kuvvetli bir örgütü bulunmakta olup, toprak ağalarından bıkmış olan köylüleri cezbetmenin bir yoluydu. Bu birleşme, Baas Partisini güçlendirdi ve etki alanını genişletti (Giritli, 1978: 98).

Baas partisi, Çiçekli'nin 1954 yılının 25 Şubat tarihinde iktidardan uzaklaştıracak siyasi zeminin meydana gelmesinde önemli bir role sahip oldu (Şen, 2004:192). Öte yandan, Çiçekli'nin ortadan kaldırılması, ordudaki nüfuzu hızla artan ve Baasçı yapı ile sıkı bağlantılar kuran azınlıkların ayaklanması sayesinde hızlandı. Çiçekli ordunun kontrolünü kaybettiğinde istifa ederek ülkeyi terk etti. Çiçekli'nin Suriye'deki iktidardan çıkarılmasıyla siyasi çoğulcu bir yaşam başladı. 1954 yılında Sabri Asali liderliğinde geçici hükümet 1 Mart tarihinde kurulurken, Seyit Gazi liderliğindeki hükümeti 19 Haziran tarihinde kuruldu. Bu sayede Baasçılar Partisi faaliyetlerine tekrar döndü. İlk olarak 1954'te Ekim 1954'te seçimlerin adil yapılmasını sağlamak için kampanya yürüttü. Çiçekli'den sonra Suriye siyaseti seçimden önce istikrarsızlık içine girmişti. Ancak 1954 yılının Eylül ve Ekim ayı, Baasın Suriye'de etkili bir siyasi rol oynaması bakımından çok önemli oldu. Bu yılda iki tur olarak yapılan seçimlerde toplamda 16 milletvekili çıkardılar (Jaber, 1970: 44). Buna göre geleneksel siyasi grupların etkinliğinin zayıfladığını ve Baas'ın ise güçlenmeye başladığını görebiliriz (Şen, 2004: 194). Bu seçimdeki başarısının iki nedeni vardı. İlk nedeni, Hurani'nin köydeki gücüdür. İkincisi ise, özellikle genç nesiller karşısında çekiciliğini giderek kaybeden eski siyasi partilerden genel bir hoşnutsuzluktu (Jaber, 1970: 44).

Baas karşıtı Batıcılık, görev süresi içinde radikalleşen milliyetçilerin dikkatini çeken bir başka unsurdu (Athoğlu, 2006: 37). Komünist Partisi, Batı karşıtı bir tavır ortaya koymuş ve buna rağmen seçimlerde milletvekili çıkarmayı başarmıştı. Baas başta olmak üzere muhalefet partileri Halk Partisi önderliğinde oluşturulan bir hükümete katılmasa da, bu dönemde başlayan Bağdat Paktı tartışmaları hükümete son verdi. Hükümet tekrardan

kurulmuş olsa da Suriye bu dönemde siyasi açıdan kutuplaşmıştı. Seçimden sonra Baas partisinin büyüyen gücü, sağda olan siyasi yapıları Baas'a karşı birlik oluşturmaya iterken, Baas'ın da Komünist yapıya yaklaşmasını sağladı. Ancak Sovyetler Birliği'nin bölgeye olan ilgisi artmaya başladığında, Komünistler ile Baas Partisi arasındaki ilişkiler durdu. 1956'da Baas kurulan hükümette ekili makamlar kazanmayı başardı. Fakat bu ilerlemelere rağmen siyasi çalkantılardan dolayı Suriye politikaları 1958 yılına kadar istikrar sağlayamadı. Baas Partisi, etkili toprak ağalarını ve kent soylularını temsil eden iktidarın demokratikleşmesine olan inancını yitirirken, Komünistler güçlendikçe, ideolojisinin altında yatan birlik fikrini uygulamaya çalıştı. Nasır bu dönemin yükselen gücüydü. Bu birlik için ise en ideal adaydı (Güler, 2004: 254-255). Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında etkili bir aktör olan Baas, geleneksel seçkinlerin 1957'de yerel seçimleri kazanacağından korkmuş ve Mısır ile birleşme yolundaki adımlarını sıkılaştırmıştır.

2.3.2. Baas Partisi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti

1958 yılında Mısır ve Suriye birleşerek “Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC)” adı altında bir birlik kurmuşlardır. Suriye’de hemen hemen tüm siyasi yapılar bu birliği desteklemesine karşın, bu konuda başı çeken Baas partisi olmuştur. Baas partisi ilk olarak 1950’li yılların başında Irak ile birleşme fikrini dile getirmiş ancak yeterli desteği (Devlin, 1976: 80). 1954 yılında kazandıkları 16 milletvekili sayesinde Mısır ile birleşme konusunda anlaşma zemini bulmuşlardır. Fakat Nasır bu talebe Suriye eğer arzu ederse Irak, Ürdün, Türkiye ile birleşebilir cevabını vermemekteydi (Devlin, 1976: 80). İlk başlarda Nasır birleşme fikrine pek de sıcak bakmamıştır. Fakat zamanla bölgede yaşanan gelişmeler onun birlik fikrine sıcak bakmasını sağlamıştır.

Bu gelişmelerin en önemlisi 2. Dünya savaşından sonra Sovyetler Birliği ile ABD’nin iki kutuplu bir soğuk savaş başlatmasıdır. Sovyetlerin yayılmasını engellemek amacıyla ABD’nin başını çektiği NATO ile SEATO bu soğuk savaşın oluşumlarıydı. Bu oluşumlar etkisini Arap dünyasında da gösterdi. Bir yandan da NATO ve SEATO arasındaki eksikliği tamamlamak amacıyla 1955 yılında İran, Türkiye, Pakistan, Irak ve İngiltere arasında Bağdat Paktı imzalandı ve böylece Orta Doğu ülkeleri bölündü (Sander, 2000: 270). Çünkü bu pakt Mısır ve Suriye’ye göre Batı’nın Orta Doğu’ya sızma planı idi. Baas Partisi bu paktı imzalamış olan Irak aleyhine bir kampanya başlatmıştı (Jaber, 1970: 46).

Öte yandan Nasır'ın Asean Barajı'nın finansmanı için ABD ile İngiltere'den yardım istemesi ve bu talebin karşılanmaması neticesinde Süveyş kanalının millileştirilmeye çalışılması da birliğin kurulmasını hızlandıran etkenlerdir (Sander, 2000: 270-271). Bu krizle birlikte Nasır'ın Arap dünyasında prestiji iyice arttı ve lider konumuna geldi (Güler, 2004: 167).

Ortadoğu tarihinde yaşanan bu olaylara ek olarak, Mısır-Suriye birleşmesine yol açan süreci hızlandıran faktörlerden biri de ABD'nin 1957'de Irak ile işbirliği içinde olarak, Sovyetler Birliği ile işbirliği yaptığını düşündüğü Suriye hükümetini ortadan kaldırma mücadelesinin ardında yatan Suriye bunalımı oldu (Fırat, Kürkçüoğlu: 2002: 630). Öte yandan ABD'nin Suriye hükümetini devirme girişimi Suriye'deki komşu ülkelere ve özellikle Ürdün'e askeri yardımla ön plana çıktı ve Eisenhower doktrini uyarınca hareket edeceklerini iddia etti (Sander, 2000: 277). Türkiye'de daha sonra bu soruna kendi iç siyasetindeki sebeplerden ötürü taraf oldu ve Suriye ile olan sınırına asker yığdı. 1957'de itibaren artık Türkiye-Suriye sorunu oluşmaya başladı (Kürkçüoğlu, 1972: 101-113).

Nasır, Arap dünyasını manipüle edebilen Mısır radyosunda Arap dünyasının ABD emperyalizmine ve yerel çalışanlarına karşı birlikte hareket etmesi gerektiğini belirten en önemli muhalefet figürü oldu (Dawisha, 1984: 172). Bu olay, birleşme fikrinin tekrardan konuşulmasına sebep oldu. Jaber, bu gelişmelerin yanı sıra, Suriye içinde artan komünist faaliyetlerini ortadan kaldırmak için Mısır'a yakınlaştığını belirtmektedir. Ona göre, Baasın Mısır ile birleşmesi durumunda, komünistler hedeflerini gerçekleştiremeyecekti ve böylece modern tarihte Arapların bekledikleri birlik fikrini gerçekleştirecekti (Jaber, 1970: 55). 1954 seçimlerinden sonra komünistlerin faaliyetlerini artırmasının Baas'ı rahatsız etmeye başlaması Jaber'i düşüncelerini doğrulamaktadır. Aynı zamanda yapılan seçimlerde Halid Bektaş parlamentoya giren ilk komünistti. Baasçıların komünistlerin emperyalist hareketleri ortadan kaldırmasına ilişkin planları bağımsızlık öncesi ve sonrasında farklılaşmıştır. Dolayısıyla komünist faaliyetleri sınırlamak için Baas Partisi'nin birleşmeye gitmesi doğruyken yukarıdaki gelişmelerin tahlil edilmemesi eksik olmaktadır (Jaber, 1970: 55).

Bununla birlikte Nasır, son beş yılda bölgede yaşanan gelişmeler neticesinde pasif Mısır hükümetini deviren başarılı bir lider olmuştur. Bu sayede Araplar için beklentileri ve amaçları karşılayacak bir önder olmuştu (Devlin, 1976: 92). Bu dönemde, Arap halkı,

Arap milliyetçiliğine sıkı bir şekilde bağlanarak, coğrafyalarında gerçekleşen her olayın protestolarını sokaklara taşımışlardır. Böyle bir durumda Baasçılar, Suriye'nin 1957 yılından beri içine düştüğü siyasi çıkmazdan, Nasır'ın Araplar içindeki artan popülaritesinden yararlanarak kurtulacağına inanmaya başladılar. Yine Baas, yapılacak bu bütünleşme ile Mısır içinde etkinliklerinin olabileceğini ve Nasır'ın kuvvetinde artacağını düşünmekteydiler (Khadduri, 1973: 160).

1958 yılına gelindiğinde Suriyelerin çoğunluğu Mısır'la birleşme konusunda aynı görüşteydiler. Hızlı gelişen olaylar karşısında ılımlı davranan Nasır, Suriyelilerin isteklerini görmezden gelemezdi. Hatta Jaber, birlik isteği konusunda, balta endişeleri bulunan Nasır'ın, komünistlerin Suriye hükümetini ele geçirme olasılığından dolayı birlik talebini çabucak kabul ettiği ileri sürmüştür (Jaber, 1970: 58). Birliğin çabucak gerçekleşmesi tespiti, yukarıda bahsedilen gelişmeler dâhil edildiğinde anlam kazanmaktadır.

Baas Partisi'nin federal birlik tekliflerine karşılık, Nasır kendi liderliğinde olan sıkı bir birlik istemekteydi. Suriye hükümeti, birliğin gerçekleşememe ihtimali nedeniyle, Nasır'ın önerisini kabul etti. Bununla birlikte Nasır, Suriye'deki bütün siyasi partilerin feshedilerek Milli Birlik çatısı altında toplanması önerisinde de bulunmuştu. Baas yönetimi, hedeflerinin Nasır'ın liderliğinde gerçekleşebileceğini düşündükleri için bu öneriyi kabul ettiler. Birleşmeye dair Mişel Eflak, "Resmi olarak feshedileceğiz fakat birleşmiş yeni bir partide, Milli Birlik'te varlığımızı sürdüreceğiz. İki ülkenin birleşmesi sonucunda doğan bu parti, yalnızca Baas'ın ilkeleriyle canlanabilir" söyleminde bulunmuştur (Davişa, 2004: 200).

BAC'ın kurulmasından sonra, bir parlemonto dizayn edildi ve merkezi Kahire olarak belirlendi. Baas Partisi'nin önemli liderleri olan Selahaddin Bitar ve Ekrem Hurani yönetimde yer aldılar. BAC'taki ilk problemler bakanlar kurulunun oluşturulması esnasında meydana geldi. Örneğin otuz dört makamdan sadece on dördü Suriyelilere verilmişti ve önem arz eden makamlara da Mısırlılar getirilmişti. Aynı zamanda 1959 yılı boyunca, Baasçılar sıkça Mısırlıların kendilerine siyasi konularda daha az danıştıkları söyleminde bulundular (Davişa, 2004: 201).

Diğer Arap ülkelerinin de zamanla birliğe dâhil olacakları düşüncesi hâkimdi. Ancak bu düşünce, 1958 Irak Devriminden sonra ilk darbeyi yedi. Bunun sebebi Birliğin gerçekleşmesinde kilit ülke olan Irak'ın bu konuda isteksiz davranmasıdır. Irak Devrimi

Abdüsselam Arif ve Abdülkerim Kasım tarafından gerçekleştirilmiştir; ancak aralarında görüş farklılıkları vardı. Arif, birleşme yanlısı olmasına rağmen, komünistlerle anlaşma halindeki Kasım birleşme taraftarı değildi. Yani Arif kavmiye temsil ederken Kasım vataniyeyi temsil ediyordu. Bu görüş farklılığının kazananı Kasım oldu. Dolayısıyla bütün Arap ülkelerinin dâhil olduğu bir birliğin kurulması düşüncesinin gerçekleşmesi imkânsız hale geldi (Devlin, 1991: 1401).

1952 yılında Mısır'da başlatılan toprak düzenlemesi, 1958 yılının Eylül ayında Suriye'de de kabullenildi. Toprak sahiplerine ödenen ödence karşılığında, bu seviyedekilerin sahiplik payına el koyularak toprakları olmayan köylülere paylaştırıldı. Baas Partisi'nin nizamnamesinde bulunan bu prensip, millet topraklarının çoğunluğunu himayesinde bulunduran yöresel seçkinlerin köylülerin üzerindeki hâkimiyetinin kalkmasında kilometre taşı olmuştur (Devlin, 1991. 1401). Gerçekten bu, Baas Partisi'nin destek aldığı kesimlerin isteklerini de belirtmekteydi. Nasr bakanlar kurulunun, devletçilik ilkesinin zamanla yoğunlaştığı kendi idari yöntemini küçük iş birlikçisine yaptırma ısrarı içinde bulunması, Mısır ile birleşme Suriye'de olan değişim yönünden hız kazandırdı. (Owen; Pamuk, 2000: 204). Bu nedenle Baasçı düzen, toprak düzenlemesiyle Sunni Müslüman toprak büyüklerinin ve BAC'nın saltanatının bitmesinden sonra süren ulusallaştırmalar ile kent soyluluğunun tesirinin eksilmesine zemin hazırladı. Fakat bu kesimlerin temizlenmesi, Baas'ın ekibini meydana getiren kırsal bölümde bulunanlar ile köylülerin ve toprak sahipleriyle kent soyluluk arasındaki anlaşmazlıklara zemin hazırladı. Hakikaten bu anlaşmazlık, sonradan Hafız Esad'ın ilk adımını attığı dışa açılma (infatih) yoluyla kent soyluluğun ve Sunni Müslüman toprak büyüklerinin düzene katılmalarıyla üstesinden gelinmeye uğraşılacaktır. Bu nedenle Mısır ile bütünleşme ardından devlet, Suriye'de iktisadın ana tayin edicisi durumuna geldi (Atlıoğlu, 2006: 54). Bunun oluşturduğu kararsızlığıysa, 1970 yıllarının akabinde özel anamala faaliyet alanı oluşturarak yok etmeye uğraştı. Farklı olarak, bu zaman diliminde Üçüncü Dünya'daki bütün milli kurtuluş savaşlarına klavuzluk yapmış, sermayeciliğe seçenek olarak görülen içteki iktisadi politikaları kendilerine yöntem dâhilinde olmayan bir yer bulamadılar. Üçüncü Dünya'nın çoğunluğunda olduğu gibi Mısır'da ve Suriye'de yapılan toprak düzenlemesi ve ulusallaştırmalar az miktarda toplumsal devlet zihniyeti oluşturduysa bile 1970 yıllarında süratlenen ve kalkınmaya çalışan milletleri amaçlayan neo-liberal politikaların ortadan kaldırıcı tesirinden kaçamadı. Hali hazırda bulunan dünda iktisadi

düzenin dışında durma gayretleri yalnızca 1950 yılı ortası ve 1960 yıllarıyla kısıtlandı. Bu nedenle Arap toplumculuğunun toplumsal hakkaniyeti temin edeceği ve iktisadi denksizliği bozacağı fikri, millet anamalcılığı bazında işletildikçe ve idareci küçük birliğe mecbur kaldığı süreçte başarısızlığı kaçınılmaz oldu (Moaz, 1991: 135-136). Arap toplumculuk fikri, Arap dünyasında tarihi fikrin biçimlendirdiği kavramda anlamlı; fakat dünyayı belirleyen iktisadi zeminin anamalcılık oluşu ve kendisini bundan muaf edemeyeceği manasında da boşuna bir uğraştı. 1958’de tüm Arap dünyasında heyecan ile karşılanan BAC’ın ömrü 3 sene oldu. Öncelikle plansız ve hızlıca yapılan birlik tasavvursuzdu. Suriye’ye has olan sosyal ve iktisadi şartları gözetmeksizin, Arap toplumculuğu ismi altında ağır bir millet anamalcılığının yapılması yıkılmaya zemin hazırladı (Moaz, 1991: 135-136).

Suriye iktisadi özel teşebbüs esasına dayalı yapılmıştı; milletin iktisada karışması yalnızca altyapı ile kısıtlıydı. BAC dâhilinde Mısırda birlikte bulunmak, Mısırda faaliyette olan iktisadın devlet kontrolünde olmasına dair toplumsal ögeye Suriye’nin de ayak uydurması manasına gelmekteydi. (Davişa, 2004:204). Ancak Suriye’de bulunan kentsoyluluk, Nasır’ın iktisadi kısıtlamalarını, Mısır kentsoyluluğu kadar çabuk benimseyemez idi. (Davişa, 2004: 204). Öbür taraftan Arap dünyasındaki milletlerin birliğe katılmaları hususundaki tereddütleri ve bununla birlikte vataniyenin artışı da muvaffakiyetsizliğin sebeplerindendi. Ürdün Arap ulusalcılığını Haşimilerden çıkmış gibi göstererek, 1916 yılı ayaklanmasının önemli unsurları Şerif Hüseyin ve oğullarının Haşimi sayundan geldiğini söyleyerek kendisini başka alana yerleştiriyordu. Lübnan’ın özen gösterilmesigereken siyasal dengelere göre ayarlanan yapısı, birliğe dâhil olmaya manidir. Öbür taraftan Irak’ın özerk yapısı ve vataniyeyi göz önüne sermesi Birleşik Arap Devleti düşüncesinin azaldığının kanıtıdır. Özerklik öncesi birlik istekleri, yerini özerklik sonrası kalkınmaya başlayan ülkesel menfaatlere devrediyordu (Giritli,1978:108).

BAC’ın süresinin kısa olmasının biraraya gelmiş iki ülkeye özgü sebepleride vardı. Mısır’ın Suriye’ye uyguladığı siyasal taktik yıkılışa zaman kazandırdı. Bu nedenle Baas Partisi’nin kendisini ulusal bütünlük içinde himaye edeceği düşüncesi gerçekleşmedi. Baas Partisi’nin ortaklaşa önderlik zihniyetine tutarsızlık gösteren BAC’ın merkeziyetçi ve yetkili yapısı, Mısır’a Suriye’den pay alma savında bulunmasına imkân sundu. İkincisi, Suriye ve Mısır’ın topraklarını birleştirebilecek coğrafi hudut bulunmuyordu. Bu toprak birleşimine mani olan Lübnan ve İsrail’in varlığıydı. Bu

nedenle BAC, tümlüklü oluşum değil, Mısır'da verilen hükümlerin Suriye'ye uygulanması esasında icra edildi. Bitar ve Hurani gibi Baas parti yancılarının görevden çekilmesiyle açılma sürecinin başlaması, o alandaki Arap ulusalcılığına yapılmış büyük bir vuruştur. Bu Arap ulusalcılığı faaliyetinin bitişi olmadı; fakat ona ulaşacak ilerlemenin şartlarını oluşturdu. Nasır, 1967 mücadelesine kadar hala Arap dünyasının tesirli önderi pozisyonunu devam ettirse 1970 yıllarında rövaşta olan siyasi İslam oldu (Jankowski, 2002: 104).

BAC'ın Arap dünyasındaki farklı ulusalcı kümelenmeler için amaç bütünlüğü oluşturamadığı 1961 yılında fark edildi. 1961-1963 seneleri arasında federalizme uygun birliğin meydana getirilmesini amaçlayan uğraşlar başarılı olmayacaktır. Suriyeli ve Iraklı Baas yanlılarının Nasır ile bütünleşme istekleri doğal birliği kabul etmeyen bölüme kaydı. Fakat ortaklaşa önderlik esasına dayanan bir oluşma Nasır'ın şahsi kuvvetini azaltabilir. Nasır, kendisini Irak'taki başka ülkelere ait petrol ortaklıklarıyla anlaşmazlık durumuna getirecek toplumsal rejimi oluşturma düşüncesini değiştiremeyeceğini hesaplıyordu. Bu ortaklıkların ulusallaştırılması ise, İngilizler ile bi kaosa dâhil olmak anlamına gelmesiydi. Ulusallaştırmaması ise alandaki tüm saygınlığına balta vuracaktı. (Jaber, 1970: 85). BAC'ın dağılışı faaliyeti ortaklığı ayırdı; artık bir yanda Baas yanlıları öbür yanda Nasır yanlıları, George Habbaş'ın grubu Arap Ulusalcısı Faaliyeti ve hiç bir gruba dâhil olmayan birçok ulusalcı vardı. (Davişa, 2004: 201-202). Baas birliğin dağılışı ardından kendini baştan oluştururken bu ayrılmayla de ilgilenmesi gerekti. Gerçekten, 1961 ve 1963 yılları arasındaki süreç, Baas partisi'nin başa geçmeye hazırlandığı, Nasır yanlıları ve Baas yanlıları arasında tartışmanın olduğu bir süreçti.

BÖLÜM 3: SURİYE’DE VE BAAS PARTİSİNDE İKTİDAR MÜCADELESİ

3.1. 1961-1963 Yılları Arası Ayrılıkçı Dönem

Mısır-Suriye birlikteliği, bu dönemde büyük darbeler almıştır. En önemli gelişmeler şu şekilde sıralanabilir:

- 1961 senesinde Mısır’da yapılan düzenlemelerin aynı şekilde Suriye sosyal ve ekonomik düzenine uygulamaya ısrar edilmesi,
- BAC’la birlikte yeni oluşturulan ve ana binası Kahire’de olan bakanlar kurulunda Suriyeli siyaset edamlarının miktarının azlığına,
- Irak’ta 1958 yılındaki hükümeti devirme eylemiyle başa gelen Abdülkerim Kasım’ın önce Irak zihniyetini oturtmaya başlamasıyla Arap birliği ülküsünün olumsuz sonuçlanması (Jankowski, 2002: 162).

1958 senesinde Arap dünyasının neredeyse tümü tarafından heyecanla karşılanmış ve Arap milletlerinin ileride tahmini birlikteliğinin başlangıcı olarak kabul edilen BAC’nın ilerlemeyeceği, ayrılıkçılık yandaşı olan subayların 1961 yılı Eylül ayının sonlarında yaptıkları askeri hükümet devirme eylemiyle ortaya çıktı. BAC, 28 Eylül 1961 yılında Şamlı Sünni Müslümanların çoğunlukta bulunduğu bir grup subayın ve Suriye’nin yöresel seçkinlerini meydana getiren tutucu siyaset adamlarının, Abdülkerim Nahlavi önderliğinde biraraya gelerek oluşturdukları darbeyle son buldu. Şamlı subaylar Suriye-Mısır birleşmesinden önceki senelerde Suriye siyasetinde önemli yeri vardı; bütünlük esnasında da Suriye’nin askeri bölge komutan makamlarına en fazla Şamlı subaylar tayin edilmişti. Bu nedenle bu subaylar BAC’yi bitirebilecek, Suriye siyasetinde meydana gelen varyasyon sürecini tamamıyla geri çevirmeye değil; ama kısmi kesintiye yetecek güce sahiptir. Şamlı subaylar, BAC zamanında faaliyete geçen toplumcu iktisat yöntemlerinden hoşnutsuz olan şehirli yöresel seçkinin düzen karşıtlığı ile birlik olup, ayrılıkçı devirici eylemi uygulayabildiler (Dam, 2000: 61).

1961 senesi Eylül ayının sonlarında Şam radyosundan BAC’ın varlığını sürdürdüğüne dair bilgi verilsede çok zaman geçmeden öncekini kabul etmeyen ve “Suriye’yi ve silahlı kuvvetlerini aşağılayanlara” (yüksek olasılıkla Nasırcı yanlılarına atıfta bulunulmuştu) karşı askeri bir devirme eylemi uygulandığını bildiren başka ilan basıldı.(Davişa, 2004:207). Şam Radyosunda duyurulan ilk açıklamada Suriye’den de BAC’dan da

bahsedilmemişti; Hâlbuki 29 Eylül günü kargaşa bitmiş ve Mısır ile birleşmenin bittiği söyleniyordu (Be'eri, 1970:143). Be'eri, bundan yola çıkarak 28 Eylül günü oluşan başkaldırıların Mısır'dan tamamen ayrılığı amaçlamadığını; silahlı kuvvetlerin biten kuvvetini yeniden elde etmeyi, yöresel siyaset adamlarında BAC döneminde oluşturulan istimlakların ve toprak düzeltmenin geçersiz kılmayı hedeflediğini söylemektedir.(Be'eri, 1970:143). Fakat devirme eyleminin sabahında söylenen duyuruyla, BAC'ın bittiğini ve Suriye'nin yalnız olarak devam edeceği duyurulmuştu. Bu nedenle devirme eylemini yapanların hedeflerinin BAC'ı ortadan kaldırmak olduğu belli olmuştu. Devirici eylemden sonra yapılan açıklamada yolların ayrılmasından söz edilmemesinin sebebi Mısır'ın heran karışabilme ihtimalinden kaçınılması olabilirdi. Lakin 3 senelik ortaklık sürecinde Suriye'de Nasırcılar kuvvetlenmişlerdi ve şuan Mısır ile ortaklık içine girerek Ayrılıkçı devirme eylemi bitirmeye yönelebiliyorlardı. Devirme eylemi esnasında yalnızca azınlık üyelerinin çoğunlukta bulunduğu kuzeydeki birlikler BAC'a bağlılıkla devam etselerde devirme eylemini yapan subaylar burada az bir süre içinde kontrol kurmayı başadılar (Be'eri, 1970:143). Gerçekten, Nasır düşüncesinin toplumculuk ismi altında devlet aracılığıyla yükselme ve yöresel seçkinlerin erkini kırma planlaması ve Bas Partisi'nin verdiği desteği en çok kırsal alanda olan azınlık üyelerince alaka görebildi. Fakat Nasır'a ve Nasırla ortaklık yapabilme gücüne sahip olanları korkutmak için, 1 Ekim 1961 yılında Ayrılıkçı subaylarca yapılan duyuruda, başka ülkeden olanlar ya da sığınıklardan düzen karşıtı gösterilere dâhil olanların tutuklanacağı ve sürgün cezası verileceği ikazı yapıldı.(Şen, 2004:223). Ülke dışındakiler olarak söylenmek istenen Mısır-Suriye birleşme zamanında Suriye'de aktif olan Mısırlı yetkililer, sığınıklarla söylenmek istenilen 1948 Arap-İsrail mücadelesi ardından yerlerinden çıkarılmış ve israile karşı olma sebebi ile Nasır yanlısı filistinlilerdi. Bu nedenle böyle bir duyuru ile Nasırcıları dvre dışı bırakma hedeflenmekteydi (Şen, 2004: 223).

Öbür taraftan Şam Radyosu'ndan duyurulan ikinci ilanda, ülke ismini BAC öncesi zamandan değişik olarak Suriye Arap Cumhuriyeti olarak geçtiğide söylenmişti (Be'eri, 1970: 143). Mısır ile birleşmenin olmasından önce ülkenin ismi Suriye Cumhuriyetiydi, Arap ulusçuluğunun zirvede olduğu ve Nasır'ın da Arap ulusçuluğunun önderliğini yapmak istediği zamanda, Suriye Cumhuriyeti devletinin adına Arap olgusu dâhil edilerek Araplığın Mısır'a has olmadığını önemle belirtilmesi, Nasır'ın önderliğine

meydan okumayı belirtmesi yönünden anlam taşıyordu. Bu esnada Mısır ise, askeri bir girişimden çekindiği için Suriye'deki yeni düzeni ayrımcı, çağdaş olmayan ve hain olmakla suçluyordu (Şen, 2004: 224). Mısır'ın yaymacası ayrılıkçı düzenin Suriye siyasetine yol gösterdiği sürece ilerledi.

Ayrılıkçı devirme eyleminin ardından, 29 Eylül 1961 yılında Mamun Kuzbari eğreti bir bakanlar kurulu oluşturdu. Bakanlar kurulunun 21 Kasım 1961 yılında yönetimden ihraç edilmesinden sonra, 1961 yılı Aralık ayında yasama organı seçimi yapıldı ve tutucular 155 sandalyeden 86 tanesini kazandılar (Şen, 2004: 224). BAC'dan önce Suriye siyasetini elinde tutan yöresel seçkinler yeniden yasama organlarına dâhil olarak siyaset şeklinin tutuculardan yana olması yönünde değişmesine ön ayak oldular. Bu seçimler yananevi siyaset adamlarının bakanlar kurulunda sayıca üstün olmaları ve ayrılıkçı değişimin eskiye gidişi simgelemesinden dolayı 1954 yılındaki seçimlere benziyordu (Be'eri, 1970: 27). Önceden de bahsedildiği üzere, 1946 yılında Suriye'nin özerkliğini ilan etmesinden sonraki 10 sene boyunca siyaseti elinde tutan bu ananevi seçkinler, 1954 yılındaki seçimlerle yönetimlerindeki tam manasıyla konfigürasyona sokmuşlardı. Bunların erkini baltalayan ve toplumsal iktisadi bir değişimi meydana getiren ve BAC ile oluşan Suriye iktisadi yöntemindeki kökten düzeltmelerdi. 1961 yılı seçimlerinde yine muvaffak olanlar potansiyellerini sınırlayacak olan Nasır'ın Mısır ile tekrar biraraya gelmeye, bu nedenle Baasçı ya da Nasırcı toplumculuğa karşı aynı şekilde, bununla alakalı olarak, Arap ulusçuluğundan ziyade Suriye ulusçuluğuna daha sıcaktır. Bu dönemde, kavmiye ve vataniye arasındaki tartışma Suriye içinde vataniyenin yararına olan bir karara bağlanacağı ön görülmekteydi (Be'eri, 1970: 27).

Yasama organı seçimlerinden sonra Nazım El-Kudsi Suriye cumhur reisi olurken, Arap ulusçuluğuna ve dünyacılığa değil, islami değerlere önem veren Müslüman Kardeşler üyesi Maruf Davalibi de reis seçildi. Gerçekten, Sünni Müslüman bölümün menfaatlerinin müdafaasını yapan, Nasır ile birleşmeye karşı gelen ve Baas Partisi'yle rekabette olan Müslüman Kardeşler, Sünni Müslümanların sayıca fazla olduğu ortak yönetim tarafından yapılan bu Ayrılıkçı devirme eylemini onayladılar. Baas Partisi, 1963 yılında yönetime geçtikten sonra Müslüman Kardeşler'in kuvvetini baltadıysa bile toprak sahiplerini ve kent soyluluğu düzene alıştırmadığı sürece Müslüman Kardeşlerin aykırılığı ile karşı karşıya gelmeyi sürdürdü (Talhami, 2001: 122-123). Müslüman Kardeşler azası Maruf Davalibi'nin Ayrılıkçı zamanda reis seçilmesi, düzenin Arap

ulusçuluğunu geriye attığının göstergesiydi. Aslında bu, BAC'nin dağılışının ardından bölgede oluşan Arap ulusçuluğu düşüğü karşıtlığının Suriye seviyesindeki söylemiydi. Çünkü Arap ulusçuluğuna zıt olan “muhafazakâr” Arap tekerklikleri, BAC'nin dağılışıyla Nasır ve birliğe misillime olarak kendi yayamacılıklarını yapma fırsatları olmuştu (Talhami, 2001: 122-123). Bu zamanda, ayrılıkçı devirme eylemini yapan Şamlı Sünni subayların yardımını alan Abdülkerim Nahlavi ve hizbinin kuvveti, sayıları fazlalaşan ve yeni düzenden hoşnut kalmayan az sayıdaki grup üyeleri subayların yardımını asla alamadığı için süratle bitti. Nahlavi'nin 28 Mart 1962 yılında silahlı kuvvetler ve bakanlar kuruluna olan hâkimiyetini tekrar ele alma hedefiyle yaptığı devirme eylemi girişimi olumsuzlukla neticelendi. Bu olumsuz eylemin arkasından, Nahlavi ve çevresindeki Sünni subaylar sürülme cezası aldılar (Dam, 2000: 62).

Bu hadise ile beraber silahlı kuvvetler dâhilinde oluşan Sünni Müslüman subaylar arası tartışma temizleme dönemine sebep olurken, bu subaylardan geri kalan yerleri az sayıda olan gruptaki subaylar aldı. 28 Mart'tan sonra Şamlı olanlarla olmayanlar arasındaki çekişme zamanla, Şamlı olmayan ve Lazkiye, Deyr el-Zor gibi kırsal bölgeden gelen (çoğunlukla Alevi, İsmaili ve Düzri) sayıca az olan grubun üye erkekleri yararına şekillenmiştir (Dam, 2000: 60-52).

Nahlavi'nin olumsuz sonuçlanan devirme eyleminin ardından oluşan Nasır tarafında olan Halep silahlı kuvvetleri komutanı Cesim Alvan'ın 2 Nisan 1962 yılındaki başkaldırışı ve bunun ile birlikte Şam'daki Nasır tarafında olan sokak eylemleri Ayrılıkçı düzen tarafından engellendi. Sonrasında bakanlar kurulu rejimine yönelindi ve Beşir el-Azm yeni bakanlar kurulunu oluşturma görevini aldı (Dam, 2000: 60-62).

Şamlı subayların sekteye uğrayan mevkileri, 2 Nisan 1962 yılından sonra plüştürülen Suriye silahlı kuvvet kumandasının şeklinde etkiledi: silahlı kuvvet kumandasının 8 azasında yalnızca biri Şamlıydı (Dam, 2000: 62). Sonuç olarak, 1950 yıllarında yeni öğrenim imkânlarından faydalanmak hedefiyle kırsaldan gelip askari yüksekokullarda öğrenim gören ve çoğunlukla Baas Partisi ile haşır neşir olan az sayılı grup üyelerinin sayılarının silahlı kuvvet dâhilinde artması, ayrılıkçı zaman ardından Baas Partisi'nin yönetime geçiş döneminde tesiri oldu.

Ayrılıkçı düzen, bu devirici eylem denemesiyle ve Nasır tarafı eylemlerle sekteye uğrasada 8 Mart 1963 yılında Ayrılıkçı süreci bitirecek devirici eyleme kadar dik

durdu.18 ay süren yönetim süresince de BAC'ın öncesine geri gitmeyi amaçlayan yöntemler uyguladı. Ayrılıkçı düzen, geride kalan 10 seneye dönmeyi 1958 senesinin öncesinde Suriye sosyal ve siyasi işleyişine hâkim ananevi seçkinleri iktidara geçirmeyi hedefleyen bir düzendi. Ayrılıkçı süreçte, BAC'ın oluşturulmasıyla Suriyede faaliyete geçmiş ve Sünni Müslüman toprak sahipleri ile şehirli kent soylularının tesirini alt ederek toplumsal bir yenilenmeyi gerçekleştirmeyi amaçlamış olan devletleştirmeler ve toprak düzeltmesi zıttına döndü. Bankalar ve endüstriyel işletmelerinin özele çevrilmesine ve toprağın büyük yer sahipleri yararına tekrardan tevzisine başlandı.(Hinnebusch, 2001: 41). Nahlavi'nin ve Cesim'in düzen zıttı başkaldırımlarının önlenmesinin sonrasında, 1962 yılı Mayıs ayında yürürlüğe geçen kanunla yer sahipleri 1958 yılındaki toprak düzeltmesi öncesi paylarını tekrardan elde ederken, devletleştirilmiş endüstriyel işletmeleri daha önceki sahiplerine aktarıldılar (Al-Ahsan, 1984:305). Kentsel soyluluğun ve yer sahiplerinin menfaatlerine göre bu hoşgörülü yöntemlerin uygulanması, 1958 yılındaki devletleştirmelerle ve toprak düzeltme ile başlayan ve kırsalda yaşayanları ve bu nedenle sayıları az olan grupları da düzene katan toplumsal iktisadi yeniliği alt üst etmek için önemli bir hamleydi. Nasır'ın ve Baas partisinin ileri görüşlülük esasında ifade ettikleri Arap toplumculuğu Ayrılıkçı süreçte duraklatıldı. Bu sürecin iç yöntemlerdeki tutucu, gerici ve ananevi eskiden yana olanların istekleri üzerine iktisadının hoş görülmesi olmasına ilk fırsatı veren davranışı, düzenin dış yöntemine de aksedildi. Suriye, 1958 yılında birliğe dâhil olmayı kabul etmemiş olan Irak ile arayı ısıtma evresine geçti (Hinnebusch, 2001: 42-43).

BAC sonrası süreçte de Suriye-Irak arasını düzeltmesi gündem konusu oldu ve 16 Mart 1962'de Bağdat ve Şam arasında siyasal ve askeri ortaklık muahedesi imzalandı (Be'eri, 1970: 145).Irak ile arayı yakın tutma uğraşı, Suriye'nin ülkeye kurulan Nasır baskısını eşitlemek amacıyla yapılan bir hamleydi. Nitekim Arap dünyasında Nasır zıttı fikirlerin alenen söylenmeye başladığı dönemde sekteye uğrayan Arap ulusalcılığı ülküsüne yıkıcı bir hamlede Mısır ile birliğe zıt olanlarla temas halinde olan Ayrılıkçı düzen tarafından geliyordu. Arap ulusalcılığına ve Nasır'ın önderliğine itiraz ilk 1962 ağustos ayında Lübnan'da gerçekleştirilen Arap ligi içtimasında oldu: toplantının ilk dakikalarında Suriyeliler, Mısırlıları Suriye'nin içindeki yönetime el uzatmakla itham ettiler. Bu suçlama, Vahabbilik'in, bundan ötürü İslami belirtilerin çokça olduğu Suudi Arabistan ve “ önce Irak” mottosunu sahiplenen Irak kurullarınca arkasında durulacak bir savdı

(Daviş, 2004: 210). Çünkü BAC'ın yıkılışı Suriye ve Mısır için ne kadar kritik ise, Arap Orta Doğusu içinde kritik bir süreci belirtiyordu. Nasır'ın önderliğinde kendini gösteren Arap ulusalcılığı ifadesindeki baskınlık, Arap dünyasında görülen bu ayrılmışlığın tesiriyle yayılımcı karşıtlığından ve İsrail'den muhafazakâr tekerkliğine geçmiştir. İş birliği içinde bilinenin dışında olan tanımlama oluşturamadığı seviyede de ağır darbeler aldı (Bozgöz, 2006: 98).

Bu süreç, batı tarftarı olan Arap tekerkliklerine karşı kendisini inklapçı veya toplumcu olarak nitelendiren kesin devletlerin aykırılığı, bu nedenle Arap ulusalcılığının diğeri olarak vurgunun İsrail'e değil de muhafazakâr Arap tekerkliklerine doğru olması sebebi ile Arap soğuk mücadelesinin yapıldığı bir süreç oldu. Araplar arasında bu savaşa, Ayrılıkçı düzenin Nasır zıtlığı, Arap tekerkliğinin buna yaptığı yardım ve azda olsa vataniyeyi kavmiyeyi geride bıraktığı iddasını öne sürdü. Suriye iç siyasetinde olan bir karşıt etkinin neticesinde oluşan Ayrılıkçı düzenin yeni iç ve dış yöntemleri o dönemde değişim halinde olan toplu duruma ayak uyrurdu. Fakat 8 Mart 1963 senesinde düzeni bitiren devirici eylem, bu evreyi alt üst etmeyi amaçladı. Bu nedenle Suriye iç ve dış yöntemlerindeki bu kesin geçmişe gitme aksayacaktı. Ayrılıkçı düzen, BAC zamanında faaliyete geçmiş olan iktisadi yöntemlerin tam manasıyla alt üst edecek kadar yönetimde duramadı; çünkü buna mücadele edecek yönetim konfigürasyonu oluşturamadı (Bozgöz, 2006: 98).

Ayrılıkçı düzen Suriye silahlı kuvvetlerinin yeni önderliği ile heterodoks askeri olmayan siyaset adamlarının anlaşmasına bağlıydı; ancak Mısır ile arayış düzeltmedeki olumsuzluk, tutucu davranış ve silahlı kuvvetler ile askeri olmayanlar ile arasındaki büyük farklar düzenin en başta sekteye uğramasına neden olmuştu (Rabinovich, 1972: 26). Suriye'nin özerkliğini ilan etmesinden bu yana, Suriye siyasetinin zamanla silahlı kuvvetlerin kontrolü altına girmesi ve nitekim kent soyluluğunun kuvvetinin azalması Ayrılıkçı zamanda da göz önüne çıkmıştı: kent soyluluk kendi yararına olan iktisadi yöntemlerini silahlı kuvvetlerin yardımını almadan faaliyete sokabilecek bir mevkide değildi. Öte yandan ayrılıkçı düzen, Suriye toplumsal iktisadın şeklinin kendi menfaati için değişmesinden hoşnut olan ananevi seçkinlerce yardım edilsede bu düzen geniş kapsamlı bir destek alamadı (Rabinovich, 1972: 26).

Asıl aykırı grup ise, Suriye siyasetini ananevi seçkinler ellerinde tuttuğu müddetçe iktisadi ve siyasi alanda bulunamayacaklarını ön gören az sayılı gruplar meydana getirdi. Şehirli Sunni Müslümanların tazyiği altında bulunan kırsaldan gelen az sayılı gruplar Baas Partisi dâhilinde ve silahlı kuvvetlerde düzenlenirken, Ayrılıkçı düzenin kendi yararına faaliyete geçirdikleri yöntemlerden hoşnut kalmadılar (Dam, 200: 64). Ayrıca BAC zamanında Mısır'ın tesiri ile kuvvet elde etmiş Nasır yanlıları da tekrardan biraraya gelme görüşmelerine zaman kaybetmeden başlaması hususunda ısrarlıydılar. 8 Mart 1963 yılı askeri devirme eylemi ile yönetime geçen Baas Partisi, Ayrılıkçı zamanda da faaliyete geçirilen tüm iktisadi yöntemleri yok etmeye ve Arap birliği ülküsünü atlamadan toplumcu yenilenmeyi tekrardan aktifleştirmeye yoğunlaştı (Rabinovich, 1972: 28).

3.2. Baas Partisinin Yeniden Yapılanması

Yukarıda bahsedilen Arap dünyasındaki bu ayrışmışlık ve yarış, Nasır'ın Mısır ile tekrardan biraraya gelip gelmeme ve neticesinde de Arap tekerkliğine zıtlığı hususundaki problemler Suriye iç siyasetine ve daha fazla özelinde Baas Partisi'nin Ayrılıkçı düzen zamanındaki tekrardan oluşum uğraşlarına yol gösterdi. Bu tekrardan oluşma dönemi düşüncü zıtlıklarla ve şahsi tartışmlarla belirlendi.

1960'larda olan Baası, önderlikteki yeni insanlardır. Baas düşüncüsündeki yeni baskılar ve silahlı kuvvetler dahilinde ortaya çıkmaya başlayan yeni kuvvet dengesi açısından 1940'lı yılların ve 1950' li yılların Baasından değişik bir alana geçmekteydi. İlk olarak 1960'lı yıllarda 3. Dünyada ve Arap Orta Doğusunda egemen ifade toplumculuk durumuna gelmişti. Bu nedenle Baas Partisi'nin yeni jenerasyonda eski jenerasyonun ulusculuğundan dönemin toplumculuğu yönünde dönüşmekteydi. Bölgesel seviyede oluşan farklılıklar Baas Partisi'nin evrimleşmesinde tesiri bulunsada bir yandan değişime itici kuvvetini aktaran öbür taraftan da düşüncüsel karışıklığı çoğaltarak Partinin kendi içinde problemler çıkmasına sebep olan esas faktör, ayrılıkçı düzen ve bununla bağdaşan Suriye siyasi ve iktisadi hayatının BAC öncesine götürme uğraşlarıydı (Dam, 2000:212-213). Devirme eyleminin itici kuvveti olan Şamlı Sünni Müslüman subayların ve tutucu askeri olmayan siyaset adamlarının yeni düzeni, bir taraftan iktisatda hoşgörülü yöntemler faaliyete geçirerek Baas partisinin kırsal bölüme ve alt gruba seslenen düşüncüsüne, bu nedenle Arap toplumculuğu baskısına ve BAC döneminde faaliyete

geçmiş olan yöntemlere, bir taraftan da Mısır ile ilişkiyi kesip Suriye ulusculuğuna doğru ilerleyerek Arap ulusculuğu ülküsüne aykırı gelmekteydi. Baas Partisi'nin oluşumundan bu yana geliştirdiği ifade ve faaliyete geçirdiği ya da geçirmeyi amaçladığı yöntemler Suriye'deki ananevi seçkinlerin, Sünni Müslüman toprak sahiplerinin ve şehirli kent soylularının tesirinin baltalamaya yoğunlaştığından bu devirme eylemi Baas Partisince zaman kaybetmeden ayıplandı. Ayrılıkçı dönem süresince Baas Partisi düzen zıtlığını söyledi. Birlikteliği bozma kararı söylendiği anda Ürdün ve Irak' taki Bölgesel Komutanlıklar bu kararı ayıpladıklarını bildirdiler ve zaman kaybetmeden birleşme düşüncesine geçilmesini istediler. (Jaber, 1970: 76). Baas Partisi Arap birliğinin başlangıcı olan BAC'ı bitiren bu devirme eylemine engel olmak isterken, Hurani ve Parti dâhilindeki bir grup Hurani yanlısı ise, birliği bölen 2 Ekim 1961 tarihli birliğin bozulması bildirgesini imzalayarak devirme eyleminin önünü açtılar (Torrey, 1969: 458). Baas ekipleri, Mısır-Suriye bütünlüğünü bitiren devirme eylemini ulusalcılığa aykırı davranış gösterdiği buna bağlı olarakta düşüncülerinin esasa ögesi ile tutarsız olduğu için karşı geliyorlardı. Öte yandan Kerr, birliğin bozulması bildirgesini imzalayanlar içinde Bitar'ın da olduğunu fakat Bitar'ın gelecek tarihlerde bu birliğe aykırı davranışının değiştiğini, Bitar'ın bunu söyleğini belirtmektedir (Kerr, 1967: 45). Bu nedenle Ayrılıkçı devirme eylemi Eflak ile Hurani'nin arasını telafi edilemeyecek durumda bozdu (Şen, 2004: 223).

Hurani ve bitar'ın yolları ayırma yönündeki davranışlarının altında, tahminen BAC ile birlikte parti'nin geçersiz kılınmasının ve oluşturulan bakanlar kurulunda Suriyeli siyaset adamlarının geri planda olmasının tesiri vardır. Burada Parti'nin düşüncüsel amaçlarından ziyade, şahsi menfaatler öncelikli olmuştu. Ayrılıkçı düzen zamanında faaliyete geçirilen tutucu yöntemler Baas Partisi'nin kesinleşmesinde tesirli oldu (Commins, 1996: 75).

Partide yaşanan düşüncüsel tartışma esnasında Baas dâhilindeki bir grubun toplumculuğa çok daha fazla dikkat çekmesinde, 1960'lı yıllar süresince 3. Dünya'da faaliyette olan toplumcu ve milli yükselişe öncelik gösteren ifadeninde tesiri vardı. Bunun dışında 1960'lı yıllarda 2 Blok arasında oluşan yumuşama belirtileri, bu nedenle soğuk savaş'ın bunalım zamanlarının bir nebze geçmiş olması da 3. Dünyanın aktif olmada rahatlık elde etmesine sebep olmuştu. Buna ilaveten Sovyetler Birliğinin 1956 yılındaki 20. Kurultay'ında söylenen "toplumculuğa erişmede değişik yöntemler" unsuru, Doğu

Bloku'ndan çok 3. Dünyaya ve burda bulunan milli selamet savaşına verilmiş bir ileti idi. Sovyet görüngesinde, ulusalcı ve inklapçı davranışların 3. Dünyada yükselmesi, dış camiadaki siyasette büyük orandaki bir yönelmenin parçasıydı; bu inklapların ulusçu temellerinin olması milletlerarası iletişimlerin genel eşitliğinin bir modülü ve dikkate alınacak seviyede tesirli olarak bilinmelerine mani olmadı (Halliday, 2004: 246). Bu nedenle milletlerarası toplu durumun müsaitliği ve Sovyetler Birliği'nin ve 3. Dünyanın ifadesi Baas Partisi'nin oluşumunda kendisini buldu. 1950'li yıllarda Batı'dakilerin bölgeye karışma gücü sebebi ile kendine yandaş edinen Arap ulusculuğuna, bu ögelere bakılarak kamu mallarının toplumun menfaati uğruna kamu tarafından değerlendirmesini ve kamu malını müdafaa eden daha kuvvetli toplumculuk vurgusu ilave edildi. Bu fikrin zamanla kuvvetlenmesi dünyanın diğer bölgelerinde oluşan ilerlemelerin sonucuydu: Sovyetler Birliği'nin ve bağlaşıklarının dış siyasette yükselen etkisi, Asya'da özgürlük ardından yönetimdekilerin genelinin ulusçu ve toplumcu fikirleri benimsemeleri gibi unsurlar Bas partisi himayesinde oluşan köktenci grubun sol tarafa yönelmesinde tesirli oldu. Bu ilerlemeler eş zamanlı olarak Marksist düşüncelerin Arap diliyle söylenmesiyle meydana geldi (Hourani, 2005: 464).

Sonuç olarak, Baas Partisi Ayrılkçı düzenin bitmesinin ardından Sovyetler Birliği ile yakın temasa geçti. Ayrıca olumsuz sonuçlanan biraraya gelme denemesinden tecrübeler edinerek, Arap birliği ülküsünden tamamen sıyrılmaya bile ilerleyen süreçte sosyal ve iktisadi düzeltmelere ilk olarak yer verilmesini istemeye başladı.

1961 senesinin akabinde Suriye siyaseti, 1958 yılından önceki içinde bulunduğu ayrılmışlığa geri gitmek üzereydi. Suriye siyaseti ve Baas Partisi daha kökten düzeltmeler esasında Nasır ile biraraya gelmeyi isteyenler, bölgeciler, Hurani yanlıları ve Ayrılkçı olanlar içerisinde ayrılmış vaziyetteydi (Hourani, 2005: 465). Nasır'ın Mısır'ıyla tekrardan biraraya gelmesi gerektiğini savunanlar eski jenerasyon Baas yanlılarından meydana geliyordu. Erken Baas düşüngüsü ve eski jenerasyon Bass önderleri, ilk bölümde bahsedildiği üzere, sınıf savaşını gerçek bulmuyorlardı; fakat şimdi Parti içinde kırsaldan gelen askeri ya da askeri olmayan azalar çoğaldıkça, bu nedenle azınlık üyelerince seçilir duruma geldikçe, sınıf mücadelesi bunu kullanıyordu (Galvani, 1974: 6). Zira bu, Sünni Müslümanlarla azınlık gruplar – daha çok Alevi olanlar- arasındaki bir tartışma olduğu kadar; Sünni ve Alevi olanların statü bakımından sınıfsal bir tartışmaydı. Suriye siyasetinin ve iktisadının hâlihazırda olan şeklinden en çok azınlık üyeleri

hoşnutsuzlardı. Bu değişim de BAC süreci tayin ediciydi. BAC sürecinde Mısır'dan çıkarılan devletleştirmeler proleterya inkılabı olmadn da Suriye'nin ananevi seçkinlerinin iktisadideki ve siyasetteki erklerinin sekteye uğrayabileceğini belirtmişti. Öte taraftan parti dâhilinde ki bölünmeyle meydana gelen Hurani hizbiyse, Ayrılıkçı düzene ve düzenin tutucu yöntemlerine yaptığı yardım sebebi ile Baas Partisi'nin düşüngüsünün esasalarını meydana getiren Arap ulusculuğuna ya da Arap toplumculuğuna uzak duruyordu (Galvani, 1974: 6).

Baas Partisi'nin parçalanmışlığı Arap birliğinin başarılı olaması, BAC sürecinde, Parti çalışmalarını saklı şekilde yürütülmesi ve Parti'de düzenlenen kırsal soylu azınlıkların çoğalmasından kaynaklı idi. Birliğin bozulmasının önemli neticelerinden biri Parti'nin 2. nesil azalarının tarihi önderlerine ve onların önderlik biçimine uzaklaşmaları oldu (Şen, 2004: 226). Bu ilk nesil önderlerin Arap birliği ülküsü Suriye'de BAC yerine Ayrılıkçı düzenin gelmesi ile bittiğinde, 19602lı yılların toplu durumuna münasip şekilde Baas Partisi bünyesinde Arap toplumculuğunaun öncelikli olmasını savunan 2. Nesil önderlerin (bölgecilerin ve kesincilerin) sesi daha yüksek çıkmaya başladı. Fakat 1963 yılında tekrar yapılan birleşme müzakerelerininolumsuz geçmesi neticesinin ardından, Baas partisi bünyesindeki 2. Nesil önderlerinin müdafa ettikleri düşüngüyü faaliyete geçirme alanları büyüdü. Baas Partisi'nin değişiminin ve tekamülünün ilk tohumları - daha sonraki başka türlü de olsa 1970 yılındki Esad yönetimi ile olacak- 1960 yılının başlarında atılmıştı (Şen, 2004: 226).

1962 senesi, parti bünyesindeki bölünmenin barizleşmesi yönünden önemliydi. Mayıs 1962 yılındaki 5. Bas kurultay'ında, eski nesil Baas yancılarının ısrarıyla, eski yanlılar dikkate alınarak, federatif beraberlik ve ortaklaşa önderlik esasında Mısır ile tekrardan biraraya gelme isteği belirtildi. Bu nedenle klasik Baas destekçiliğinin Arap birliği ülküsünün sürdürülmesi gerektiği uygun bulundu. Bu izlenen yol Parti'nin Suriye'de Nasırcılar ile ayrılıkçılar arasında yatıştırıcı olarak tekrardan düzenlenmesine ön ayak oldu (Ben-Tzur, 1968: 163). Farklı olarak bu kurultay'da Parti'nin Suriye'de yapılan çalışmalarını tekrardan başlatma fikrini onaylarken, Eflak, Suriye kısa süreli bölgesel önderliğine tayin edildi (Roberts, 1987: 52). Parti'nin BAC zamanındaki geçersiz kılmasının ardından tekrardan teşkilatlanma kararı vermesi dikkat çeken bir ilerlemeydi; lakin kısa süreli bölgesel öndriğe Eflak'ın tayin edilmiş olması eski nesil önderlerin Parti bünyesindeki tesirlerinin ve sağlam mevkilerinin muhafaza edildiğinin simgesiydi.

Ayrıca Ayrılkçı düzen yandaşı olan Hurani kurultay'a davet edilmemişti; Suriye'de bulunan sosyal ve iktisadi problemlere öncelik verilmesini talep eden bölgeciler de kurultay'ın bu davranışını onaylamadılar (Roberts, 1987: 53). Arap birliğinden önce Suriye'ye yoğunlaşan politik tavırları bulunan Bölgeciler içinde Marksçı yönelimi olan Cemal atası, eski komünistler Yasin el Hafız, İlyas Murkus ve Abdülkerim Zuhur gibi siyaset adamları da yer almaktaydı. Tavsiyeleri, Baas düşüncesinin rastgele bir birlikten önce, Suriyede bulunan sosyal değişimi yapmaya yoğunlaşmasına bağlıydı. Eski ve yeni nesil Baas yanlılarını biraraya getiren ortak noktaysa, Ayrılkçı düzenin zıtlığıydı. Eski nesil Baasçılar Ayrılkçı devirme eylemini birliği olumsuz etkilediği için ayıplarken, Bölgeciler düzenin Suriye'yitekrardan ananevi seçkinler yararına biçimlendirmeye uğraşmasına tepki vermekteydiler. Bu nedenle eski ve yeni nesil Baas yancıları, Ayrılkçı düzen zıtlığı esasında değişik hedeflerle olsa aynı davranışı gösterebiliyorlardı (Commins, 1996: 74-75).

Düşüncesel tartışma, önceliğin birliğini ya da toplumsal ideolojiyi verilmesi hususunda idi. Ancak kurultay'da Eflak'ın genel sekreterliği sürdürmesine, zaman kaybetmeden Mısır ile biraraya gelmesine ve sonrasında da Hurani'nin temizlenmesine karar verilmesi ile eski kuşak Baas yancılarının hâkim oldukları bir şekil meydana geldi. Bölgeciler, Ayrılkçı düzeni yasalaştırmak için değil; Suriye'ye yönelik yöntemlerin uygulanması gerekliliği hususunda Hurani ile aynı görüşteydiler. Bu nedenle Hurani'nin temizlenmesi ile Bölgecilere de devirme eylemi uygulanmaktaydı (Commins, 1996: 75).

Baas Partisi himayesindeki düşüncesel tartışma, zamanla azınlık üyelerinin çoğalmasının ve şahsi yarışların oluşmasının tesiri ile Marksiste kayan Bölgecilerin yararına neticelendi. Baas Partisi'nin tekrardan teşkilatlanma prosesi ilk zamankinde daha çok kırsaldan gelenlerle açık duruma geldi. Öte yandan Suriye siyasetinin silahlı kuvvetlere bağlılığı Parti'nin askeri encümeninin göz önünde olmasına, bu nedenle Parti bünyesinde askeri ve askeri olmayan olarak bölünmeye sebep olmuştu. Bu durum, 1960'lı yıllar süresince hem Parti'deki hem de Suriyede bulunan yönetim savaşına biçim verdi (Roberts, 1987: 55).

3.3. 1963-1966 Yılları Arası Baas Partisi İktidarı

Ayrılkçı düzenin BAC zamanında başlangıcını yapmış değişimi alt üst etme uğraşı, 8 Mart 1963'te yapılan devirme eylemiyle aksadı. 1950'li yıllardan bu yana aktifleşen Suriye siyaset hayatına dair bu eylemin, dönemin ve ülkenin vaziyeti düşünüldüğünde,

çok sürmesi beklenemezdi. Bu nedenle 25 sene süresince yabancı hâkimiyeti altında yaşam sürmüş Suriye iktidarlarının; tekrardan Batı ile arasını iyileştirebilmesi ve Sovyetler Birliği'nin Batı'yı hem yöntem hem de bölge seviyesinde eşitlediği veya başka bir seçenek olarak gelişme örneği verilebilmesi böyle bir zamanda mümkün değildi. Orta düzeyin portörlüğünü üstlendiği Baasçı zihniyet, bu zamana gelindiğinde, erken devirden değişik olarak bir düzenlemeye döndüyse de Arap ulusculuğu ve başka bir gelişme örneği olarak gösterdiği Arap toplumculuğu ülküleri ile Suriye siyasetindeki ve iktisadındaki varyasyonun itici kuvveti olma durumuna geldi (Şen, 2004: 230-232).

Sonuç olarak, Suriye'de Baas, Nasır yanlısı olan ve tarafsız olan subayların meydana getirdiği bir grup asker, General Ziyad Hariri liderliğinde 8 Mart 1963 tarihinde yaptıkları devirici eylem ile 18 aylık aksama sürecinin yaşanmasına sebep olan Ayrılıkçı düzeni bitirdiler. 8 Mart 1963 yılındaki askeri devirici eylemde bulunan ve başka başka bölgelerden gelen askerleri ve siyaset adamlarını Ayrılıkçı düzen zıtlığı biraraya getirmişti. Baas partisi himayesindeki düşüngüsel ayrılma bile bu süreçte görülmeyecek vaziyetteydi. Ayrılıkçı düzeni bitiren bu devirici eylem sadece Baas Partisi yapmış değildi. Devirme eylemiyle alakalı yapılan ilkizahta ne toplumculuktan ne de Baas Partisinden bahsedilmişti; Eflak ve Baas Partisi, devirme eyleminin hazırlıklarına dâhil olmuş olabilirdi; ama devirici eylemi gerçekleştiren ve yönetimi ele alan azınlıkların, özellikle de Alevi olan subayların idaresindeki askeri Koite'ydi (Şen, 2004: 232). Ayrıca 8 Mart 1963 tarihinden 9 ay önce tekrardan teşkilatlanmaya başlayan Baas Partisi' nin yönetimi yalnız başına kazanacak gücü bulunmuyordu; dolayısıyla en çok yardımı askerlerden aldı (Şen, 2004: 232). Devirici eylemde bulunan Baas Partisi' nin Askeri Encümen' inin öncelik hedefi silahlı kuvvetler bünyesindeki kilit noktaları almak oldu (Ben-Tzur, 1968: 165). Bu nedenle Parti-Silahlı kuvvetler ortaklığı 1960' lı yıllardaki değişimin esas devimsellerinden biri oldu. Suriye' deki devirici eyleme itici kuvvetini veren başka unsur ise 1963 yılı Şubat ayında Irak' ta yapılan Baasçı devirici eylemdi. Irak Baas Partisi'nin Abdulkerim Kasım' ın Irak mihraklı yöntemlerini bitirmeye yönelik başarısı, Suriye' de böyle değişimin olabileceği konusunda beklentiyi yükseltmişti. Başkaca Baas Partisi'nin Irak'taki kolu Suriye'deki eski nesil Baas yancılarına samimiyeti ile ananevi Baas aşaması içinde bir misal bulundurmaktaydı (Ben-Tzur, 1968: 165).

Devirici eylemin akabinde, 9 Mart 1963 tarihinde yeni bakanlar kurulu eski Baasçı Bitar tarafından oluşturuldu. Fakat narin eşitlikler üzerinde duran Suriye siyaseti Mayıs ayında Bitar' ın görevden çekilmesi ile bunalıma girdi. Yeni bakanlar kurulunun oluşturulmaması sebebi ile Bitar yeniden göreve geldi. 13 Mayıs 1963 yılında Bitar tarafından oluşturulan bakanlar kurulunun yarısını Baas yancıları öbür yarısını Nasır yanlıları ve tarafsız olanlar oluşturmaktaydı. Bu devirde de İçişleri Bakanı olan Emin el-Hafız ise, sonradan Baas idaresinin lideri oldu. Taraflar değişik hedeflerle ayrılıkçı düzeni yıkıp bakanlar kurulunu beraber meydana getirmişlerdi; ama Ayrılıkçı düzeni temizleme hususunda biraya gelen istekleri, Baas Partisi' nin yönetimi incelemeye başlaması ile değişti ve aralarındaki oy birliği zaman içinde yıkıldı. Baas yancıları başta Mısır ile doğal bir birlikten yana olan Nasır yancılarıyla tartışlar. Bu tartışmanın olduğu devirde Baasçılar tutucuları ve Nasırcıları tasfiye etmeye başladılar. Bu temizleme izlemine sadık olarak Parti' nin askeri kolu zamanla kuvvetlendi. Silahlı kuvvetler BAC devrinde kendi erkini muhafaza edebilmek ve Mısır'ın her defasında karışmasının önüne geçebilmek için kuvvetini yükseltme çalışmasına başlamıştı (Şen, 2004: 233). Daha sonra bahsedileceği gibi, azınlık üyelerinin tam olarak bu noktada görüş-bölge ve aşiret ilişkilerini sömürerek silahlı kuvvetler bünyesinde düzenlemeye başlamaları devreye girmektedir. Şehirli Sünni Müslüman seçkinlerin ve orta seviyenin temizlenmesi yapılırken kırsaldan gelen azınlık üyeleri Baas Partisi bünyesinde düzenlemeye uğradılar. Sünni Müslüman Selim Hatum ve Alevi Salah Cedit, Muhammed Ümran, Hafız Esad gibi subaylar kilit noktaları ele aldılar; kırsal alanda oluşturdukları ilişkilerle de Parti idaresine geçtiler (Hinnbusch, 2001: 45).

18 Haziran 1963 tarihinde genel Sünni ve Nasırcı olan bir grup subayın Albay Cesim Alvan liderliğindeki devirici eylem denemesi Baas yönetimi tarafından engellendikten ve Mısır, Suriye ve Irak arasındaki beraberlik ülküsü olumsuzlukla sonuçlandıktan sonra Nasır yanlılarına doğru temizleme çalışmaları hızlandırıldı. Sonuç olarak bu hadise Mısır-Suriye muhtemel beraberliğini ve ilişkilerine ağır tesir etti. Toprak düzenlemesi ve devletleştirme hususuna tutucu yaklaşan tarafsızlara doğru tasfiye yöntemi uygulandı. Ayrıca Baas Partisi, silahlı kuvvetler üzerindeki egemenliği ile millet üzerindeki incelemelerini yoğunlaştırdı (Al-Ahsan, 1984: 304).

Baas Partisi iktidara geçmesinin ardından 1.5 yıldır süremekte olan ve uygulamada bulunan liberal politikaları yavaş yavaş ortadan kaldırmaya başlamıştır. Özellikle 1963

ve 1966 seneleri içinde geleneksel olan Baas evresinde, kesinlikçi sosyal anlamda yenilikler için ısrarda bulunan Baas Partisinin Bölgesiler şeklinde isimlendiren radikal kısmının talebi ile kamulaştırma hızlandı ve topraklara ilişkin yenilikler başlamıştır. (Al-Ahsan, 1984: 306). Sünni olan zengin müslümanların siyaset ve ekonomideki ağırlıklarını ortadan kaldırmaya yönelik politikalar, Arap sosyalizmi ismi altında devletin desteği ile kalkınmayı teşvik etmekteydi. 1963 senesinde ayrılıkçı dönem içinde özelleştirilmiş olan bankalar tekrardan kamulaştırılmıştır. Özellikle 1964 senesine gelindiğinde, yapılan kamulaştırmalar, bankaları, sigorta şirketlerini ve dokuz ticaret şirketleri ile diğer 15 şirketi kapsamıştır, bunun dışında ülke içinde yer alan önemli üretim ve ticari kurumlar devlet yönetiminin eline geçmiştir. 1964 senesinde yabancı kişilere ait olan özellikle petrol alanında ki kurum ve kuruluşlar devlet yönetimine devredilmiştir. (Owen; Pamuk, 2000: 205). Bu devletleştirmeyi özellikle 1965 senesinde 115 sanayi şirketi de devlet yönetimine geçmiştir. Bu dönemde özelleştirmeleri yapmakta olan Baas yönetimi bunlara dayanak olarak ise burjuvazi sınıfın ileri ki dönemde gerekli ekonomik kalkınmayı gerçekleştiremeyeceği bunun sadece devlet eliyle gerçekleştirilebileceği ve bu bağlamda ekonomik anlamda müdahalenin gerekli olduğunu söylemişlerdir. (Perthes, 1992: 208). Baas Partisi döneminde özellikle Suriye sanayisi üzerinde kamunun önemli etkileri olmaya başlamıştır; yalnız bu durum ülkenin ekonomik yapısı içinde nitelikli bir fark yaratmamıştır, yani kamusalalana geçmiş olan şirketlerin üretimleri azalmıştır. (Perthes, 1992: 209). Bunun yanı sıra Baas yönetiminin belirli kişilerin çıkarlarına hizmeteden politikalar izlemesi özellikle yönetimden Sünni Müslümanların tamamen uzaklaşmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu durum özellikle Baas yönetiminin ekonomik ve siyasi alanda baskıcı politikalar izlemesine neden olmuştur. Bu süreç Baas Partisi'nin ekonomik ve siyasi alanda yukarıdan bir devrimin başlamış olduğu bir dönemdir. (Hinnebusch, 1990: 33). Baas Partisi, kendisini modernleşmenin gerçekleştirilmesinde tek yetkili merci olarak görmektedir. Oluşan kamusallaşmalar ekonomiyi devletin kontrolü altına sokarken, devletin yaptığı yatırımlar ekonomik açıdan kalkınma için ekonominin oldukça önemli bir güç olduğunu vurgulamıştır. Baasçıların yukarıdan devrimi mülkiyetlerin yeni baştan dağıtım politikaları Suriye'nin toplumsal yapılarında önemli etkilere neden oldu: yapılmış olan kamulaştırmalar ve toprakta yenilenme hareketleri zengin kesim olan burjuvazinin gücünü ortadan kaldırdı, ücretli olan orta katmanın sayısı ise katlanarak yükseldi.

(Longuenesse, 1979: 4). Yapılan kamulaştırmalar burjuvazi sınıfın çoğunluğuna engel olan karmaşık bir ekonomi meydana getirdi. Özellikle devletin aygıtlarında fazlaca yükcelme, bu bağlamda ordu ve sivillerin güç elde etmesi kamu alanının hızlı biçimde gelişmesi özellikle orta sınıfı güçlü bir hale getirdi. (Hinnebusch, 2001: 53). Yapılmakta olan Baasçı politikalara karşı verilen en büyük tepki Sünni Müslümanların temsilcisi konumunda bulunan Müslüman Kardeşlerden gelmiştir. Müslüman Kardeşlerin kışkırtmasıyla Hama'da 1964 yılında yapılan gösteriler Baas yönetimi tarafından şiddet kullanılarak bastırılmıştır. Yalnız oluşan bu yeni rejimin uyguladığı ekonomi politikaları özellikle kent ekonomisini BAC dönemlerinde daha etkili biçimde etkilemiştir. Bu bağlamda kent ekonomisini etkilemesi sebebi ile kentlerde Baas Partisine yönelik destekler azalırken özellikle köy ve kırsal kesiminden partiye destekler başlamıştır. (Rabinovich, 1972: 139). Bu bağlamda partinin ve devletin gözetimi altında işçiler ve köylere ait olan sendikalar oluşturuldu. (Rabinovich, 1972: 139) Arap coğrafyasında Suriye'nin de içinde bulunduğu radikal olan devletler, sosyalizm ismi altında uygulamaya koydukları sosyal devlet uygulamaları özellikle 1960 senesinde ekonomik anlamda atılan adımların köylü ve kırsalda yaşamakta olan kişilerin yaşama koşullarını yükselteceklerini vurgulayarak uyguladıkları politikaları mesşru duruma getirmeye çalışmışlardır. (Beinin, 1999: 19). Bu bağlamda köylü ve işçi sendikaları oluşturmak, buralarda da etkili olmak ve özellikle buralarda yaşayanları da gözetim altında tutmak bakımından önem taşımaktaydı. Özellikle işçilerin partilerin kontrollerinde bulunan sendikalara ve kuruluşlara üye olmaları için cesaretlendirilmekteydi. (Beinin, 1999: 19).

3.3.1. Baas İktidarının Dış Politikası

1963 senesinde Suriye yönetimine gelen bu yeni yöneticiler özellikle dış politikada başarı elde etmek adına bazı girişimlerde bulundular. Özellikle iktidara gelen Baas yönetimi ülke içinde bulunan sünni Müslümanlar ile ilişkilerinin iyi olmaması ve dışarıda yaşamaya başladıkları yalnızlığı ortadan kaldırmak adına Arap ülkeleri ile arasını düzeltmek için bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Yalnız 1963 senesinde İsrail'in Ürdün nehrinin akışını değiştirmeye yönelik attığı adımlar sonucunda yaşanan gerilimde Mısır'dan yardım isteyen Suriye beklentide olduğu desteği görememiş ve sonuç olarak uğraşılan birlik sağlanamadığı gibi Mısır-Suriye gerginliğinin ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Yemen'de yaşanan iç karışıklıklarda da Suriye Nasır karşıtı olan ve Suudi

Arabistan'ın desteklediği grubu desteklemiştir. Bu dönem içinde Batı dünyası ile ilişkiler kurmayı hedefleyen aynı zamanda da kendisini Arap milliyetçiliği ile nitelendiren yönetimler bulunmaktaydı. Yalnız bu dönemde bulunan radikal yöneticiler arasında bile işbirliği bulunmuyordu (Ginat, 2000: 152). Yalnız Suriye-Irak ilişkileri Kasım 1963 senesinde Irak'ta yer alan Baas iktidarının sonlanması ve Suriye içinde yeni kuşaktan olan Baasçılar güç kazanmaya başlarken Irak'ta yer alan eski Baasçılar belirlemiş oldukları çizgiden ayrılarak zarar göreceklerdi. Bu bağlamda bir yalnızlaşma yaşanmaya başlayacak ve ortaya çıkan güç mücadelesinde Suriye, Sovyetler Birliği ile ilişkiler kurmaya yoluna gideceklerdi. 1963-1966 yılları arasındaki geleneksel Baas evresi, dış politikada 1966'daki Marksist eğilimli neo-Baas evresi için hemen hemen bir hazırlık aşaması teşkil etmeye başlamıştır. Bu süreç özellikle Suriye'nin, Sovyetler Birliği ve Doğu kanadı ile ilişkiler geliştirme dönemi olmuştur. Özellikle Baas tüzüğünde yer alan dış politikada eşitlik ilkesi her seferinde dile getirilmiş olsa bile yönetim, Doğu bloğuna Batı bloğuna oranla daha fazla yakınlaşmıştır. (Ginat, 2000: 155).

Baas Partisi'nin yönetime gelmesinin ardından Sovyetler Birliği ve Suriye arasında yer alan ilişkiler karşılıklı olan güvensizlikler üzerine kurulmuştur. Yalnız özellikle Baas Partisinin 1963 senesinde gerçekleştirmiş olduğu 6. Kongresinde Marksist ve Leninist kararların etkili olmaası özellikle Sovyetler yönetimini memnun etmiştir. (Ginat, 2000: 157). 1965 senesinde devlet kamusallaştırma adımlarını sektörlerin tamamında atmaya başlaması, Sovyetler Birliği'nin takdirine neden olmuştur. 10 Ocak 1965'te Sovyet gazetesi Pravda'da yayınlanmış olan "İlerleme Yolunda Bir Adım" başlıklı makalede, Suriye'nin uygulamış olduğu sosyalist politikalar şu şekilde övülmüştür;

"Suriye Arap Cumhuriyeti'nin ülke ekonomisine etki eden önemli kısımlarda yapmış olduğu devletleştirme hareketleri Suriye toplumu tarafından memnun edici olarak karşılanmıştır. Yapılan bu değişimler Arap devletlerinde yer alan diğer radikalci kesim tarafından da desteklenmektedir. Sovyetler Birliği özellikle emperyalizm ve kolonyalizme karşı çıkararak toplum destekli olarak atılan bu adımları ilgi ve takdir ederek karşılamaktadır." (Ginat, 2000: 158). Bu çerçevede Baas Partisi içinde yer alan radikal kesim partinin içinde güç elde ettikçe, sergilemiş olduğu bu tutumu ülke içinde olan toplumsal ve ekonomik politikalara da yansımıştır, bu sayede de Sovyetler Birliği'nin Suriye ile yakın ilişkiler kurmasının önü açılmış oldu. Meydana gelen bu yakınlaşma özellikle neo- Baas iktidarından sonrada sürmüştür.

Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'yla yakın ilişkilerde bulunulması ve ekonomik anlamda radikal değişimler olmasına rağmen Baas Partisi, ideolojik ve faydacı sebeplerden dolayı Arap Birliğini oluşturmak adına bazı girişilerde bulunmuştur. Daha Arap ũlkeleri arasında gũç yarışlarına girilmediği ve bağların kopmamış olduğu dŕnemde 1963 senesinde Baas Partii; Mısır, Suriye ve Irak'tan meydana gelecek olan bir Arap Devleti oluşturmak adına harekete geçmiştir. Bu bağlamda 1963 senesinde meydana gelen darbeden sonra Baas Partisi bu idealini gerçekteştirmek adına harekete geçmiştir (Ben-Tzur, 1968: 160-167).

Baas Partisi, Eflak ve Bitar gibi Parti'nin kurucularının talepleri ve istekleri ile Mısır ile birliktelik oluşturulması gerekliliğini ifade etti, yalnız bu birlik dŕřũncesine şimdi Irak'da girmişti. Baas Partisi içinde yer alan eski ve yeni Baas ideolojisinin mũcadelesi henũz yeni ideolojicilerin isteği doğrultusunda gerçekteşmediğinden, partinin bu şekilde bir adım atması normaldi. Bu bağlamda ŕzellikle 1962 senesinde yapılan beşinci kongre kapsamında eski Baasçıların istekleri çerçevesinde Mısır ile basit ŕlçũde bir ilişkinin kurulması kararı alınmıştır. Oluşacak birlik çalışmalarının başlaması ya da bu konuya ilişkin bir karar alınması ŕzellikle Baas Partisi adına oldukça ŕnem taşıyordu (Ben-Tzur, 1968: 160-167).

İlk olarak 1940 ve 1950 senelerinde ortaya çıktığı şekli ile Arap birliğinin kurulması Baas Partisinin hedefleri arasında bulunuyordu; başarı sağlayamayan bu iki ũlke yanlarına Irak'ı dâhil ederek yollarına devam etmek istemişlerdir. Baas Partisinin ŕnemli istek ve çabaları arasında bulunan Arap birliğinin oluşturulması Suriye ve Irak Baas Partisi adına oldukça ŕnem taşıymaktaydı(Ben-Tzur, 1968: 167).

İkincisi, BAC dŕnemlerinde Suriye içinde yapılanmakta olan Nasırcılar oldukça gũçlũlerdi. Bunun yanı sıra BAC oldukça ŕnemli gũce sahipti. Aynı zamanda BAC'ın çŕkmesinin ardından buradan ayrılarak Baasçıların içine girmiş olan ve devletin yŕnetiminde bulunan birçok kişi bulunmaktaydı. Suriye'de bulunan siyasette oldukça ŕnemli yeri olan Nasırcıların ŕzellikle Baas Partisini bitirerek var olan gũcũn tamamını Mısır içinde birleştirmeye yŕnelik olarak bir birliği oluşturmaları, bu parti için bir son olabilir. Bu bağlamda daha 9 ay ŕnce ŕrgũtlenmeye giren Baas Partisi, Nasırcıların tehdidi altında bulunuyordu, Nasır taraftarları ise ŕncelikli davranma gereksinimini gŕrerek ilk hamleyi yaparak birlikteliğe yŕnelmiřlerdir(Ben-Tzur, 1968: 165-167).

Üçüncüsü, kaygan olan bir zemin üstünde iktidarını devam ettirmekte olan Baas Partisi, meydana getirecek oldukları Arap birliği ile ülke içinde gücünü arttırmayı hedeflemiştir. Bunun nedeni ise Mısır içinde bulunan Nasır Arap coğrafyasında başlamış olan bölünmelere rağmen liderliğini sürdürmeye devam etmekteydi. Nasır'ın üzerinde bulunan karizmatiklik ve liderlik özelliği tam olarak Baas Partisinin gereksinim duyduğu birşeydi. Bu bağlamda Baas Partisine çekici gelen durum Mısır'ın lider ve karizmatik oluşuydu. Bu bağlamda içerde kurulacak olan Suriye ve Irak birliği Nasırcılara oluşabilecek olan müdahalesini ortadan kaldıracaktı(Ben-Tzur, 1968: 165-167).

Dördüncüsü ve son olan ise, Baas Partisi içinde yer alan özellikle Ayrılıkçı rejimler döneminde gerçekleştirilen kişilerin başında bulunan kişilerin istediği olan radikal değişimlerdir, yeniden alevlenen Suriye milliyetçiliği ile geleneksel Baas düşüncesinin devamlılığının sağlamak adına Arap milliyetçiliğini vurgulayan eski Kuşaktan olan Baasçılar tedbirler almaya yönelmiştir. Bu önlemlerin en başında öncelik Mısır olmak kaydı ile Arap birliğini oluşturmaktı(Ben-Tzur, 1968: 165-167).

Arap birliği düşüncesi farklı nedenler çerçevesinde Irak ve Mısır tarafından da destek almaktaydı. Irak'ta Abdulkerim Kasım liderliğindeki 1958 devriminden ve Şubat 1963'te subay hükümetinin ilk Irak anlayışı olan Baasçıların ve Nasır müttefiklerinin ittifakından sonra, yeni rejim Arap birliğinin düşüncesi için çaba göstermeye başlamıştır. Bunların ideolojik sebepleri olmasının yanı sıra faydacı sebepleri de bulunmaktadır. Özellikle bu dönem içinde Irak'ta bulunan Baasçılar ile Suriye'de yer alan Baasçıların bu dönem içinde birlikteliklerinin daha bozulmamış olması ve Irak Baasçıların da Arap Birliği düşüncesi Arap milliyetçiliği ile uyumlanıyordu. Ancak Irak'taki yeni rejim ülkeyi önemli ölçüde değiştirdi. Kasım rejimi Irak Komünistleriyle işbirliği içine girdi ve yeni Baas rejimi Kasım'a ve Komünistlere son vermiştir. (Ali, 2003: 112-116). Yalnız Irak Komünist Partisi'nin ve Kasım taraflarının gücü darbenin ardından kırılmıştır; yalnız Irak Baas Partisi bakımından bunların rejime karşı yeniden örgüt içine girmesi sadece bir Arap birliği ile oluşabilecektir. Nasır için Arap birliğinin birçok yönden oldukça önem taşııyordu. 1960'larda Arap ulusunu yaratmakla ilgilenenlerin dikkati iki farklı çeşit çatışmaya dönüşmüştür. İlk olarak, küresel ölçekte iki blok arasındaki çatışmadır. İkincisi, geniş kapsamda toplumsal değişim ve devrim fikri, hanedanlar tarafından kontrol edilen gruplar veya değişim ve dönüşümden daha ihtiyatlı ve daha kuşkulu gruplar arasındaki partilerin veya partilerin önderliğindeki bir çatışma şeklinde idi.

(Hourani, 2005. 472). Nasır'ın düşüncesine göre, ilk çatışma bağlamında, Batı'nın etkilerini coğrafyada ki Arap dayanışmasından ziyade birleşme ile dengelemenin ya da bölgeyi Batı kapitalist sisteminden kısmen dışlamanın daha etkili bir yoluydu. İkinci çatışma temelinde, Arap monarşilerini dengelemek için Arap dünyasındaki değişim ve dönüşüm birliği gerekiyordu. Nasır, Baas partisine oranla daha tedbirliydi, ancak her zaman Mısır aksanı olduğuna inanıyordu - gerçekleştirilebilecek bir ittifak muhafazakâr Arap monarşilerine karşı bir cephe oluşturabileceği düşüncesindeydi. Bakıldığı zaman bu gaye Arap dünyasının bağımsız ve tarafsız olarak konumlandırılması ile ilişkili olan bir durumdu. Bu bağlamda Batıyı savunan içerdeki kişilere karşı verilmiş olan mücadele Batılı olan kişilere karşı verilmiş olan mücadele kadar oldukça önem taşımaktaydı. 1950'lerde bölge içinde yaşanan krizler ve Batı müdahalelerine karşı geliştirdiği antiemperyalist söylemler, 1960'ların Arapları arasında meydana gelen çatışmaların 1967'ye kadar göz ardı edilmesine yol açtı.

Taraflar değişik ya da benzer sebepler ile birliktelik için görüşmeler için aynı düşünce çerçevesinde birleşmişlerdir. Ayrılıkçı rejimin bitiminden hemen sonra Suriye, Mısır ve Irak arasındaki ittifak üzerine müzakereler “Birleşik Arap Devleti” ni oluşturmaya başladı. Bu durum üç aşamada gerçekleşti: 14-16 Mart'ta Suriye, Mısır ve Irak arasında beş toplantı; 19-20 Mart'ta Suriye ve Mısır arasında ikili görüşmeler; 6-14 Nisan arasında, ilk ikisi Suriye ile Mısır arasında, son sekizi üç parti arasında olmak üzere on toplantı yapıldı. (Kerr, 1967: 64).

Suriye, Mısır ve Irak arasındaki görüşmelerde, Nasır önce Suriye-Mısır birliğinin uygulanmasında ısrar ediyor, dört ay sonra her şey yolunda giderse, Irak birliğe katılırsa veya Suriyeliler ilk aşamada Irak'ın dâhil edilmesinde ısrar ederse, sendikadan sonra sendikaya katılmayı önermişlerdir.(Kerr, 1967: 73). Yalnız iki durumda Suriyeli olan Baasçılar için kabullenilemez bir durumdu. Suriye'de yer alan Baasçılar özellikle Nasır'ın Suriye üzerinde bir baskı oluşturmasına engel olan en önemli durumdu. Bu bağlamda Irak'ın Suriye ile Mısır arasında olan dengeyi oluşturmak bakımından oldukça önem taşımaktaydı. Bu nedenle Irak'ı Suriye ve Mısır arasındaki dengeleri oluşturmak adına bir denge unsuru olarak görmekteydiler. Mısır'da toplanan neredeyse tüm kuvvetler, örneğin BAC dönemi gibi, Baas partisine son verebilirdi. Bu nedenle, ilk aşamada Suriye ve Mısır arasındaki birlik, eski deneyimlerden de etkilenen Baas partisi için olumsuzdu. İkinci alternatifle ilgili olarak, Baasçılar, Suriye-Irak birliğinin Nasır'ın

karizmatik liderliği ve Mısır'ın Arap dünyasındaki popüleriği olmadan ne bölge ne de Suriye için çözülmeyeceğine inanıyorlardı. Buna ek olarak, Nasır BAC deneyiminden öğrendiği derslerle hazırlık kursundan sonra bir ittifak kurmayı savunurken, Suriye Baasçıları güçlerini hemen tanıdıkları bir birlikle taçlandırmak istediler (Jankowski, 2002: 149). Nasır meydana gelen her tartışmada Baas Partisinin kendine olan gereksinimini kullanma yollarına gitmiştir. Burada birleşim konularında çok ısrar edenler ile Baasçılar olmuştur. Suriye kimliğini 1946'dan beri Arabizm aracılığıyla kurduğu için Mısır her zaman kendi tarihine atıfta bulunarak Arap milliyetçiliği yaratmıştır. Bu bağlamda Arap birliğine ilişkin yaklaşımları tarihsel sebeplerden ve içeride meşruiyet kazanmak maksadı ile farklılıklar sergilemektedir. Nasır'ın düşüncelerine göre Arap Birliğinin oluşturulması şart olan bir durumdu; yalnız kesinlikle bir gereklilik değildir. Arap birlikleri iki taraf için aynı anlamı ifade eden bir durum olmasının yanı sıra değişik anlamlar da içerir; Suriye'nin tam tersine Nasır Suriye'ye mahkûm olmamaktadır (Jankowski, 2002: 149).

Bu olumsuz faktörlere rağmen, bölgedeki ve uluslararası sistemdeki değişiklikler nedeniyle, muhafazakârlara ve Batı bloğuna karşı birleşmenin ezici bir çoğunlukla Baasçıları tatmin etmeyen bir anlaşma ile gerçekleştirilmesi gerektiği sonucuna varıldı. Her iki taraf da, sendikanın iki yıllık bir hazırlık süreci sonucunda yürürlüğe gireceği ve federal bir birlik olacağı yönündeki ortak pozisyona bağlı kalarak 17 Nisan 1963'te bir birlik anlaşması imzaladı (Kerr, 1967: 96). Yalnız, karşılıklı biçimde güven ortamının aksine, taraflarca çeşitli nedenlerle kaygan gerekçelerle imzalanan bu anlaşma, uygulama fırsatlarına bile sahip değillerdi. Bunun nedeni tarafların taleplerini karşılamadan çok faydacı sebeplerden dolayı imzalanmıştı; bakıldığında bu anlaşma baştan ölmüş durumdaydı. Temmuz ayına kadar iki ülke arasında yaşanan mutsuzluklar ortaya çıkan ilişkilerde yansımıştır. Gücünü pekiştirmeyi amaçlayan Baas partisi Nasırcılara karşı sert tedbirler alırken, iki devlet arasındaki ilişkiler durmaya başladı. Baas Partisi tarafından 18 Temmuz 1963'te Nasır'ı destekleme girişiminin kanlı bir şekilde bastırılması ilişkilerin yok olmasına yol açtı. 22 Temmuz 1963'te Nasır, Baasçılara dindar olmayıp faşist oldukları gerekçesiyle ithamda bulunmuştur ve 17 Nisan 1963'te imzalanmış olan birlik anlaşmalarından çekilmiştir. Nasır ve Baas partileri çizgileri artık Arap birliği idealine göre farklılık gösteriyor; Arap dünyasının tüm radikal ülkelerinde olduğu gibi sosyalizm adı altında yapılan sosyo-ekonomik reformlarda da benzerlik

açıkça görülüyordu. Radikaller ve muhafazakârlar arasında gerçekleşen Arapların soğuk savaşı, radikaller arasındaki ilişkilere de yansdı (Şen, 2004: 235).

İttifak görüşmelerinin başlamasına rağmen, bölgelerin talepleriyle şekillenen Suriye merkezli Baasçı politikası dikkat çekiciydi. Baas liderleri Mart 1963'teki darbeden sonra Nasır'la konuşmak için Mısır'a gittiğinde hedefleri bölgeselden daha yereldi. Halka açıklanmış olan sebepler Arap Birliği şeklinde olmuş olsa bile burada hedef Suriye'nin içinde meşru olmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. (Davışa, 2004: 261). Bu süreç içinde Arap Milliyetçiliği ve Suriye milliyetçiliği arasında yanan ihtilaf, ilerleyen dönemlerde netleşmiştir. Baas içinde Arap milliyetçiliğine farklı anlamlar yükleyen önemli bir kesim ortaya çıktı. Argümanlarını BAC'ın çöküşüne ve dolayısıyla Arap birlik girişiminin başarısızlığına dayandırdılar. Arap ülkeleri arasında zımnî güç mücadelesi, ittifak müzakerelerinin başarısız olmasından sonra meydana geldi. Suriye, Mısır ve Irak arasındaki birlik görüşmelerinin başarısız olmasından sonra, Baas Partisi'nin bir sonraki adımını Suriye ve Irak arasında bir ittifak kurmaktı. Şubat 1963'teki darbeden sonra Irak'ta Baas yönetiminin varlığı verimli bir zemin yarattı. Yakın zamanda Suriye'deki yapısını tamamlayan Baas Partisi, kendisini meşrulaştırmanın ve rejim için birliği sağlamanın yollarını arıyordu. Eylül 1963'te iki ülkeler arasında ekonomik açıdan işbirliği anlaşması imzalanmıştır. (Torrey, 1996: 463). 8 Ekim'de bu anlaşmanın ardından akeri anlamda anlaşma yapılmıştır. (Kerr, 1967: 122). Partinin 27 Ekim'de düzenlenen altıncı kongresinde Irak ile tam bir birliktelik kurmak için adımlar atmaya karar verildi. (Torrey, 1969: 463). Ancak Kasım ayında Irak Baas partisinin devrilmesinden sonra Suriye-İrak birlik birliği olasılığı ortadan kalktı.

Böylece, eski Baasçıların etkisi ve talebi altında hızla başlayan birlik müzakerelerinin başarısızlığı 1963'ün sonunda ortaya çıktı. Bir bakıma bu, Arap milliyetçiliğine bağlı eski nesil Baasçıların başarısızlığını sembolize ediyordu. Aslında, bu başarısızlıktan sonra parti içindeki radikal kanat, parti içindeki konumunu güçlendirmek için uygun fırsatlardan yararlandı. Partide eski ve yeni nesil arasındaki ideolojik ve kişisel farklılaşmanın güçlendiği geleneksel bas evresi; Partinin ve ordunun oluşumunda mezhepsel, bölgesel ve kabile bağlarının önemi giderek arttı ve radikaller, bu bağları kullanan destekçilerin birleşmesi nedeniyle büyüdü.

3.3.2. Baas Partisinin İdeolojik Dönüşümü

Ayrılıkçı dönemde belli olan Parti içindeki bölünme, 1963-1966 yılları arasında net bir şekilde anlaşıldı. Israrlı Baas partisi, klasik Baasçıların etkilediği 1963 darbesinden hemen sonra birlik müzakerelerine başladı. Bunun yanı sıra, Suriye ve Arap sosyalizmindeki sosyal dönüşümlerin Arap milliyetçiliğine göre öncelikli olması gerektiğine inanan partideki bölgeselciler ve Marksist grup Ekim 1963'te Altıncı Parti Kongresi'nden sonra görüşlerini dile getirmeye başlamıştır (Pipes,1989: 441).

Bölgeciler, ordu ve partide giderek artan azınlık temsil etmesi ile güç kazanmaya başlamıştır. Aleviler bu azınlığın en önde gelen temsilcilerinden olmuştur. 1963-1966 yılları arasında Dürzi, İsmaili ve Alevi arasındaki işbirliğinin yerini rekabet aldı. Taraftarlarını hem orduya hem de partiye yerleştirmek için dini bağları kullanan Aleviler, diğer azınlıklara karşı konumlarını güçlendirdi. Çünkü Aleviler 8 Mart 1963 darbesinde önemli bir rol oynadılar. 1963-1966 darbesi ve dinler arası savaştan sonra. Alevi, Sünni çoğunluğa karşı azınlıkları güçlendiren önemli hükümet görevlerinde bulunmuştur (Pipes, 1989: 442).

Darbe sonrası Baas partisinin kurulmasındaki en önemli faktörlerden biri, Parti Askeri Komitesinin giderek düşmanlıklara karışmasıydı. Böylece partinin sivil ve askeri kanadı arasındaki ayırım netleşti. İdeolojik ve gerekirse dini farklılıklara göre bölünmüş gruplar, özellikle orduda kendi taraftarlarını işe alarak güçlenme eğilimindeydi. Bölge uzmanlarının sayısındaki artış, Sünni subaylar 1963 darbesinden hemen önce ve sonra birbirlerini ortadan kaldırma sürecine girdiklerinde ordudaki boş pozisyonları Alevilerle doldurmakla yakından ilişkiliydi. Aslında, darbe sonrasında orduda boşalan yedi yüz sandalyenin neredeyse yarısı Aleviler tarafından dolduruldu. (Pipes, 1989: 442). 1963'te Baas Partisi yönetime geldiği zaman Alevilerin meydana getirdiği Lazkiye şubeleri partinin en kuvvetli yeridir. (Hinnebusch, 2001: 42).

İkinci önemli faktör, azınlıkların temsilcilerinin sayısındaki artışla birlikte partinin sivil kanadındaki yapısal değişikliklerdir. Partinin sivil kanadında da benzer bir değişim ve yeniden yapılanma süreci yaşandı. Ordu siyasette baskın bir rol oynamasına rağmen, halk desteğinin partinin sivil kanadı ile bağlantılı olması gerekiyordu. Aslında, darbeden sonra Baas askeri örgütünün başkanı General Alevi Salah Jadid sayesinde partinin sivil örgütlenmesine birçok bölgeselis kabul edilmiştir. (Dam, 2000: 55). Sonuç olarak, partideki sivil politikacıların sayısı artarken, dini, bölgesel ve aşiret bağları devreye

girerek azınlıkların egemen olduğu bir partiye yol açtı. (Be'eri, 1970: 157). Baas Partisi'nin sivil ve askeri olan kanadına üye olma konularına ilişkin ölçütler değişikliklere uğramaktadır. 1963 darbesinden sonra, partinin sivil kanadının üye sayısını artırmayı amaçlayan etkinlikler sırasında parti liderleri, eğitim veya parti ideolojilerine bakılmaksızın aile üyeleri ve akranlarının aktif üye olmasını sağladılar.. Bu vaziyet genel olarak azınlık olan kişilerin partinin içinde yer alan önemli kısımları ele geçirmelerinin önünü açmaktaydı. Aslında, genellikle kırsal azınlıklar için çekici olan Baas ideolojisinin sosyalizmi ve laikliği, topluma ve Suriye'nin siyasi ve ekonomik yapısına bütünleşme olasılığı için cazipti. Baas partisi döneminin başlangıcında orta sınıf üs, 1950'lerin sonlarından 1960'larda azınlıklara geçti. Partinin sosyal tabanındaki değişiklik, partinin ideolojik önceliklerinin karar almasına ve yeniden tanımlanmasına yol açtı (Dam, 2000: 51-52).

Bölgeselciler ve Marksistler, sendika müzakerelerinin başarısız olmasından sonra Arap milliyetçiliği değil, ülkenin sosyalist dönüşümünün, yani Arap sosyalizminin önceliği hakkında daha fazla konuşmaya başladılar. Her Arap ülkesinde siyasetin Arap sosyalizmi temelinde dönüştürülmesinden sonra daha sağlıklı bir Arap devletinin kurulabileceğine inanıyorlardı. Bölgeselciler ve Marksistler, birlik anlaşmasının sona ermesinden sonra eski neslin Baasçıların gücünü tamamen yok etmemelerine rağmen, Baasçı anlayışa nüfuz etmek için radikal reformlar başlattılar. Aslında, daha önce de belirtildiği gibi, geleneksel üç yıllık Baas safhasında, yeni Baas liderlerinin ısrarı üzerine kapsamlı kamulaştırma ve toprak reformu gerçekleştirildi. 1963 yılı Ekim ayında yapılan 6. Kongre'de Baas içinde görüş değişiklikleri meydana çıkmıştır. Neo-Baasçılar kendilerini ilk defa burada anlatmışlardır. Geleneksel Baasçı söylemleri etkili olmaya başlamıştır. Mısır, Suriye ve Irak arasındaki birlik müzakerelerinin başarısız olmasından ve bölgedeki ataerkilliğin güçlendirilmesinden sonra partide bölgeselciler ve Marksistler güçlenmeye başladı. Bölgecilerin ve Marksistlerin düşünceleri kongrede alınmış olan kararlara yansıtılmıştır (Sharabi, 1966: 135-139).

Partinin Irak ve Suriye'de iktidara gelmesinin ardından yapılan bu kongreden çıkan kararlar, partinin sosyalizm, Arap birliği, ülkenin iç ve dış siyaseti hakkındaki duruşunu yansıtıyordu. Sosyalizm, yeni yayılcı süreçle ilişkili grupların, ilk baştada burjuvazinin yıkılması gerektiği fikrini kabul ederek, işçiler, köylüler, eğitimli devrimciler ve küçük burjuvazi ile işbirliği içinde sosyalist bir devrimin başlatılmasına

karar verildi (Sharabi, 1966: 135-139). Bununla birlikte ülke içinde bu yeni öğretiyi sosyal sosyalizm kavramını milliyetçilik fikriyle karşı karşıya getirdi. (Hinnebusch, 2001,46). Bunun tek istisnası, eski Baas kuşağı tarafından desteklenen Irak'la birlik ilkesi idi. Altıncı-sosyalist planlama, seçilmiş köylü komiteleri tarafından kontrol edilen kollektif çiftlikler ve demokratik işçilerin üretim araçları üzerindeki talepleri Altıncı Kongrede çoğunluk oyuyla kabul edilen ilkelerdi. (Ali, 2003: 138). Doğal olarak bu partinin toplumsal yönden tabanları işçiler ve köylüler tarafından belirlenmeye başlamıştır.

Baas, bu toplantıda mevcut liberal parlamenter sistem yerine Sovyetler'deki demokratik merkezîyetçilik anlayışını kabul etti. (Davışa, 2004: 274). Önceki Baas kuşağı bu kongrede ağırlığını korumasına rağmen, Arap sosyalizmine öncelik veren ve Arap milliyetçiliğini anlamayan yanı ortaya çıkmıştır. Partilerin ortaya çıkmaya başlayan Arap yanlısı birlik duygusunun Marksist ve Leninist yapılanmasına giren bu reformcu kısmına neo-Ba'ath deniyordu. Bu kongrede meydana gelen değişiklikler dış politika bildirgesinde vurgulanmıştır. Özellikle, 1940'ların ve partinin 1940'larda ve 1950'lerde anti-emperyalizmini korurken, kapitalizmin sadece Arap ülkelerinde değil, tüm dünyada Marksizmin vurgusu ile ortadan kaldırılması gerektiği ve sosyalist sistemin ortadan kaldırılabileceği kabul edildi. (Torrey, 1969: 463). Bunun yanı sıra kongre kapsamında dış politikalara ilişkin bağlantısızlıklar ve tarafsız olma ilkeleri benimsenmiş olmasına rağmen ortaya çıkan bu ilkeler sosyalist olan devletler ile gerçekleştirilecek olan işbirliğine engel olmayacağı ifade edilmiştir. (Sharabi, 1966: 138). Doğu Blokları ile yakından ilişkiler kurulmaya başlandı; önceden de ifade edildiği gibi Sovyetler Birliği ile ilişkiler sürekli biçimde gelişim kazanmaya başlamıştır.

Arap birliğinin kurulması düşüncesinden tam anlamı ile vazgeçilmemiştir. Bunun nedeni Kongrede yapılan Mısır ile bir birlik kurulması görüşmeleri başarılı olamasa da Irak ile bir birlik oluşturmak adına çalışmalar gerçekleştirilmesi konusunda karar alınmıştır. (Sharabi, 1966: 138). Bu bağlamda bölgeci olan kişilerin etkileri ile Suriye'yi odağa koyan bir karar alınırken Marksist yapıların etkileri ile de bilimsel bir sosyalizm yaratılmaya çalışılmıştır. (Ben-Tzur, 1968: 170-173). Kongre'nin ardından, Eflak Genel Sekreterlik görevlerinde kalmış gelenekselci olan Baasçıların isimlerine korumalarına karşın ideolojik yapılarında bir değişim meydana gelmiştir. Bu bağlamda kongrede Eflak partisini tanımakta zorlandığını ifade etmiştir. (Rouleau, 1967: 63).

Yaşanan bu ideolojik değişimin ardından özellikle partinin sivil kanadı ile askeri kısımları arasında güç savaşları yaşanmaya başlamıştır. Eflak, Bitar ve Hafız'ın kontrolünde olan sivil kesim, Selah Cedit, Hafız Esad ve Muhammed Umran'ın kontrol ettiği askeri kesimin azınlıkta olan gruplar tarafından belirlenmesi durumundan rahatsızlık duymaya başlamışlardır. Bitar'ın çekilmesi sonrasında 1964 yılı Şubat ayında cumhurbaşkanı olan Emin el-Hafız, ordunun ve Askeri Komitenin parti üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmasından endişe duyuyordu. 1963'ten sonra ordudaki ve partideki Alevilerin sayısında bir artış meydana geldi. Aynı zamanda Hafez'in muhafazakar davranışlarından dolayı Salah Cedit'i destekleyen bir fraksiyon ortaya çıktı. Selim Hatum'un yardımıyla Hafez, Cedit'i anti-milliyetçilik ve mezhepçilikle suçlayarak her zaman güçlü bir Sünni Müslüman grup oluşturmaya çalıştı. (Şen, 2004: 246). Hafız'ın azınlık olan gruplara ilişkin ortaya attığı bu suçlamalar yönetimlere karşı özellikle Alevilerin birleşmelerine neden olmuştur. Bu durum Neo-Baas yapılanmaları ile Cedit'in güç kazanmasına neden olmuştur. Hafız ve Cedit arasındaki rekabet, Sünniler ve Aleviler arasındaki rekabet ve şahsi kuvvet savaşı gibi anlaşılabilir olsa da, Hafız'ın yeni nesil Baasçıların köklü ekonomik politikaları ve dolayısıyla kırsal azınlıklardan yabancılaşma konusundaki şüpheciliğinden etkilenen ideolojik bir mücadeleydi. 1965 yılının Nisan ayında yapılan sekizinci parti kongresinde, Eflak ve Bitar tarafından temsil edilen sivil kesim ve Cedit tarafından temsil edilen askeri kesim arasında fikir birliğine varıldı, ancak Emin el-Hafız ile Cedit aralarında çatışmalar kaçınılmaz duruma gelmiştir (Şen, 2004. 247). Cedit'in İsrail'e karşı sert bir siyaset izlenmesi gerektiği ifadesine itiraz eden Hafız, ordu ve partideki Dürzi ile Alevilerin sayısının artacağından korkuyordu. Sekizinci kongrede, Eflak'ın partinin Genel Sekreterliğinden ayrılması, partinin sivil kanadındaki eski kuşağın egemenliğini baltaladı. Sivil kanadın düşmesi ve Sünni karşıtı muhalefet temelinde Cedit çevresindeki Alevilerin örgütlenmesi ile Neo-Baas iktidara gelme süreci başladı. Hafız'ın 1966 yılının başlarında otuz askeri tasfiye etme kararı, 23 Şubat 1966'da Alevili Baasçıların darbe içinde gerekli ortamı hazırlamıştır (Şen, 2004. 247).

3.4. 1966-1970 Yılları Arası Baas Partisi

Darbenin ardından yeni iktidar 1 Mart 1966 sensinde yönetime geldi ve bu iktidar içinde azınlık ve radikalci olan kişiler yoğun biçimde yer alıyordu. Yusuf Züveyyin'in Başbakan olduğu bu hükümette Genelkurmay Başkanlığı'na Pekin'de askeri anlamda ateşkele

görevini gerçekleştirmiş olan, Marksist görüşte bulunan Viet Kong ile Mao'ya ilgi duyan ve onları sevene Ahmed Süveydadi geldi, Savunma Bakanlığı görevine ise Hafız Esad gelmiştir. Devletin başına ise kimlik olarak Sunni olan Nurettin el-Atasi gelmiştir. Aslında yönetimin tamamı Cedid'in elinde buluncaktı; Devletin Başkanlığına Sunni olan bir Başkanın getirilmesi partiye ilişkin yapılacak olan eleştirilerin önlenmesi için oldukça önem taşımaktadır. Bunun nedeni ise Suriye içinde bu zamana kadar azınlık gruba ait bir başkan olmamıştır. Bunun yanı sıra azınlıkta bulunan müslümanların yükselmelerinden Alevi olan kesimler oldukça rahatsızlık duymaya başlamışlardır. Aynı zamanda azınlık olan grupların yükselmeye başlamalarından Alevilerin coğrafya ve meshep bağlarını kullanarak yükseliş göstermelerinden diğer azınlık gruplar rahatsız olmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda neo-Baas iktidarı tarafından Dürzi olan Selim Haturneo neo-Baas dönemi içinde Alevilerin yükselmelerini sonsuz misyonu bulunan Arap millet yerine, sonsuz misyonu bulunan Alevi milleti düşüncelerinin birleşmeye ve gelişim göstermeye başladığı anlaşılmıştır. (Pipes, 1989:444) bu bağlamda neo-Baas iktidarının Alevilik ile bir tutulmasının önüne geçilmek hedeflenmektedir. Yeni iktidar olan, Nurettin el-Atasi dışında solcu kesimden meydana gelmekteydi, önemli görevlerde bulunan kişiler genel olarak kamuoyu tarafından belirlenirdi. (Şen, 2004:253).

Bu dönem içinde Baas Partisinin dışarıda izlemiş olduğu politika Üçüncü Dünya ülkeleri ve Doğu Blokuyla iyi ilişkiler geleneksel Baas döneminde ki gibi devam etmektedir. Yaşanan bu durum neo-Baas söylemleri ile radikal tutumcular arasında ortak bir zeminde buluşmasına neden olarak beraber hareket etmelerine neden olmuştur. Dış politikalara ilişkin yaşanan bu değişim Irak ve Mısır ile olan ilişkilerde de yaşanmıştır. Bu yeni oluşumun ilk haftalarında Sovyetler Birliğinin yeni oluşum içinde olan bu iktidarı dikkatli ve sessizce izleyeceğini ifade etmiş yönünü belirlemesini beklemiştir. Bu çerçevede yeni başa gelen rejimi yapmış olduğu ve uyguladığı politikalar Sovyetler Birliği tarafından olulu olarak nitelendirilmiştir. İlk olarak rejim ülke içinde sosyalizmi ve demokratikleşmeyi geniş tabanlara yansıtmak için bir kongre düzenleneceğini açıklamıştır. İkinci değişim ise yaşanan darbenin ardından Sovyetler Birliğinin eleştirilerde bulunduğu Baasçılar tasfiye edilmiştir. Son olan değişim ise ülke içinde yer alan Suriye Komünist Partisi liderinin belirli kısıtlamalar getirilerek ülkeye girmesi sağlanmıştır. (Ginat, 2000:159). Sovyetler Birliği ise Suriye içinde var olan rejimi ve Orta Doğu'da yer alan radikal grupları destekleme ihtiyacı içindeydi. Burada Sovyetlerin

Suriye rejimini desteklemesinin en büyük nedeni Sovyetler gibi Komünist olan ve bu anlamda liderlik mücadelesine girişmiş olduğu Çin ile mücadeleyi kazanmaktan kaynaklıydı. 1966 senesinde Suriye yönetiminin Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkiler kurmaya başlaması özellikle Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye vermekte olduğu desteği gözden geçirmesine neden olmuştur. Sovyetlerin, Orta Doğuda var olmak istemesinin diğer nedenleri arasında da Arap monarşisinin ve Batı yönelerine dönmesini engellemekti (Ginat, 2000:162). Üçüncü Dünya ülkeleri arasında yaygınlaşmaya başlayan sosyalist hareket özellikle Sovyetler Birliğinin, dünya düzenindedengeleri oluşturabilmek adına oldukça önem taşımaktaydı. Diğer taraftan Sovyetler Birliği, neo-Baas yönetiminin geliştirmiş olduğu radikal söylemler nedeni ile tedirgin olmaya başlamış yeni bir darbe olmasından endişelenmişlerdir (Ginat, 2000:163). Bu bağlamda 1966 senesinde bu yeni neo-Baas yönetimi ile Sovyetler Birliği arasında bir anlaşma imzalanarak geleneksel anlamda olan Baasçılar ile aynı konumda olan ilişkiler sürdürülmüştür. Bu bağlamda 1966 senesinde Sovyetler Birliği Suriye ziyaretinde bulunurken bunun ardından da Suriye Rusya'ya bir heyet göndererek temaslarda bulunmuş ikili ilişkiler pekiştirilmiştir. Yapılmış olan bu görüşmeler çerçevesinde iki ülke iç işlerine karışmamak, birbirlerinin egemenliğine saygı duymak kaydı ile askeri, ekonomik ve siyasi alanlarda iş birliği anlaşması imzalamışlardır. (Ginat, 2000:162). Yapılan anlaşmaların sonucunda Sovyetler, Suriye'ye eğitim vermek adına uzmanlardan oluşan bir ekip gönderdi, askeri ve ekonomik anlamda yardımlar devam etmiştir. Başa gelmiş olan bu yeni yönetim özellikle Sovyetlerin desteği ve ordunun desteğini alarak güçlü bir konuma gelmeye başlamıştır. (Ben-Tzur, 1968:1968). Özellikle Suriye 1954 ve 1970 seneleri arasında Sovyetler Birliği ve Doğu Blokuna yakın olmalarından dolayı ara sıra kesilen yardımlar olmasına karşın toplamda 580 milyon doların üstünde bir yardım alarak bu ülkelerden en fazla yardım alan yedinci ülke konumuna gelmiştir. (Torrey, 1969: 152). Baas Partisinin başta olduğu bu dönem özellikle tarafsız ve bağlantısız olma vurgulanarak, karşıtlığın Doğu Blokuna değil Batıya karşı geliştirilmiş olduğu ifade edilmektedir.

Neo-Baas'ın Arap milliyetçiliğine ilişkin tutumları İsrail'e karşı Filistinli destekleme olarak radikal ve tutucu biçimde olan ülke ayrımları gerçekleşmiştir. Yapılan 6. Kongre kapsamında belirlenmiş olan İsrail ve emperyalizme karşı gelme bu dönem içinde en önemli olan hedef ve amaçların başında yer almaktaydı. Bu bağlamda Filistin meselesi

ve problem neo-Baas yönetiminde oldukça önemli ve ayrı bir yere sahip olmuştur. Baas Partisi içinde ekonomik ve siyasal olarak bağımsız olmanın yolu emperyalizme karşı gelmekle olduğu vurgulanmata iken bu söylem 1960 senesinden itibaren Filistin mücadelesi ile gerçekleştirmeye başlamıştır. Neo-Baas yönetimine göre Filistin için verilen mücadelelerde sadece radikal olan yani sosyalist anlayışta ki ülkeler ile iş birliği içine girilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Pipes, 1989:447). Yeni Suriye liderleri, gerekli bir nihai hedef olarak değil, yeni birleşik ve ilerici bir Arap sosyal ve siyasi düzeni oluşturma adımında, Marksizm tarafından kurulan Arap milliyetçilikleriyle Filistin'in özgürleşmesini desteklediler (Davişa, 2004: 224).

Radikalleşme ve iş birliği açısından bunun yanı sıra İsrail'e karşı bir cephe oluşturmak adına Suriye, Mısır'ın yanına yanaşmaya başlamıştır, bu girişimlerin ardından Mısır ve Suriye arasında 1966 senesinde İsrail'e karşı bir savunma anlaşması imzalanmıştır. Yaşanan birlik görüşmelerinde klasik Baasçılar döneminde özellikle ilişkiler kopma derecesine kadar gelmiş bunun ardından yeni başa gelmiş olan neo-Baas döneminde bu ilişkiler farklı bir boyut yakalamaya başlamışlardır. Suriye gerçekleştirmek istediği bu anlaşma ile bölgede yalnızlık durumu bitirmek en önemlisi ise İsrail'e karşı yanında bir güç bulundurmaya hedeflemiştir. Burada Nasır ise Arap dünyası üzerinde tekrardan lider olabilmek ve Filistinlilere ilişkin ortaya konulan mücadeleye destek olmak amacı ile bu anlaşmaya sıcak bakmıştır. Yalnız 1967 senesinde yaşanan Arap-İsrail savaşında bu istenilen durumun Arap milliyetçiliği ve neo-Baas yönetimleri bakımından bu şekilde olmadığı anlaşılmıştır. 1967 senesinde Golan tepeleri üzerinde yaşanan savaşlarda İsrail Suriye'ye ait olan savaş uçaklarını düşürdükten sonra Suriye Mısır'dan yardım istedi. (Davişa, 2004:225). Haziran ayında Mısır, Irak ve Ürdün savaşa girmesine rağmen bu savaşın kazananı İsrail olmuştur. Yaşanan bu savaşın ardından İsrail, Sina Yarım adasını, Kudüs ve Golan Tepelerini işgal etmiştir. Bu savaşta Arapların yenilgi alması özellikle Arap milliyetçiliği ile Nasır'ın liderliği önemli bir yara almıştır. (Dawisha, 2003: passim). Yaşanmış olan bu savaşın ardından artık en temel problem İsrail'in ortadan kaldırılması değil kaybedilen yerlerin nasıl ve ne şekilde geri alınacağı durumuydu. (Armaoğlu, 1994: 259). Bu savaşın ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi savaşlar ile toprak alınmasının olmaması gerektiğini her ülkenn ulusal sınırları olduğunu 242 sayfa kararı kapsamında açıklayarak bu duruma göndermede bulunmuştur. İsrail'in savaş esnasında işgalde bulunduğu yerleri bırakmasına ve süren savaşın durması gerektiği vurgulanmıştır.

(Armaoğlu, 1994: 260) Suriye ile Mısır bu açıklamayı muğlak bir karar olduğunu gerekçe göstererek kabul etmemişlerdir. İsrail'in Golon Tepelerini ele geçirmesinin ardından neo-Baas yönetimi İsrail'e karşı olan tutumu sertleşirken içeriden de birçok eleştiriye maruz kalmışlardır. Bu bağlamda coğrafyada yaşanan gelişimler ve 1967 savaşı ülke içinde bulunan siyaseti de olumsuz yönde etkisi altına almıştır.

1967 Savaşının sonrasında 1966 darbesinin yaşanmasının ardından Cedid ile Esad arasında ileri derecede bir ideolojik ve bireysel savaşlar başlamıştır. Bu alanda yapılan ideolojik tartışma Suriye içinde Arap milliyetçiliğine mi yoksa sosyalist düşüncelere mi önem verilmesi gerektiği konularında yapılmaktaydı. Sosyalist dönüşüm olması gerekliliğini vurgulayan Cedid taraftarı bu doğrultuda radikal tutucu olan ülkeler ile beraber hareket edilmesi gerektiği ve Filistin'in savunulması konularında bu uygulamalara başvurulması gerekliliğini ifade etmişlerdir. Cedid'e destek olan gruplar Arap milliyetçiliğinin yerine Arap Sosyalizminin gerçekleşmesi gerektiğini ve ekonomik gelişimlere yönelmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Cedid grubu özellikle paartinin sivil yönünü elinde bulundurarak kendi tarafında bulunan kişileri buralara yerleştirmektedir. Esad'ın grubu ise yapılan radikal değişimlerin kentli olan elitleri yabancılaştırmaya başladıklarını anlamıştır. Bu bağlamda Esad grubu ekonomik kalkınma ve reformlar için özel sektörün yok sayılması ve Arap sosyalizmini savunmamış, oluşturulacak olan Arap birliği ve Arap milliyetçiliğini savunarak İsrail'e karşı olması gereken şeyin direk biçimde mücadele olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Esad, Cedid'in radikal ve tutucu olan tavrını net biçimde kabul etmiş olsa bile zamanı geldiğinde tutucular ile iş birliği içine girebileceğini ifade etmiştir. İsrail'e karşı verilecek olan mücadele kapsamında gerekli olursa Suudi Arabistan ve Ürdün ile de iş birliği içine girilebilirdi. Suriye içinde sosyalist dönüşüm ve ekonomik açıdan kalkınmaların gerçekleştirilmeden önce askeri alanaa yatırımlar yapılmaktaydı. Bu bağlamda 1967 senesinde Yaşanan Arap-İsrail savaşlarında tutucu olan Arapla ile işbirliği içinde olmayı kabul etmeyen Cedid 29 Ağustosta Hartum'da toplanmış olan Arap Birliği zirvelerine katılımları istemezken, Esad ise ideolojik açıdan farklılıklara bakılmadan gerekli durumlarda iş birliği yapılmasını savunmuştur (Seale, 1988:144). Yaşanan savaşın ardından Suriye'nin yenilmesi ve Golon Tepelerinin elden çıkmasını Esad, ordunun güçsüz olması ve Cedid grubunun orduya gerekli olan destek ve yardımı sağlamaması ile açıklamıştır. Bu kapsamda devletin yapmış olduğu harcamalar ordunun iyileştirilmesi

için kullanılması gerekmeteydi. Bu durum savaş esnasında elden kaybedilen Golan Tepelerinin tekrardan elde edilmesi ile de yakından ilgiliydi. Bu dönem içinde Hava ve Kara komutanlık görevlerinde bulunan Esad aşiret ve diğer artılarını kullanarak ordu içinde güç elde etmiştir. Esad'ın savunma kanadına kendi aşiretini ve ailesinden olan kişileri yerleştirmesi, Cedid'in ise sivil kanada kendisine yakın olan grupları yerleştirmesiyle partinin yapısı belirginleşmiştir. 1967 yılında yaşanan savaş ve alınan yenilgi özellikle partinin içinde olduğu çatışmaların dozunu yükseltti, savaşın partiyi demoralize etmesi gibi Suriye'nin radikalizmine de oldukça darbeler indirmiştir. (Hinnebusch, 2001: 55). Esad ile Cedid arasında bulunan düşünce farklılığı özellikle 1968 yılında yapılan parti kongresinde iyiden iyiye kendisini göstermeye başlamıştır. Yaşanan savaşın ardından Cedid grubu sert yapısını korumuş olsa bile ordu kontrolü Esad'da olmasından dolayı iktidara yakın olan Esad olmuştur. 1970 yıllarına gelindiğinde özellikle aşiretinden ve bölgeden aldığı destekler ile kendi adamlarını yerleştirdiği ordunun Kasım ayında gerçekleştirmiş olduğu darbe sonucunda neo-Baas iktidarına son vererek yönetime gelmiştir (Seale, 1988:145). Esad'la birlikte Suriye siyasal hayatı farklı bir sürece girmiştir.

3.5. Hafız Esad Dönemi Baas Partisi

1970 senesinde meydana gelmiş olan olayların etkisinde kalan Suriye'nin kaygan ve istikrarsız olan yapısı, 1960 seneli yılların ortasına doğru gerilmekte olan iplerin kopmasına neden olmuştur. Bölge bakımından bu dönemde iki önemli olay yaşanmıştır bunların başında Ürdün Kralının Filistinli mülteciler ve gerilla arasında yaşanan savaş, 1970 senesinde Nasır'ın vefat etmesidir. Özellikle Arap dünyasının lideri olarak sayılan Nasır'ın ölümü ve Ürdün içinde yaşanan savaşlar bölge içinde yeni sorunların yaşanmaya başlamasına zemin hazırlamıştır (Pipes, 1989: 93).

Filistinlilere destek olmak adına Ürdün'e asker göndermiş olan Suriye'nin burada başarısız olması özellikle yeni tartışmalara neden olmuş Esad'ın rakibi olan Cedid ve neo-Baas iktidarının gücünü sarsmak adına atılan adıma odaklanmıştır. Bu bağlamda Filistinlilere destek olmak adına Cedid ordunun birliklerini Ürdün'e savaşmak için göndermiş, Hava Kuvvetlerinin başında yer alan Esad'ın bu savaşa destek vermeyerek Hava Kuvvetlerini buraya yönlendirmemesi iktidar mücadelesi içinde Esad'ın güçlü olduğunu ortaya çıkarmıştır (Pipes, 1989: 93). Ürdün'de meydana gelen savaşın özellikle

Suriye iktidarına ve Baas yönetimine oldukça etkilerinin olduğu ve rejimin güvenilirliğini sastiğı ve bir kriz meydana getirdiğı görölmektedir. Yalnız, Patrick Seale, Esad dönemine ilişkin kaleme almış olduğu bir yazısında şü ifadeler yer vermiştir. Müdahale esnasında Esad ile Cedid arasında bir mücadelenin olmadığını Esad'ın Baas iktidarını kötü duruma sokmak için değil, Ürdün kralının bu müdahaleden dolayı ABD ile anlaşarak Suriye'ye bir müdahale olasılığına karşılık hava kuvvetlerini buraya göndermeyerek geride beklettiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Esad'ın hava kuvveti desteğinde bulunmamasının en önemli nedeni yaşanacak olası bir İsrail ve ABD müdahalesini önlemek amacı ile gerçekleşmediğini ifade etmiştir. Yalnız NeoBaas iktidarının Ürdün'e yapmış olduğu müdahalenin başarısız olması ve bunun ardından da 1967 senesinde İsrail-Arap savaşında başarısız olması sebebi ile güvenilirliği ve saygınlığı azalmıştır (Seale, 1993: 157-162).

Seale, Ürdün'de yaşananların Esad ve Cedid arasında süren çekişmeye oldukça az bir etkisinin olduğunu ifade ederken, Nasır'ın ölmesinin Suriye'de uzun zamandır süren bu mücadeleye Ürdün iç savaşına oranla daha fazla etkisinin bulunduğunu ifade etmiştir. (Seale, 1993: 163). Bakıldığında Nasır'ın ölmesi gerçek anlamda Arap birliğinin sonu anlamına gelmekteydi. (Hourani, 2005:480). Özellikle Arap birliği içinde muhalif sesler çıkmasına rağmen Nasır ölmeden önce bunları ortak zeminde birleştirmeyi başarmıştır. (Seale, 1993:162-163). İsrail'e karşı gelmesi ve Filistinlilerin haklarına sahip çıkması nedeni ile oldukça önemli bir yere sahip olan Nasır'ın ölmesi Arap dünyasında değişimlere neden olacaktı. Yaşanan bu ölümün etkileri Arap coğrafyasında olduğu gibi Suriyede de etkisini hissettirmiştir. Özellikle İsrail'e karşı sert tutum içinde olan Nasır'ın ölmesi ve yerine daha yumşak görüşte olan Enver Sedat'ın geçmesi özellikle İsrail'in Suriye'ye saldırılarında Esad'ı yalnız kalacağı düşüncelerine sevk etmiştir. Nasır'ın cenaze törenine katılan Esad Suriye'ye geri dönmesinin ardından özellikle Cedid ve neo-Baasçıların tasfiyesi için uygun koşulların gerçekleştiğinin farkına vardı. Yaşanan iktidar boşluklarına rağmen partide sivil taraf Cedid'in kontrolü altında bulunurken askeri kısım ise Esad'ın kontrolü altında bulunuyordu. Yaşanacak olan bu iktidar mücadelesinde Esad'ın galip geleceğı özellikle Ekim ayı sonlarına doğru kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. 30 Ekim 1970 tarihinde yapılan onuncu olağanüstü bölgesel kongrede, Savunma ve Hava Kuvvetleri Bakanlığı'nda görev yapan Hafız el Esad'ın ve Esad'a yakınlığıyla bilinen Genelkurmay başkanı Mustafa Tlas'ın vazifelerinin

değiştirilmesi hükmü verilmiştir. Bundan sonra, Esad, ordudaki taraftarlarına, tüm parti örgütlerinin ele geçirilerek Cedid ile Cumhurbaşkanı Nurettin al-Atasi'nin devre dışı bırakılmasını emretti. (Dam, 2000:112-113). Bu bağlamda kongre sonlanmasının ardından Esad'ın emri altında bulunan ordu 12 Kasım'dan sonra neo-Baasçıların tasfiyesine başlamıştır.

Esad'a bağlı olma askeri kanat 13 Kasım 1970 yılında harekete geçerek neo-Baasçıları tasfiye etti ve bunu izleyen 3. günde Esad yönetimi eline geçirmiş oldu. Bu süreç içinde binlerce neo-Baasçı sürgüne yollandı ya da hapishanelere atıldı. (Dam, 2000:112-113).

13 Kasım'da başlayan bu tasfiye sürecinde Esad'ın ülkeyi yavaş yavaş ele geçirmesine rağmen ülke içinde sessizlik devam etmekteydi. Yaşanan bu tasfiye sürecinde özellikle kitle iletişim araçları olan gazete ve televizyonlarda bir haber bulunmazken bu yaşananlar ancak 3 gün sonra Şam'da olan iktidarın değiştiği haberi ile duyuruldu. (Seale, 1993: 164). 16 Kasım'dan sonra Esad'ın Libya Başkanı Kaddafi'yi hava alanında karşılamasının ardından yönetimde bir değişikliğin olduğu anlaşılmıştır (Seale, 1993: 164). Esad'ın yeni iktidar olarak Kaddafi'yi hava alanında karşılaması halka verilen bir mesaj niteliğindedir. 1960 senesinde Baas düşünürleri tasfiye ederek göreve gelen neo-Baasçılar içinde bulunan Pragmatik ve Libarelcilerin yönetimleri Esad tarafından tasfiye edilmeleriyle sonlanmıştır. Esad ile Cedid arasında uzun süredir süren bu iktidar kavgasını Esad'ın kazanmış olması özellikle Esad'ın aşiret ve ailesinin güçlü olması bunun yanı sıra ordu içinde önemli olan mevkilere ailesinden olan kişileri ataması ve patron kimliğinin olması onu bu iktidar savaşından galip çıkartan en önemli etken olmuştur. Esad ve Cedid arasındaki iktidar mücadelesi mezhep içindeki bir çatışmayı temsil etmektedir. Esad rejimine yönelik en büyük tehdit Alevilerden geleceğinden, Esad kendi bölgesinden ve kabilesinden önemli figürler çekmenin mantıklı olduğunu düşünüyordu. Kendisi ile aynı cemaatta yer alanlar dâhil olmak üzere elinde bulundurmuş olduğu iktidarını sadece bu şekilde güvence altına alabilirdi. (Dam, 2000: 122). Esad bu nedenlerden dolayı ailesi içinde bulunan beş önemli erkeği parti içinde önemli noktalara getirmiştir. Özellikle savunma alanlarına Esad'ın kardeşinin yerleştirilmesi olası bir tehlike ya da girişimin önlenmesi bakımından oldukça önem taşımaktaydı. Bu bağlamda yaşanan iktidar savaşının Esad'ın lehine sonuçlanmasında özellikle Esad'ın bireysel sadakati önemli rol oynamıştır. Egemen merkezlerde güç stratejisi açısından önemli görevlere atanma konusundaki belirleyici ölçüt, bir kişi olarak egemenliğe mutlak sadakat olmakla birlikte,

siyasi seçkinleri bir arada tutan bir unsur olarak ideoloji, himayenin yerini almaya başladı. (İbrahim; Wedel, 1997: 96). Esad ile bir dini bağlılığı olmamasının yanı sıra yönetim içinde Sünni Müslümanlarda bulunmuştur.

Esad kendi bölgesi ve kabilesindeki kişileri önemli görevlere getirdikten sonra, bu unsurlar yeni rejimin yapılanmasını etkilemeye başladılar. Bu yönetimin elitleri, darbe sırasında Esad'ı destekleyenlerden meydana geldi ve bazı değişikliklerle karşı karşıya kaldılar. İktidar mücadelesini kazandıktan sonra Esad, Baas partisini ve Suriye'nin siyasi yaşamını etkileyen güç yapısına gitti.

3.5.1. Hafız Esad Dönemi İktidar Yapılanması

Hafız el-Esad, 16 Şubat 1971'de Kasım 1970'de iktidarın ele geçirilmesinden sonra geçici bir anayasa ilan etti. Bundan hemen sonra Halk Meclisi'ni seksen beş Baasçı, kırk milliyetçi ve solcu parti üyesi ve çeşitli meslek örgütlerinin kırk sekiz üyesinden oluşan yüz yetmiş üç sandalye oluşturdu. (Şen,2004: 273). Popüler meclis, rejimin meşruiyetini artırmak ve tabanını genişletmek ya da en azından görünüşe göre bunun için kuruldu. Mart 1971'de, Esad yedi yıllık bir referandumun ardından Suriye Cumhurbaşkanı seçildi. 7 Mart 1971'de Mısır Arap yanlısı Sosyalist Birliği Hafız el-Esad, Baas Partisi'ni terk eden sosyalist sendikacılar, Baas Partisi'nin Arap Sosyalist Hareketi, Komünistler ve Ulusal İlerici Cephesi ülkedeki siyasi örgütlerin rejimini ve kontrolünü bıraktı. (Şen, 2004: 273). Baas Partisi'nin öncelikli olarak temsil edildiği Ulusal İlerici Cephesi, siyasi partilerin yasal olarak siyasi faaliyetlere katılabildiği tek kurumdu. Bu cephedeki hiçbir siyasi varlık Suriye siyasetinde yasal olarak yer alamaz. Sonuç olarak Esad, egemenlik mekanizmasının bu cephenin yaratılmasıyla nasıl çalışacağını açıkça ortaya koydu. Öte yandan, Ulusal İlerici Cephenin partilerinin siyasi faaliyetlerde buldukları söylenemez. Aslında, Ulusal İlerici Cephenin Şartına göre, öğrenciler ve ordu arasındaki örgütlenme ve siyasi faaliyet hakkı sadece Baas Partisi üyelerine verildi; cephedeki diğer partilerin bu hakkı yoktu. (Şen, 2004: 273)

Parti yeni iktidar yapısında bir kontrol aracı haline gelmesine rağmen Esad ve Esad idarelerinin iktidar seçkinleri partiyi kontrol altında tuttu. 1970'e kadar parti kongreleri, önemli kararlar alma, ekonomik ve dış politikaları belirleme ve siyasi çatışmaları çözmeye önemli bir rol oynadı (Hinnebusch, 2001: 47). Esad döneminde parti kongreleri, parti sivil örgütleri, öğrenci birlikleri ve yürütme komiteleri partinin kurumsal yapısını oluşturmadan önce değişti. Lübnan'da ekonomik serbestleşme ve müdahale gibi önemli

siyasi ve ekonomik girişimler başkan oldu (Hinnebusch, 2001: 47). Her beş yılda bir düzenlenen parti kongreleri 1985'ten beri yapılmamaktadır. Öte yandan, cumhurbaşkanının kararlarının yadsınamaz olması, cumhurbaşkanının geniş yetkilerine tanıklık etti (Hinnebusch, 1990: 55).

Bir iktidar aracı olarak, Baas Partisi'nin toplum üzerindeki kontrolü de sendikalara ve popüler örgütlere yansdı. 1960'larda Baas Partisi'nde kurulmaya başlayan işçi sendikaları, köylü ve öğrenci örgütlerinin sayısı 1970'lerde arttı. 1960'lardan farklı olarak, yeni rejimin toplumu kontrol mekanizmalarından biri haline geldi. Böylece Baas partisi toplumun tüm alanlarına nüfuz etti. 1980'lerin sonunda, köylü birliği ve sendika birliği beş yüz bin üye, kadın birliği yüz on bin üye; Tüm Suriyeli öğrencilerin yüzde 60 ila 70'inin öğrenci birliğine üye olduğu iddia edilmektedir. (Hinnebusch, 1990: 179).

Baas partisinin toplumdaki etkisi bu kamu örgütleriyle sınırlı değildi. Baas partisi üye sayısındaki artış 1980'lerin ortalarında muazzam oranlara ulaştı (Hinnebusch, 1990: 179). Böylece Esad rejimi, kurumların yönetimi altında kurduğu katı bir kontrol mekanizması ile olası muhalefet hareketlerinin önlenmesine dayanan bir güç yapısı inşa etti.

Seale, rejimin bu şekilde örgütlenmesine ilişkin Esad'ın otokrat olmadığını ifade etmektedir. (Seale, 1993: 111-121). Mart 1988'de partinin ve şubelerinin ulusal hayatta lider olup olmadıkları ve bu kurumlara hâkim olup olmadıkları sorusundaki bir röportajda "Ben ülkenin başkanım" dedi. Ben her kurumun başkanı değilim çünkü herkesin kendi başkanı var. Daha sonraki bir açıklamada, Baasın ideolojik rakipleri - Komünistler, Suriye milliyetçileri ve Müslüman Kardeşler - 1950-1951 yıllarında partinin öğrenci örgütünün başkanlığına seçildi. Öğrenciler beni seçti ve kurumlardaki çalışmalarına saygılarını kazandım (Seale, 1988: 98). Esad'ın gücünü güçlendirmek için kurumlara kullandığı ya da bu kurumlara hareket ettiği izlenimini yansıtmaya çabaları bu ifadelere dâhil edilmiştir. Esad otokrat olmadığı konusunda ısrar etse de Hinnebusch Esad rejimini cumhurbaşkanlığı monarşisi olarak tanımlıyordu. Rejimin erken dönem Leninist parti örgütünü terk etmesi ve devlet inşasını içeren devrimin hedefi, tüm aşağı yönlü siyasi yapılara ve kurumlara egemen oldu, Esad'ın kişisel gücünü güçlendirdi ve Baas devletinin temeli olarak yadsınamaz bir başkanlık sistemi getirdi. (Hinnebusch, 2001: 63).

İktidarı ele geçirdikten sonra, Esad hızla hükümetine yönelik bir örgütsel altyapı oluşturmak ve kontrolü pekiştirmek için harekete geçti. 1971 'de yedi yıllığına devlet

başkanı olduktan kısa bir süre sonra Baas Partisi Genel Sekreterliğine seçilmiştir. Parti liderliği ve cumhurbaşkanlığı sıfatlarını birleştiren Esad hem Baas Partisi liderliğini, hem de Suriye Devlet Başkanlığını üstleniyordu. Aynı zamanda ülkenin idaresi Baas'a verilmiş ve devlet başkanının görev yetkileri anayasayla artırılmıştı. Esad geçmişi göz önüne alarak ordu içinde kendi ordusunu kurmuştur. Herhangi bir darbe ile karşı karşıya kalmamak için askeri istihbarat ve güvenlik birimlerini güçlendirdi, ordudaki üst kademelere akrabalarını atadı. Bütün bunların yanında Suriye Silahlı Kuvvetlerinin de başkanlığını üstlenmişti. Rejimin devamlılığını sağlama adına ordu-parti-bürokrasi temel üçlüsü ile Esad, sistemin koordinasyonunu sağlamaktaydı. Esad hem devlet başkanlığı hem parti genel sekreterliği hemde başkomutanlık mevkilerini kendi bünyesinde toplamış ve ülkenin tüm kurum ve kuruluşlarını kapsayacak bir sistemin merkezini oluşturmuştu (Dam, 2000:355). Bu sistemde Esad'ın en etkili olduğu alanlardan biri Sünniler ile diğer azınlıklar arasında başarılı bir denge kurmasıydı. Esad ülke genelinde yalnızca Alevileri değil aynı zamanda azınlıkları ve Müslüman Kardeşlerin nüfuz edemediği Sünnileri taban edinmişti. Esad Suriyeli kimliği oluşturmayı hedeflemekteydi. 1970'lere gelindiğinde Esad'ın süreklilik arz eden yönetimi ile Baas Partisi yönetiminde Aleviler çoğunlukta olmasına rağmen Esad rejimi sadece bir Alevi yönetimi değildi ve Sünnilerin Mecliste temsili de vardı (Dam, 2000:357). Yönetim tamamen Alevilerin tekelinde olmayıp, farklı mesheplerde insanlar bulunmaktaydı (Hinnebusch, 2001: 64). Aleviler idarede meshepsel yönlerini öne çıkartmayıp, geri planda etkin bir grubun koruyucusu gibi davranmaktaydılar (Hinnebusch, 1990: 46-48). 24 Aralık 1972 tarihinde oluşturulan kabinede Başbakan, İçişleri, Savunma ve Dışişleri gibi önemli bakanlıklar Baasçılardan oluşurken, Hikmet el-Sibabi, Mustafa Tlas ve Abdülhalim Haddam gibi Sünni kökenliler, sırasıyla, Genelkurmay Başkanlığına, Savunma Bakanlığına ve Dışişleri Bakanlığına getirilmişlerdi. Esad'ın bu davranışında, yönetimi için dillendirilen meshepçilik yapıldığı söylemlerinin önüne geçmek istemesinden kaynaklanıyor olabilir. Ancak, Suriye nüfusunun sadece yüzde on ikisini oluşturan azınlık grubunun uzun bir süre ülkeyi yalnızca dini bağlara dayalı olarak yönettiği sonucuna varılmamıştır (Dawisha, 1974: 28). Yukarıda da belirtildiği gibi Esad yönetiminde Sünni Müslümanlar vardı. Bu nedenle Alevi dayanışması Esad'ın yapısının unsurlarından sadece biriydi.

Aslında, daha sonra Sünni Müslümanları rejimden çekmemek ve Baas partisinin tabanını genişletmemek için, özellikle Şam'ın neo-Baas şehirlerinde siyasi alanda değil Esad'dan

bahsedilecektir. Esad döneminde gelişen Alevi ve ailelerinin yetkilileri, zengin bir kentsel burjuva sınıfıyla, özellikle Şam'dan gelen Sünniler ve Hıristiyanlarla bir tür koalisyon oluşturdu; bu nedenle dini azınlıklar doğrudan Aleviler altında Baas rejimini sürdürmekle ilgileniyorlardı. Pertes, 1970'te rejim değişikliğinin "sosyo-politik stratejinin geliştirilmesi ve değiştirilmesi anlamına geldiğini" vurgulayarak, "yeni yönetimin sadece burjuvaziyle savaşmayı durdurmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyo-politik oluşumuna da dâhil etmeye çalıştığını" vurguladı"(Dam, 2000: 153). Gerçekten de Esad döneminde ekonomi politikasında değişiklikler yapıldı, Sünnilerin sisteme dâhil edilmesi için adımlar atıldı ve ekonominin bazı alanlarına hükümetin müdahalesi zayıfladı.

İktidar yapılanmalarında Alevilerin dayanışmaları kadar önemli olan bir diğer etkende Esad'ın bireysel sadakatidir. Bu dönemde yönetimde bulunan kişilerin atamaları esnasında kişilerin Esad ile olan etkileri oldukça etkili olmaktadır. Özellikle 1970 senesinde yönetime getirilmiş olan kişiler özellikle hiç değişmeden devam etmiştir. Esad'a kişisel sadakatin önemi, 1970 yılından bu yana Suriye silahlı kuvvetlerinde hiçbir tasfiye operasyonunun yapılmamasından ve 1970'lerin başında önemli mevkilere atananların Esad boyunca pozisyonlarını korumalarından kaynaklanmaktadır (Dam, 2000: 153). Ancak Esad'ın yönetimi ve Baas Partisi, o zaman Neo-Baas döneminden daha fazla dini suçlama ile karşı karşıya kaldı. Aleviliğin ve Baaslığın tanımlanması karşıt görüştekilerin kullandığı en önemli malzemelerden birisi haline geldi. Örnek olarak 1980'lere doğru hükümet aleyhindeki protestolarını artıran Müslüman Kardeşler söylemi verilebilir. Ayrıca, 1970'li yılların başında bölgede Esad'ın yalnızlığını aşmak amacı ile Mısır'a yaklaşma gayretleri, Araplar ile İsrail savaşından sonra yaşanan olaylarla durma noktasına geldi. 1973 yılına meydana gelen savaştan sonra Mısır ve Suriye arasındaki birlik bozulmuş ve sonrasında Mısır ve İsrail barış anlaşması yapmışlardır. 197'lerden itibaren Sedat, Baası suçlayan konuşmalar üzerinde gerginliği artırdı. Sedat'ın bu çıkışları, hem Suriye'yi hemde Esad'ı sıkıştıran ve önemli bir meşruluk sorununa neden olan Müslüman Kardeşler'in muhalefetine denk geldi. 1979'da Suriye'deki Baasçı karşıtı konuşmasında Sadat şöyle dedi: *“Golon üzerine yapacak olduğum konuşmayı hazırlamıştım. Ama hayır bırakalım da ona ilişkin konuşmayı bu pis Aleviler yapsın. Onlar hayatın değerini bilmeyen insanlardır. Allah'ın aşkına bırakın Suriye halkı ile onlar yüzleşsin ve hesaplaşsın. Neler olacağını görelim. Golon Tepelerini onlara bırakabilirdim fakat idarede Aleviler bulunduğundan bundan mesul olamam. Suriye*

toplumunda Alevilerin ne anlama geldiğini herkes biliyor. Suriye'nin halkı onlara günlerini göstereceektir. Ondan sonra herşey farklılaşacaktır. Bana Faysal Suriye'de ki Baasçılar ile nasıl anlaşabildiğimi sordu. Çünkü ona göre Hafız Esad; Alevi ve Baasçı birisidir ve bu durumun biri diğerinden daha kötüdür.” (Dam, 2000: 154).

Bu konuşmadan anlaşılacağı üzere, muhalefetin Suriye içinde olduğu söylenebilir, ancak yasadışı muhalefet, yani Müslüman Kardeşler, o dönemde Suriye halkının "Suriye halkının koşullarını kendilerine ilan edeceği" vaadiyle hareketlerini ifade ediyordu Birçok Lübnan gazetesinde ve yayınında Suriye'ye karşı meshepçilik suçlamaları, Baas partisini Alevi mezhebiyle eş anlamlı hale getirdi. (Dam, 2000: 78).

Her ne kadar bu iddialar beraat ettirilmiş olsa da, yukarıda belirtildiği gibi, dini bağlar o zaman Esad veya Baas partisinin tek temeli değildi. 1970'lerde, Arap dünyasının ayrılması ve partilerin politikalarının daha net ayrılması, birliğin bu iki ülkesindeki gibi karşıt görüş aleyhine suçlamalara neden oldu. Bu nedenle Arap dünyasındaki kutuplaşmanın Esad rejimi ve Alevilik ile Baasizmin belirlenmesi üzerinde büyük etkisi oldu. Ancak Esad rejimi yalnızca Alevi mezhebi temelinde kendi başına inşa edilmedi. Sünni Müslümanların sistemde yer almasının, Suriye halkının rahatsızlığını 1960'lardan bu yana izlenen politikadan kaldırması gerekiyordu. Bu, 1970'lerde ekonomik politikanın serbestleştirilmesini gerektiriyordu (Dam, 2000: 154). Esad'ın rejimi yeniden yapılandırma hedefine bağlı olarak, 1970'lere kadar var olan Baas partisinin ideolojik algısı değişmek, hatta bir boşluk bırakmak ve yeni bir ortama dönüşmek zorunda kaldı.

3.5.2. Baas Partisinde Liberal Evre

Esad'ın yeni güç yapısı ve 1960'lı yıllarda radikal politika ve millileştirme toplumunun sosyal açıdan ilgili bölümlerinin çabaları, 1960'larda Baas Partisi'nin dönüştürülmüş ideolojilerinde bir kırılmaya neden olmuştur. Baas partisi ideolojisindeki bu boşluk, ulusal çıkarları Arap milliyetçiliği ile değiştirmek ve Arap sosyalizmini Arap dünyasında liberalleşme veya yaygın kullanımla değiştirmek anlamına geliyordu (Atlıoğlu, 2006: 54-57).

1990'larda uluslararası kapitalizmle ilgili ekleme çabalarıyla birleştirilecek olan bu serbestleşme aşaması, özellikle Suriye'nin iç yapısının unsurlarının dayatılmasıyla 1970'lerde ortaya çıktı. Baas Partisi'ndeki bu ideolojik boşluk, Arap milliyetçiliği ve Arap sosyalizminin ve bunun bölgesel bir politika olarak benimsenmesinin yanı sıra, esas olarak rejimin tabanını ve mali desteğini genişletme ihtiyacı olan Suriye'nin iç

politikasından kaynaklanan nedenleri daha faydacı ve liberal bir anlayışa dönüştürdü. Bölgede değişikliklerin sebepleri bulunmaktaydı. Neoliberalizmin Ortadoğu'ya ve Arap dünyasına nüfuzu, Arap milliyetçiliğinin bölgedeki etkilerinin uluslarüstü bir ideoloji olarak zayıflaması, Suriye'deki marjinal orta sınıf neoliberalizminin ve Sünni Müslümanların rahatsızlığına tepki olarak en önemli muhalefet söylemidir. Uluslarüstü ideoloji bağlamında ortaya çıkan siyasi İslamcılığın büyümesiyle ortaya çıkan değişiklikler, bölgedeki ulusal kalkınma ve milliyetçilik ülkelerinin tipik bir örneği olan Suriye'ye de yansdı. Baas Partisi'nin laikliği ve Arap milliyetçiliği İslamcılık; Arap sosyalizmi ise iç baskı ve neoliberalizm tarafından sert bir şekilde vuruldu. Bu nedenle Esad ile başlayan dönem, Baas partisi için, Esad'ın şahsi hâkimiyetinin hâkim olduğu ve partinin yeni konjonktürdeki ideolojik çöküş dönemi oldu (Athoğlu, 2006: 54-57).

Esad, rejimin ulusal sosyalist çizgisinde ve partinin 1971'deki Onbirinci Ulusal Kongresinde herhangi bir değişiklik olmayacağını belirtmesine rağmen, 1970 darbesi derhal reform hareketine dönüştü ve tüm kaynakların ve emeğin işgal edilen toprakların özgürlüğüne yönlendirileceğini söyledi. Yeni düzenin Suriye'de iktisadi ve sosyal kalkınmaya değil İsrail'e karşı savaşa odaklanan yeni-Baasçı evre ve partinin milliyetçi-sosyalist çizgisiyle tam bir kırılma olacağını savundu. (Hinnebusch, 2001: 61). Daha önce de belirtildiği gibi, 1967 savaşından sonra Neo-Ba'ath ve Esad'ın kanadı arasındaki ana tartışma bununla ilgiliydi. Esad iktidara gelince, Suriye'nin sosyal problemleri yerine İsrail'e karşı savaş tarzı tutum içinde olmuş ve sonuç olarak orduya odaklanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu önceliklerdeki farklılıklar Baas rejiminin yönünde de bazı değişiklikler yapılmasını gerektiriyordu. 1970'ler bağlamında, Baas öğretisinin ana unsuru olan Arap milliyetçiliği, mevcut olaylar üzerine arka plana düştü ve 1947 kararında sadece Arap sosyalizmini bir sözcük olarak bıraktı (Hinnebusch, 2001: 63). Öte yandan, esas olarak Suriye'nin iç dengesi ve dış dünyaya açıklık politikası tarafından uygulanan liberalleşme adımları, bu ideolojik atılımın diğer sütunlarıydı.

3.5.3. Arap Milliyetçiliğinden Sapma

1970'li yıllardan itibaren Arap ülkeleri arasındaki temel düşünce geniş bir Arap birliğinin oluşmasından ziyade mevcut farklılıklar, düşmanlıklar ve ülkesel çıkarlardı. (Hourani, 2005: 490). Arap devletleri arasındaki ayrışma 1960'ların ortalarında daha belirgin hale gelmesine ve Arap dünyasında kutuplaşma meydana gelmesine rağmen, 1970'lerde fark,

kendilerini ilerici olarak nitelendiren Arap ülkeleri arasındaki rekabetti. Bölgedeki Arap milliyetçiliğinin azaldığının kanıtı olarak Davisha, Arap-İsrail arasında 1967 yılında olan savaşın ardından Hartum'da bir araya gelen liderlerin temel isteklerinin ulusal menfaatler olduğunu ve bunların tüm vetolar üzerindeki ısrarları olduğunu gösteriyor (Davisha, 2004: 230). 1973 Arap-İsrail savaşından önce Arap dayanışmasından bahsedilebilirdi. Bununla birlikte, Arapların 1973 savaşı sırasında İsrail ile yürüttüğü tüm savaşların aksine, Nasır'ın ölümünden kaynaklanan liderlik krizi, Arap dünyasındaki bu tür bir mücadelenin kaybedilmesinin sonucu olarak derinleşti. 1973 Arap-İsrail savaşı sırasında, Araplar arasındaki genel ilişkiler 1970'lerde değişmeye başladı. Bölgedeki Arap ülkeleri arasında birlik tesis etmek güncelliğini devam ettiriyor olsa da, bu ülkelerin 1970'li yıllarda kendi toplumlarına verdikleri izlenim güçsüzlük ve uyumsuzluk olmuştur. (Hourani, 2005: 490). 1973 yılında Araplar ve İsrail arasındaki savaşta Arap dünyasının mağlubiyeti ve akabinde Mısır'ın barış masasına oturması sorunları çözebileceği izlenimini yarattı. Aslında, 1973 savaşının başlamasından önce bile Sedat, 1972'de Sovyet birliklerini ve subaylarını ülkeye sürmeye karar verdi. 1973 savaşından önce başlayan Mısır'la ilgili bu değişiklik, savaştan sonra İsrail ile imzalanan bir barış anlaşmasında somutlaştı. Gerçekten de Sedat için 1973 savaşı askeri bir zafer değil iki bloklu bir lider için şok edici bir etki yaratmak için başlatıldı; süper güçler, daha ciddi bir kriz veya çatışmayı önlemek için İsrail ile Araplar arasındaki sorunların müzakerelerle çözülmesini sağlayacaklar. (Hourani, 2005: 483). Bu hesaplamalar sayesinde Mısır 1970'lerde sisteme dâhil oldu ve Suriye Arap dünyasında Batı muhalefetine lideri oldu. Arap ülkeleri; 1979'da Sina Yarımadası'nın kaybedilmesi ve Mısır'ın İsrail ile barış anlaşması (1979-Camp David) imzalamasını hem ülkeleri hemde Filistin için hainlik olarak görüyorlardı (Davisha, 2004: 241-242). 27-31 Mart 1979 yılında toplanmış olan 18 ülke ortak kararlar almışlardır. Bu doğrultuda Mısır ile olan ilişkilerin askıya alınması büyükelçiliklerin ivedilikle geri çekilmesi, Tunus'un Arap Birliği'nin merkezi olması ve Mısır'ın bu birliğin dışına çıkartılması, Mısır ile olan ekonomik ilişkilerin kesilerek yapılan yardımların durdurulması bunun ardından da ekonomik yaptırımlar uygulanması kararı alınmıştır (Arı, 2004: 419).

Temel olarak 1967 senesinde yapılan savaşta kaybedilmiş toprakları geri almak amacıyla başlatılan savaş sonucunda sadece Mısır toprak kazanabilmiştir. Savaş başlamasının ardından Mısır lideri Sedat ortağı olan Esad'a danışmadan meclis içinde yaptığı

konuşmada savaşın durması için tek taraflı olarak şartlarını sıralamıştır. (Daviş, 2004: 240). Bunun sonucunda Suriyelilerin protestoları olmasına rağmen Sedat ateşkesi kabul etmiştir. (Daviş, 2004: 240). Bu bağlamda 1967 senesinde beşeri düşüşe geçmiş olan Arap birliğinde Arap milliyetçiliğinin yerlerini ülkesel çıkarların almaya başladığı anlaşılmıştır. Mısır'ın İsrail ile anlaşma yapması özellikle Suriye'yi Sovyetler Birliğine daha fazla yakınlaştırmaya başlamıştır. Bu durumu fırsat gören Moskova ise Arap Birliğinin muhalif sesi olan Suriye'ye ekonomik ve askeri anlamlarda yardımda bulunmuştur. Bu iki ülkenin arasında 1980 senesinde yirmi beş yıllık Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır (İsmail, 2006: 151). Sovyetler Birliği 1973 yaşanan savaşın hemen ardından Moskova yönetimi 1975 ve 1979 yıllarında toplamda üç milyar doları aşmakta olan silah yardımında bulunmuştur. (İsmail, 2006: 151-152). 1986 senesine ulaşıldığında Suriye üçüncü dünya ülkeleri arasında Sovyetlerden en fazla yardımı alan ülke durumuna gelmiştir. (Hopwood, 1988: 76).

Mısır'ın kaybedilmesi ile daha çok yaklaşan Sovyetler Birliği ve Suriye neo-Baas iktidarı esnasında bu bağlamda yapılmış olan en önemli şeylerden birisiydi. Ancak Neo-Baas döneminden daha ideolojik bir yaklaşım değil, daha çok Suriye'nin 1970'lerde, önce 1973 savaşında ve daha sonra 1976'daki Lübnan müdahalesi sırasında mali destek alması gerektiği idi. Benzer biçimde, neo-Baasçıların gerikalmış olarak gördüğü Arap devletleriyle olan bağları geliştirilmesi ve bununla birlikte ülkeye girecek sermaye ile savaş giderlerinin karşılanması hedeflenmekteydi (Dawisha, 1984:228-237). Yani Esad idaresinin yönetim şeklini belirleyen Arap birliğinden ziyade, ülkesel menfaatleriydi. Bu doğrultuda bazen Arap devletleriyle bazende İran ve Sovyetler ile işbirliği yapmaktan kaçınmamıştır. İsrail'le mücadelede ve özellikle de 1967 Savaşıyla kaybedilen Golan Tepelerinin geri alınmasında, ilerici-gerici şeklinde farklı ideolojik ayrımlardan uzaklaşarak, çıkarları doğrultusunda bir duruş sergilemiştir. Esad ile birlikte ortaya çıkan bu değişiklikler parti içindeki radikal yaklaşımlarda önemli kırılmalara sebep olmuştur (Dawisha, 1984:228-237).

Arap milliyetçiliğinin ve ulusal çıkarların reddinin en belirgin göstergesi 1976'daki Lübnan müdahalesinin doğasıydı. Filistinli mültecilerin ve partizanların Ürdün'den güney Lübnan'a taşınması, etnik olarak heterojen ve politik olarak hassas olan 1975'te Hıristiyan Maronitler ve Filistinliler arasındaki savaşa yol açtı. Hıristiyan Maronitler en çok Lübnan'daki Filistinli mültecilerin varlığı konusunda endişeliydi. Lübnan'da bulunan

filistinlimülteciler bu ülkeyi İsrail açısından olası bir müdahale alanı durumuna getirebilir. Aslında İsrail'in bu mültecileri ve partizanları yenmek için Lübnan'a müdahalesi bu kaygının gerçekleştiği anlamına geliyordu. Bu bağlamda Lübnan'ı, 1975'te İsrail'in yaptığı saldırılar, mültecilerin neden olduğu kargaşalar, meydana gelen Hristiyan-Müslüman çatışması savaşa sürüklemiştir (Dawisha, 1984:228-237).

Lübnan'daki karışıklıklar ve Suriye'nin buna müdahalesi yeni düzenin amaçlarını öğrenmek açısından iyi bir örnektir. Suriye'nin Filistinli mülteciler yerine Hristiyan Maronitlerle mücadele için Lübnan'a müdahalesi, Suriye'nin ulusal çıkarları ve vatanseverliğin büyümesi ile doğrudan ilgiliydi. Lübnan'da ki Mülteciler ve FKÖ, bu devleti İsrail saldırılarına karşı savunmasız kılabılır ve bu müdahalenin sonucunda Lübnan ve Suriye arasındaki ekonomik ilişkiler sorgulanabilir ve Esad Hristiyanlarla birlikte savaşmıştır (Dawisha, 1984:228-237). Esad, İsrail birliklerinin Lübnan'da Filistinli mültecilere ve partizanlara saldırmak için konuşlandırılmasından endişeliydi. Böylece, 1940'larda Suriye'de Sosyalist Milliyetçi Partinin desteklediği “Büyük Suriye” idealine dayanarak, Lübnan ve Suriye tek bir ülkeydi (Hopwood, 1988: 61). Bu nedenle Esad, Hristiyanlarla savaştı, Lübnan'daki statükoyu savundu ve böylece Filistinlilerin güçlenmesini önlemeye çalıştı ve İsrail'in Lübnan'a olası saldırılarının önüne geçmiş oldu.

1978'de, Suriye birliklerini Lübnan'a gönderdiğinde, Suriye'li siyasiler bu hareketin Arap milliyetçiliğiyle ilgili kaygılar nedeniyle gerçekleştirildiğinde ısrar etmişlerdir (Daviş, 2004: 244). Ancak, neredeyse Arap meselesi ile tanımlanan Filistin bağımsızlığına karşı mücadele ve Lübnan'daki FKÖ ile mücadele, Arap milliyetçiliğine duyulan endişeden ziyade Esad'ın faydacı tutumuyla daha uyumluydu. Esad'a göre, Suriye'nin Lübnan'a askeri müdahalesi Arap ülkesini ilgilendirdiği için Arapların bir iç sorunuymuştu. Yine Esad'a göre Suriye'nin Arap ulusu adına savaşa müdahale olması gerekiyordu. Çünkü Araplar arasında kan dökülmesinin Arap vatanı için birçok olumsuz sonucu olacağını ve bu sonuçların Arap ulusunun zihinlerinde kalıcı olacağını düşünüyordu (Daviş, 2004: 244). Aslında, Arap halkına hâkim olan ulusalcılık ile tanımlanan Baas Partisi hükümetinde böyle bir politikanın benimsenmesi Arap milliyetçiliğine bir darbe oldu. 1960'ların ortalarında Irak'tan ayrılan Suriye, İran-İrak savaşı sırasında ülkede artan Sünni muhalefetine karşı destek bulmak için (Şii) İran'a döndü. Suriye'nin İran'a verdiği destek yine Esad'ın pragmatizmine dayanmakla birlikte, Körfez ülkeleri Suriye'yi

kınamadı ve yardımını askıya almadı. Ancak Arap halkının 1956'daki Süveyş krizinden sonra üçlü saldırıya verdiği tepki, sekiz yıllık İran-İrak savaşı sırasında bulunmadı (Daviş, 2004: 61). Sonuç olarak, bölgedeki durum Esad'ın pragmatik adımlar atması için de uygun oldu. Öte yandan, daha sonra bahsedileceği gibi Esad, Lübnan'ın Suriye ekonomisine müdahalesinin önderliğindeki muhaliflerin ve Müslüman Kardeşler'in sesleri arttıkça Baasçı laiklikten taviz vermek zorunda kaldı. Esad'ın pragmatizmi de giderek büyüyen İslamcı muhalefete karşı savaşa girdi. Baas Partisi ideolojisindeki boşluğun ikinci ayağı ekonomi politikasındaki farktı. Arap sosyalizminin bölgedeki tüm Arap devletleri için verimsizliği ve tüm Üçüncü Dünyada uygulanan ulusal kalkınma politikalarının elverişsizliği Suriye'yi de etkiledi.

3.5.4. Arap Sosyalizmi Yerine “İnfitah”

1970'ler, Arap dünyası ve üçüncü dünya tarafından benimsenen kalkınma hedeflerinin geride kaldığı ve uluslararası kapitalizmi genişletme çabalarının yoğunlaştığı bir dönemdi. Hükümetin planlı müdahalesi ve kapitalizme bağımlılığı azaltma hedefi yerine, Arap dünyasında popüler hale gelen kavram “İnfitah” haline geldi. İnfitah, hükümetin ekonomiye müdahalesini azaltarak ve yabancı sermayeyi ülkeye çekerek “açıklık” ve liberalleşme anlamına geliyordu. Aynı zamanda İnfitah terimi, 1960'larda Arap sosyalizmi adı altında toprak reformu ve millileştirme yoluyla ekonominin tüm alanlarında yaratılan devlet müdahalesini veya burjuvazi ve kamu sektörünün azaltılması üzerindeki olası en büyük baskıyı azaltmayı amaçlıyordu. Öte yandan İnfitah, 1973 petrol krizi sonucunda kazançlarını değerlendiremeyen, emek ve sermaye akışını hızlandıran ve bölgeyi uluslararası ekonomiye bağımlı yapan fakir petrol zengini ülkeler ile petrol zengini ülkeler arasındaki bağların derinleştirilmesinde rol oynadı. (Owen, 1991: 46).

1970'li yıllar boyunca Esad, yönetimin toplumsal alandaki etkisini artırma veya en azından yönetime karşı olanların söylemlerini azaltma gayreti gösterdi. Bundan dolayı ekonominin stratejik konumlardaki kontrolünü bırakmadan ya da kırsal menfaatlerin desteklenmesini hafifletmeksizin, kentli soylulara iş alanları oluşturma adına iktisadi alanları genişleten “ıslah hareketi” çalışmalar başlattı (Zubaida, 1994:250). Suriye'deki Sünni soyluları, Arap sermayesini ve dış kaynağı artırmak ve devletin ekonomi üzerindeki kontrolünü kaldırmaktan taraftı. Esad sistemi kapı aralamak surtiyle ekonomik memnuniyeti hedefledi. Özellikle popülist dağıtım politikasına, kentte yaşayanların

çoğunun katamasada iktisadi anlamda doayunluğu istemiştir. Neo-Baas d6neminde bu d6zenin temelini daraltmak Esad'ı ihtiyaati tedbir almaya zorladı. Bu nedenle Esad y6netimi alınca hem 6lkenin hemde partisinin tek kalmışlığını sona erdirmeye odaklandı. Bu amaçla Suriye'yi Arap sosyalizmi veya devletin yardımıyla kalkınma yerine, rejimin tabanını genişletmeyi ve S6nni M6sl6manların rejimden dışlanmasını 6nlemeye çalıştı. Bu, 6zellikle Suriye'nin İsrail'e karşı ileri bir 6lke olması ve L6bnan'ın m6dahalesi için gereken 6nemli askeri harcamaları karşılamanın gerekli olmasından kaynaklanıyordu. (Zubadia, 1994: 250). İsrail ile olası bir savaşa hazırlanmak için, artan askeri harcamaları karşılamak için Arap yardımı da 6nemliydi. İsrail ile savaşa 6ncelik veren ve sonuç olarak Suriye'de askeri seferberlik yapan Esad kanadı, 6lkede 1960'larda gerici olarak tanımlanan Arap 6lkelerine yaklaşmak için bir g6 m6cadelesi gerektirdi. Askeri harcamaların mali kaynağı sorunu, 6zellikle K6rfez 6lkeleriyle ilişkilerde bir hafifletme atmosferi yaratmayı gerekli kıldı. Bu politikayı uygulamak için gerekli fakat değişen harcamalar, Suudi Arabistan, K6rfez 6lkeleri, Libya ve İnan tarafından Suriye'yi g6venilir bir 6lke yapan yardım ve bağışlarla sağlandı. (Zubadia, 1994: 250). 1973 savaşından sonra petrol fiyatlarındaki artış ve Arap 6lkelerinin yardımı Suriye ekonomisinin gelişmesine 6nemli katkıda bulundu. 1970'lerde ekonomik aktiviteyi destekleyen temel fakt6r, başta Arap 6lkelerinden gelen yardımlar ve K6rfez 6lkelerinde çalışan Suriyeli işçilerin yarattığı d6viz akışı olmak 6zere 6nemli miktarda uluslararası yatırımdı. (Owen ve Pamuk, 2000: 206).

1970'lerde ilk yangı ve 1960'larda k6yl6lere y6nelik arazi reformu toprak sahiplerinin çıkarlarına hizmet etmek 6zere yeniden d6zenlendi; Sanayi ve ticarete de 6nemli değişiklikler yapılmıştır. Sanayide 6zel sekt6r 6retim kapasiteleri artmaya çalışırken ticaret kısıtlamaları da hafifletildi. Rejimin kentsel S6nni burjuvazisini, 6zellikle şam burjuvazisini sisteme d6hil etme girişimi, 1960'ların ekonomik politikalarının tam tersi olmamasına rağmen, bu sisteme yer vermek anlamına geliyordu. 1970'den itibaren Suriye ekonomisi b6y6k bir ilerleme sağladı. 1973 ve 1974'te GSMH yaklaşık y6zde 13 idi (Sen, 2004: 282). Bu tarihlerde 6lkeye giren Arap parası ve yardımı 500-600 milyon dolara ulaşmıştı (Sen, 2004: 282). Ayrıca, yurt dışında bulunan vatandaşlarının g6nderdikleri havaleler çok 6nemlidir. İktisadi alandaki bu ilerlemeler bu yıllarla kısıtlı olsa da, atılan bu adımlar, onları serbest pazara eklemek yerine, k66k keşifler yapmayı ve S6nnileri sisteme d6hil etmeyi m6mk6n kıldı. Devlet, ekonominin 6nemli

noktalarındaki rolünden vazgeçmeden burjuvaziye iş verdi. Sektörün yüzde yirmi beşi 1971 yılında özel sektöre ait iken, 1975'den itibaren su, elektrik, finans sektörü ve yurt dışı ticaretinin önemli bölümü devlete aitti (Al-Ahsan, 1984:310-311). Böylece, 1970'lerden bu yana sürdürülen liberal politikanın amacı, Suriye'nin içyapısında dengeyi korumak, sınıflar arası çatışmaları teşvik etmek ve Körfez ülkeleri üzerinden Suriye'ye mali desteği yükseltmekti. Ancak yönetim bu alandaki gelişmeyi devam ettiremedi. 1973 yılındaki savaştan sonra ordu harcamalardaki artışla birlikte Lübnan müdahaleleri iktisadi ve sosyal gelişmeyi sınırladı. Askeri harcamalar 1976 müdahalesiyle artmasına rağmen, Lübnan'daki Hıristiyanlarla Suriye savaşından dolayı Arap yardımı azaldı. 1970'lerin sonlarında, ekonomik kalkınma durdu, ayrıca bireysel konfor ve sosyal yaşam standartları gitgide artan bir şekilde patronaj yapılarına entegrasyonuna bağlıydı. Suriye ekonomisinde 1970'lerin ikinci yarısında yaşanan durgunluk 1980'lerin başına kadar devam etti. 1980'den itibaren Suriye'de, İran'da ki devrim ve İran ile Irak arasında meydana gelen savaş, petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle sermaye girişlerinde bir azalma oldu ve Suriye'nin İran'a savaşa verdiği destek üzerine Basra Körfezi ülkelerinden yardım alındı. 1980'lerden itibaren piyasaya para girişindeki azalma ile birlikte ekonomik büyüme yaklaşık %1'di. (Hopfinger; Boeckler, 1996:185). Suriye'nin askeri harcamalardaki büyük artışı, Arap ülkelerinden gelen yardımların azalmasıyla birlikte, ekonomik durgunluğun derinleştirilmesine zemin hazırladı (Perthes, 1995:146-148).

1980'lerin ikinci yarısından itibaren dünya sistemindeki bir değişim Suriye'yi ve bölgedeki diğer birçok eyaleti etkiledi. Suriye ekonomisi, Gorbaçov'un üçüncü dünyaya gönderilen yardımda bir azalma olan ekonomik ve politik açıklık politikasına dönüştüğü 1986'da önemli finansal desteği kaybetti. Değişen dünya koşullarıyla bağlantılı olarak ikinci, daha kapsamlı bir İnfitah tanıtıldı. İlk infitah özellikle Suriye içyapısında talepten kaynaklanırken, ikinci infitah, kriz ve uluslararası sistemin dönüşümü için bir ihtiyaçtı. Diğer taraftan, Suriye'de 1986 yılında ikisadi alanda meydana gelen kriz serbest ekonomiye geçişte büyük rol oynamıştır (Hopfinger; Boeckler, 1996: 201). Sınırlı ekonomik liberalleşmenin aksine, özellikle 1990'ların başından bu yana, uluslararası kapitalist sisteme katılma niyeti ikinci bir çöküşe yol açtı. 1986-1987 yıllarındaki ikinci infitah ile tarım ve ticarete liberalleşme üzerine araştırmalar başladı; ayrıca devlet fabrikalarının özel sektöre açılmasına izin verildi; özelleştirme ile ilgili kısıtlamalar

kaldırılmıştır (Perthes, 1995: 59). 1990 yılında özel sektör yatırımı kamu sektörünün yaptığı yatırımdan daha fazlaydı (Perthes, 1995: 60).

Baas rejimi, 1990'ların başında Sovyetler'in çöküşü ve küresel sistemdeki değişikliklerle bağlantılı olarak yeni bir tehditle karşılaştı. (Hinnebusch, 2001,99). Sovyetler Birliği'nin tarihsel aşamadan ayrılmasıyla birlikte, uluslararası sistemdeki boşluk, ABD eylemlerinin yelpazesini genişletti ve Orta Doğu devletlerinin birçoğundakine benzer şekilde Suriye'nin ekonomik ve siyasi problemlerini artırdı. 1986'ya kadar Sovyet yardımından en çok faydalanan devletlerden biri Suriye olup, Sovyetlerin yıkılışı darboğazda olan Suriye ekonomisinin daha fazla yıpranacağı anlamına geliyordu. 1980'lerde Körfez ülkelerine yardımın azaltılması ve 1990'ların başlarında Sovyetler Birliğinin çöküşü Suriye ekonomisini yeniden yapılanan uluslararası sistemde konumlandırmaya zorladı. Öte yandan, üçüncü dünyada solcu milliyetçi hareketleri destekleyen Sovyetler Birliği'nin uluslararası kapitalist sisteme girişi, Sovyetler Birliği'nin varlığı nedeniyle İsrail ve ABD'ye karşı direnişi ifade eden Suriye gibi Orta Doğu'da zor bir durum bıraktı.

Bu sebeple 1990'dan itibaren Suriye iktisadi alanda liberalleşme ve mevcut uluslararası sisteme dâhil olma çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bu durumla bağlantılı olarak siyasal alanda da değişikliklere gitti. 1990'ların uluslararası sistem değişikliklerinin tesiriyle, Esad ilk kez 1990'lara kadar ki son 20 yıl içinde hem ülke içi siyasette hemde parti içi ideolojide çok önemli etkilere sebep olan liberalleşme adımlarını daha da ileriye götürmek istedi. Dolayısıyla infitah çalışmaları hem uluslararası düzeni dengede tutmaya hemde Suriye'nin bölgedeki batı aleyhdarlığını sürdürmesine aynı zamanda Sovyetler Birliğinin çöküşünün yarattığı krizi hafifletmeye yönelikti. Suriye'nin Batı kapitalizmine karşı herhangi bir oluşumun bulunmadığı sırada, sisteme dâhil olma çabaları yoğunluk kazandı. Böylece 1991 Mayıs'ında çıkarılan bir yasayla liberalleştirme hamleleri arttırıldı (Hinnebusch,1990:7-8). Bu kanunla, Suriye yönetimi, kamu alanındaki yerli ve yabancı yatırımların teşvik edileceğini ve bununla birlikte liberal ekonomiye dâhil olma kararını duyurdu (Kienle, 1994: 1). Aslında gerek Arap sermayesinin gerekse de Batı sermayesinin ülkeye çekilmesini sağlayan bu süreç Ülke içindeki siyasal yapıdan ziyade küresel ölçekte meydana gelen gelişmelerin bir sonucuydu.

1980'lerin sonundan itibaren ekonomi alanında başlayan bu açılımlar siyasal alanda önemli reformlar getirmedi. Bu durum siyasi liberalleşmenin dışında, Esad yönetiminin

infitah çalışmaları kapsamında, denetim altında olmak üzere ve yavaş bir şekilde ekonomi alanında liberalleşme girişimidir. Moshe Mo'az (1991)'ın belirttiği üzere, Esad kamu kurumlarının güçlenmesi ve toplumun yaşam standartlarının yükselmesi fikrini devamlı olarak gündeme getirmiştir. Bu durum Baas öngörüsünün Halkçı yönünden kaynaklanmaktadır. Halkın desteğinin devamı için Baas sisteminde devletçilik ve halkçılık temel ilkeler arasında kabul edilmiştir. Ülkede karşıt görüşlüler rejimin kontrolü altındaki istihbarat örgütleri ve askeri kaynaklar tarafından baskı altında tutulurken, Esad ekonomik alanda başarı elde edebilmek için gerekli olan halk desteğini yanında tutmaya çalışmıştır (Perthes, 1995: 49). 1975'lerden itibaren ekonomik sıkıntılar ve siyasi ötekileştirme Suriye içerisinde muhaliflerin seslerini yükseltmesine sebep oldu.

Tüm bu anlatılanlar doğrultusunda 1975'den itibaren Suriye'de ortaya çıkmaya başlayan rahatsızlıklara ve siyasal olaylara muhalefetin en somut adımının Hama ayaklanması olduğu söylenebilir (Perthes, 1995: 49). Suriye özelinde, Baasçılığın giderek Alevilik ile nitelendirilmesi bu ayaklanmanın meshepçilik eksenindeki boyutunu meydana getirmektedir. Müslüman Kardeşlerin faaliyetlerine katılanlar genellikle meshepler arasındaki anlaşmazlıklara dikkat çekerken, bununla birlikte İslami Cephenin Manifestosunda belirtildiği gibi iktisadi eşitsizliğide dile getirmektedirler (Dam, 2000: 190-191). İslami muhalefet bastırıldıktan sonra, 1990'lar boyunca uluslararası kapitalizme dâhil olma amacı ve Suriye ekonomisindeki geniş çaplı değişiklikler odak noktası oldu. Bu gelişmelerin siyasal alana yansıtılmaması sonucunda ağır bir kontrol altında bulunan toplumun karşıt hareketleri hep baskı altında tutulabildi.

SONUÇ

19. yüzyılda edebi ve kültürel bir örgü şeklinde gelişme gösteren Arap milliyetçiliği 20.yüzyıl sonlarında özellikle siyasal bir boyut kazanmaya başlamıştır. Osmanlı Devletinden ayrılmış olan Arap coğrafyası, Batılı ülkelerin manda yönetimine girmişlerdir. Böylece anti-empyralist bir boyut kazanan Arap Milliyetçiliği Müslüman ya da Hristiyan olan tüm Arapları kapsama alanına almıştır. Suriye'nin ve özellikle Orta Doğu ülkelerinin içinde önemli bir yeri bulunan Baas Partisi Arap Milliyetçiliği bu kısmında ortaya çıkmış düşünce ve ideolojik yapısını kendisinden önce gelen Arap düşünürlere dayandırmıştır. Yalnız meydana gelen ikinci dünya savaşının ardından dünyalar iki kutuplu alana evrilirken, Sovyetler, Batıya karşı olan etkilerini Ortadoğu ülkelerini ve üçüncü dünya ülkeleri üzerinde göstermeye çalışmıştır. Bu bağlamda kapitalist sisteme karşı geliştirilmiş olan sosyalist düşünce sistemi özellikle Baasçı düşünce sisteminden sonra Arap milliyetçiliğinin ardından formüle edilen en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Bu dönemin şartlarına en uygun olan Baas ideolojisi bakıldığında Arap milliyetçiliği, Arap sosyalizmi ve hürriyetler şeklinde gerçekleşmiştir. Baas partisinin dillendirdiği bu söylem özellikle şehirlerde yaşamakta olan orta sınıf ile köy bölgelerinde yaşamakta olan insanları kapsamaktaydı. Azınlık grupların parti içinde çoğalması ve orduda belirli alanları eline geçirmesi parti söyleminin reforme edilmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra partinin hükümetin başına geçiş aşamasında ve partinin içinde girilen güç mücadelesi azınlıkları kapsayan meshep, bölge ve aşiretler oldukça önemli roller oynamıştır.

1950 senesinde yapılanmasını tamamlamış olan Baas Partisi özellikle Suriye içi politikalar ile Suriye dışında ki politikalara yönelmiştir. 1950 senelerinde Suriye'de mevcut yapı özellikle manda döneminden kalmış olan gelenekselci elit kesim tarafından belirlenmekteydi, bu partinin içeride gerçekleştirmiş olduğu en önemli politikardan birisi de güçlü bir muhalefet tavrını ortaya koyması olmuştur. Bu süreç içinde Baas Partisi Suriye içinde yer alan siyasal süreçlere oldukça önemli etkilerde bulunmuştur. Özellikle 1950 sensinde bağımsızlıklarını yeni ilan etmiş olan Arap ülkelerinde, Nasır'ın etkili olması ile güçlü bir Arap milliyetçiliği gelişim göstermeye başlamıştır. İlk kuşakta yer alan Arap Baasçılarına göre bir birleşik krallık ya da devlet oluşturmak sosyalist olan uygulamalardan da önemli bir yerdedi. 1958 senesine gelindiğinde Mısır'ın başında yer

alan Nasır ile birleşmek Baasçılar tarafından savunulan bir düşünceydi. Bu bağlamda Baasçıların en önemli politikaları özellikle Arap birliğini oluşturmak adına atılacak olan adımların başında Mısır ile birleşmek olmuştur. Gerçekleştirilecek olan bu birlik özellikle ilerde diğer Arap ülkelerinin de katılacak oldukları önemli bir hareket olarak görülmeye başlanmıştır. Yalnız bu birleşimin ardından Suriye içinde Mısır ile birleşimin ardından ortaya konulan ekonomik reformlar genç subayları rahatsız etmeye başladı. Bunun ardından darbe ile bu birliğin sonu gelmiş oldu. Darbeden sonra iki sene boyunca uygulanan politikalar Baas düşüncesinde olan orta sınıf ve kırsalda bulunan kişilere ters düşmüş, bu bağlamda Baas Partisi temel ilkelerinde belirli reformlar gerçekleştirmek zorunda kalmıştır.

Özellikle 1960 senesinden sonra Soğuk Savaş döneminden Yumuşama dönemine geçilerek ve Üçüncü dünya ülkelerinde uygulanmaya konulan yeni ekonomik girişimler Baas Partisinin temel yapısında değişimlere girmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra oluşturulmaya çalışılan birliğin kısa sürede dağılmasının ardından öncelikli olarak ekonomi alanında ki politikaların sosyalist sistemle bütünleştirilmesinin ardından gerçekleşebileceği Baas Partisi tarafından düşünölmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra Baas Partisinin temel düşüncesinde meydana gelen değişimler dış etkenler kadar iç etkenler de etkili olmuştur. Özellikle fakir kesimde yer alan ya da kırsal bölgelerde yaşayan azınlıkların parti içinde etkinliklerinin artması ile radikal kararlar alınmaya başlanmıştır. Lider olan insanların geliştirmiş oldukları bu söylem özellikle Arap sosyalizmine öncelik tanıyacak olan söylemin taşımacılığını yapmaktaydı.

Baas Partisinin kuruluşunda ki temeller özellikle 1960 senesinde meydana gelen ideolojik değişimler ile beraber farklılaşma yaşanmıştır. Parti özellikle içinde bulundurduğu azınlık grup ile günde güne temsilciliğini yaptığı orta sınıf ve kırsal kesimde yaşayan kişiler tarafından tepkiler toplamaya başlamıştır. 1963 darbesinin ardından başlamış olan Baas evresi bu darbe ardından Baas dönüşümüne neden olmuştur. Partinin kontrol mekanizmasının kırsal kesime kaymaya başladığı bu dönem tam olarak bir geçiş dönemi şeklinde nitelendirilmektedir. Eski dönem Baasçıları ile Yeni dönem Baasçıları arasında gerçekleşmeye başlayan güç politikaları ve mücadeleleri özellikle iç politikayı olduğu gibi dış politikaları da etkisi altına almaya başlamıştır. İç politikada üçüncü dünya ve Arap ülkelerinde uygulamaya konulmuş olan sosyalist politikaların etkisinde kalınarak toprakta yenileşme ve millileşme hedeflenirken dışarı da ise Irak ve Mısır ile Arap

birliğini oluşturmak adına görüşme girişimleri başlamıştır. Yalnız gelenekçi dönem Baasçıların istekleri doğrultusunda gerçekleştirilen beraberlik görüşmelerinin başarısız olması ile geleneksel olan Baas evresinin özellikle yeni dönem Baasçıları ile beraber Doğu Bloku ve Sovyetler Birliğine yakınlaşmalar başlamıştır.

1966 senesinde yönetime gelen neo-Baas ise Baasçı olan düşüncelerin radikalleşmesi son aşamalardan birisiydi. Bu dönem içinde meydana gelen millileştirme hareketleri ile ekonomik alanda devletin kontrolü çoğaldı; Sovyetler ile olan ilişkiler daha güçlü duruma gelmeye başlamıştır. Yapılan ikili görüşmeler sonucunda bu iki ülke, ekonomik bağımsızlığına ve özgürlüğüne karışmadan, kültürel, ekonomik ve askeri iş birliği anlaşmaları yapmışlardır. Yönünü Sovyetler Birliğine doğru çeviren Neo-Baasçılar, Arap ülkelerine yönelik olarak tutucular ve radikaller ayrımı gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede 1967 savaşının ardından güç mücadeleleri başlamıştır. Özellikle sosyalist düşünce sistemine önem verilmesi neo-Baas kanadının tutucu şeklinde sınıflandırdığı Arap ülkelerine karşı bir tavır takınırken Esad etrafında gerçekleşen liberal ve pragmatik kesim Arap yönetimlerine karşı daha ılımlı bir tavır takınmışlardır. Özellikle uygulamaya koyduğu politikalar ile kentlerde bulunan burjuvazi sınıfı kendisin yabancılaştıran Baas yönetimi içinde yaşanan güç mücadeleleri 1967 daha da sertleşmeye başlamıştır. Neo-Baas'ın liderliğini yapmakta olan Selah Cedit ile daha liberal bir yapıda bulunan ve bunu savunan Hafız Esad kapışmasından Esad galip gelmiştir.

Yaşanan iktidar mücadelesinde Esad'ın önde olmasının nedeni meshep bağlarının değil bölge ve aşiret bağları belirleyici olmuştur. Esad özellikle parti yönetiminde bulunan önemli askeri alanları eline geçirmiştir. Cedit ise sivil kısımda yer alan bölgelerde kendine bağlı olan kişileri atamıştır. Yalnız İkinci Dünya Savaşının ardından Suriye içinde modernleşme ve değişen dünya düzenini uygulama konusunda eli güçlü olan kısım orduydü. Bu bağlamda Suriye'nin proteryan yapısının bulunması iktidar mücadelelerinde oldukça önemli bir etkiye sahipti. Bu bağlamda Esad'ın Cedit ile girişmiş olduğu mücadelelerde kentli olan orta sınıf tabanını geniş olarak tutmaktaydı. Bunun nedeni neo-Baastan farklı biçimde iktidarlarının ilerleyen senelerde liberal ekonomi politikalarını uygularken sünni olan müslümanları yabancılaştırmamıştır.

1970 senesinde kan akıtılmadan Esad'ın ele geçirmiş olduğu ve 30 sene süren iktidarında Baas Partisinin pek ön planda olmadığı ekonomi alanında liberalleşme uygulamalarının olduğu bir dönemden oluşmuştur. Yaşanan bu değişimlerin en temelinde bölge

farklılaşması ve uluslararası şartların değişimleri oldukça etikili olmuştur. Özellikle 1970 senesinden sonar uygulanmaya başlanan neo-liberal ekonomik sistemler üçüncü dünya ülkelerinde sıkça uygulanmaya başlayan bir ekonomi politikası olmuştur. Bunun yanı sıra Orta Doğuda bulunan Arap ülkelerinde Arap milliyetçiliği yerine Vataniye düşüncelerinin daha ağır basmaya başlaması Baas Partisinin politikalarında değişimlere neden olmuştur. Bu bağlamda Hafız Esad'ın 1970 senesinde elde ettiği iktidarı 2000 yılına kadar sürmüş, Baas Partisinin ideolojik temelinde yer alan Arap birliği ve milliyetçiliği anlayışı yıkılarak Suriyelilik ve liberalizme dönüşmesine neden olmuştur. Yaşanan bu temel değişimler kendisini ekonomik açıdan yapılanmalar aşamasında ve yaşanmış olan Lübnan Savaşında açık biçimde göstermiştir. Suriye ile Mısırın arasında bulunan ilişkiler 1973 senesinde biten savaşın ardından Mısır'ın İsrail'le barış anlaşması imzalaması sonucunda biterken, yaşanmış olan bu olay Suriyenin Arap milliyetçiliği yerine vataniyecilik düşüncesini benimsemesine neden olmuştur. Suriye'nin yaşanan Lübnan savaşı esnasında Arap olan Filistinlilerin yanında değil, Hristiyanların yanında bulunmaları Baas Partisinde yaşanan ideolojik değişimlerin dış ilişkilere olan yansımalarını açık biçimde göstermektedir.

Sovyetler Birliği ile olan ilişkiler 1980 senesine kadar iyi biçimde sürmesinin nedeni 1960 senesinde olan pragmatik sebeplere dayanmaktadır. Bunların yanı sıra Esad yönetimi süresince Baas Partisinin düşünce ve uygulamalarının arka planda kaldığı, partinin ideolojik söylemlerinin içinin boşaltıldığı ve Esad'ın yönetimde bulunan tüm yetkileri elinde topladığı bilinmektedir. 1980 senesinden sonra Esad Yönetimine büyük bir muhalefet yapan Müslüman Kardeşler bastırılmış ve toplum gözetim altında tutulmuştur.

Bu dönem içinde liderlik kültürünün yaratılmaya çalışıldığı anlaşılmıştır. 1990 senesine doğru Esad hakkında yayımlanmış olan çalışmaların yüzü aşkın şekilde olmaları Suriye lideri ile ilgili oluşturulmaya çalışılan liderlik kültürünün bir kanıtı niteliğindedir. (Dam, 2000: 233). Yine bu dönem içinde Baas Partisi araçsal olarak kullanılırken ve toplum sivil biçimde kontrol atnda tutulurken partinin halen daha sosyalistliğine ve milliyetçiliğine vurguda bulunulmuştur. Yalnız bilinmelidir ki bu dönem özellikle parti ideolojisinde değişimlerin yaşandığı, pragmatizmin ön planda olduğu sivil olan toplum gözetim altında tutulurken, gözetleme ve denetleme alanında partinin bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Esad'ın Müslüman Kardeşler ile başlatmış

oldukları savaşta Esad'ın dini öne süren konuşmalar gerçekleştirilmesi pragmatizmin önemli örneklerini teşkil etmektedir. Bu bağlamda Esad iktidarında Arap Milliyetçiliğinin yerine Suriyelilik benimsenmiş başka bir ifade ile kavmiyetçiliğin yerini vataniye almış; sosyalizm düşüncesinin yerine de liberalizm benimsenmiştir. Yaşanan bu değişim Suriye'de iç politikalara da etki etmiştir.

Bunun yanı sıra 1990 yılından sonra dünya düzenin kendi lehine çevirmeye çaba gösteren ABD Irak işgaline girişken Suriyenin ise Batı koolisyonu içinde olması sistemde yaşanan değişimi iyi şekilde okuyan Esad'ın pragmatizmine bağlı biçimde gerçekleşmiştir. Suriye yaşanan Irak işgalinin ardından Orta Doğuda bulunan problemlerin temelinde yer alan Arap-İsrail çatışmalarına son vermeyi hedefleyen Barış Süreçlerinde yer almışlardır. Yapılan Barış Süreci İsrail ile Suriye arasında bir farklılığa neden olmamış olsa bile konjektür olarak bir değişime neden olmuştur. Bu süreçte yaşananlar Arap dünyası için ihanet değildir. Bunun nedeni, tüm Arap ülkelerinin İsrail'e karşı oluşlarını bir kenara bırakarak kendi çıkarları çerçevesinde yumuşamaya başlamış olmalarıdır. Bu bağlamda 1970 ve 1980 senelerinde askıya alınmış olan Arap Birliği düşüncesi bu yeni oluşan şartlar kapsamında düşünülmemiştir. 1990 yılından bu zamana kadar artmakta olan vataniye düşüncesinin Arap ülkelerinin bakış açısındaki önemini Suriye örneği içinde net bir şekilde görülmektedir.

Sonuç olarak bakıldığında uluslararası sistemde meydana gelen değişiklikler ve bunların bölge düzeylerinde olan etkileri Baas Partisinin ideolojik düşüncelerine yansımıştır. Oluşan bu yansımalar Baas Partisinin muhalefet olduğu dönemler ve iktidarda yer aldığı dönemlerde uygulamaya koymuş olduğu iç ve dış politikalar etkilerini göstermiştir. 1950 senesinde milliyetçi söylemlere uygun olarak, bölge seviyesinde gerçekleşecek olan Arap devleti düşüncesi dış politikada en önemli unsur biçiminde kodlanmıştır. Özellikle Baas Partisi içinde azınlıkta olan grupların etkilerinin artması ve gerçekleştirilmiş Arap Milliyetçiliğinin tam anlamı ile gerçekleşmemiş olması bunun yanı sıra 1960 senesinde sosyalizme yönelmeye başlamışlardır. Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ile yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Esad hükümeti ise Baas Partisinin içini boşaltarak ve onun düşüncelerini arka plana iterek Baasçı düşünce içinde bulunan milliyetçiliği ve sosyalizmi yok sayarak, liberalizm ve pragmatik bir düşünce yapısına yöneldi. Uluslararası sistem içinde öncelik kazanmış olan neo-Liberal politikalar Baas Partisinde kendisini hissettirmeye başlamış ve Suriye içinde uygulanmaya koyulmuş olan infitah

daha prgmatik yapıda bir dış politika anlayışını zorunlu hale getirmiştir.

KAYNAKÇA

- ALİ, T. (2003), *Bush Bağdat'ta: Irak'ın Yeniden Sömürgeleştirilmesi*, çev. Osman Hakınbay, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- AL-AHSAN, S. A. (1984), *Economic Policy and Class Structure in Syria: 1958-1980*, International Journal of Middle East Studies, Vol.16., No.3, s.301-323.
- ALBAYRAK, H. (2007), *İslam Birliğinin Nüvesi Olarak Türkiye- Suriye Birliği*, İstanbul: Vadi Yayınları.
- AL-BİTAR, S. ed-Din (1974), *The Implications of the October War for the Arab World*, Journal of Paletsine Studies, Vol.3, No.2, s.34-45.
- AL-JAZEERA(28.1.2008),*Profile:Sati'al-Husari*,
<https://www.aljazeera.com/focus/arabunity/2008/01/2008525184249157398.html>, 5.5.2019
- ARI, T. (2004), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu:Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- ARMAOĞLU, F. (1994), *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- ATLIOĞLU, Y. (2006), *Beşşar Esad'ın Siyasi ve Ekonomik Dışa Açılım Politikaları*, İstanbul: Tasam Yayınları.
- BE'ERI, E. (1970), *Army Officers in Arab Politics and Societies*, London: Pall Mall Press.
- BEININ, J. (1999), *The Working Class and Peasantry in the Middle East:From Economic Nationalism to Neoliberalism*, Middle East Report, No.210, s.18-22.
- BERKES, N. (1969), *İslamcılık, Ulusçuluk, Sosyalizm*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- BEN-TZUR, A. (1968), *The Neo-Ba'th Party of Syria*, Journal of Contemporary History, Vol.3, No.3 s.161-181.
- BINDER, L. (1964), *The Ideological Revolution in the Middle East*, New York: John Willey and Sons Inc.
- BOĞAZIÇI GÖSTERİ SANATLARI TOPLULUĞU (BGST) (2008). *Klasik Sömürgeciliğin Bölgeden Çekilişi ve Tükselen Arap Milliyetçiliği*,
<http://www.bgst.org/keab/keab140705bol2.asp>. 29.5.2019

- BOZGÖZ, F. (2006), *Arap Milliyetçiliği*, Sayı.39 (Kasım-Aralık-Ocak), Doğu-Batı Yayınları.
- BULUT, F. (1994), *İslamcı Örgütler*, İstanbul: Tümzamanlar Yayıncılık.
- CHATTERJEE, P. (1996), *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*, çev. Sami Oğuz, İstanbul: İletişim Yayınları.
- CLEVELAND, W. L. (2009), *A History of the Modern East*, 4 th Edition, Routledge, ABD: Westview Press.
- COMMINS, D. (1996), *Baath Party: Historical Dictionary of Syria*, London: Scorecrow Press.
- COUNTRY STUDİES (2008), *Concepts of Nationalism, Unity and the Arab Nation*, <http://www.country-studies.com/syria/concepts-of-nationalism,-unity,-and-the-arab-nation.html>. 10.4.2019
- ÇAĞLA, C. (2007), *Renan Irk ve Millet*, Cogito, Sayı.50, https://issuu.com/buyukkutuphane/docs/cogito_dergisi_-_say__50_-_bahar_20. 3.6.2019
- ÇANDAR, C. (1984), *Ortadoğu Üzerine Aykırı Düşünceler*, İstanbul: Bir Yayıncılık.
- DAM, N. V. (2000), *Suriye’de İktidar Mücadelesi*, çev. Semih İdiz ve Aslı Falay, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DAVIŞA, A. (2004), *Arap Milliyetçiliği Zaferden Umutsuzluğa*, çev. Lütfi Yalçın, İstanbul, Literatür Yayıncılık.
- DAWISHA, A. (2003), *Requiem for Arab Nationalism*, Middle East Quarterly, Vol.10, No.1, s. 25-41.
- DAWISHA, A. (1984), *The Motives of Syria’s Intervention in Lebanon*, The Middle East Journal, Vol.10, No.2, s. 228-237.
- DAWISHA, A. (1974), *The Transnational Party in Regional Politics: The Arab Ba’th Party*, Assian Affairs, Vol.5, No.1, s. 23-31.
- DEVLIN, J. F. (1976), *The Ba’th Party: A History From Its Origins to 1966*, California, Hoover Institution Press.

- DEVLIN, J. F. (1991), *The Ba'th Party: Rise and Metamorphosis*, The American Historical Review, Vol.96, No.4-5, s. 1396-1407.
- EL-HUSRI, S. (1998), *Arap Milliyetçiliği Üzerine: Arapçılık Nedir?*, Jean Leca, Uluslar ve Milliyetçilikler, çev. S.Derman, İstanbul, Metis Yayınları, s.148-150.
- EL-MALİK, E. A. (1971), *Çağdaş Arap Düşüncesi: Bağımsızlık-Sosyalizm*, çev. Adnan Cemil, İstanbul, Altın Kitaplar.
- FIRAT, M. ve KÜRKÇÜOĞLU, Ö. (2009), *Irak ve Suriye'yle Sorunlu İlişkiler*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- GALVANİ, J. (1974), *Syria and Ba'th Party*, MERIP Reports No.25, s.3-16.
- GINAT, R. (2000), *The Soviet Union and the Syria Ba'th Regime: From Hesitation to Rapprochement*, Middle Eastern Studies, Vol.36, No.2, s. 150-171.
- GİRİTLİ, İ. (1978), *Bugünkü Ortadoğu'nun Önemli Sorunları*, İstanbul: Türkiye Nihad Saray Vakfı Yayınları.
- GÜLER, Z. (2004), *Süveyş'in Batısında Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık*, İstanbul: Yeni Hayat Kütüphanesi.
- HAİM, S. (1962), *Arab Nationalism: An Anthology*, Los Angeles: University of California Press.
- HALLIDAY, F. (2004), *Devrim ve Dünya Siyaseti: Altıncı Büyük Gücün Yükselişi ve Düşüşü*, çev. Mehmet Moralı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- HARBI, M. (1998), *Arap Ulusal Mitini Sorgularken*, Jean Leca, Uluslar ve Milliyetçilikler, çev. S.Derman, İstanbul, Metis Yayınları, s.84-88.
- HAYES, C. J. (1995), *Milliyetçilik: Bir Din*, çev. Murat Çiftkaya, İstanbul, İz Yayınları.
- HINNEBUSCH, R. A. (2001), *Syria: Revolution From Above*, New York, Curzon Press Limited.
- HINNEBUSCH, R. A. (1990), *Authoritarian Power and State Formation in Bathist Syria: Army, Party and Peasant*, Colorado, Westview Press.

- HOPFINGER, H. ve BOECKLER, M. (1996), *Step by Step to an Economic System: Syria Sets Course for Liberalization*, British Journal of Middle Eastern Studies, Vol.23, No.2, s. 183-202.
- HOPWOOD, D. (1988), *Syria: 1945-1986: Politics and Society*, Boston, Unwin Hyman.
- HOURANİ, A. (2005), *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, İletişim Yayınları.
- HÜSEYİN, A. (1991), *İslam Dünyasına Siyasi Bakışlar*, İstanbul, İz Yayınları.
- İBRAHİM, F. ve WEDEL, H. (1997), *Ortadoğu'da Sivil Toplumun Sorunları*, çev. Erol Özbek, İstanbul, İletişim Yayınları.
- İHH (2008), *Tarihsel Süreçte Suriye*, <http://suriye.ihh.org.tr/suriye/tarihsel/surec.html>.8.6.2019
- İNAYET, H. (1997), *Arap Siyasi Düşüncesinin Tarihi*, İstanbul, Yöneliş Yayınları.
- İSTANBUL TİCARET ODASI (2000), *Suriye Ülke Etüdü*, İstanbul, İTO Yayınları.
- İSMAİL, T. Y. (2006), *Arap Dünyasında Kominist Hareket*, çev. Kemal Sarısözen, İstanbul, İTO Kapı Yayıncılık.
- JABER, K. S. (1970), *Arap Baas Sosyalist Partisi*, çev. Ahmet Ersoy, Ankara, Altınok Matbaası.
- JANKOWSKI, J. (2002), *Nasser's Egypt, Arab Nationalism and United Arab Republic*, London: Türkiye Lynn Ricanner Publishers.
- JORDAN, B. ve LENZ, A. (1999), *Yüzyılın Yüz Politikacısı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 1, Sayı 2, s.257-273.
- KARAKAŞ, M. (1999), *Farklılaşma ve Benzeşme Referansı Olarak Kimlik*, çev. Aysu Erinç, İstanbul Alfa Yayınları.
- KERR, M. (1967), *The Arab Cold War, 1958-1967: A Study of Ideology in Politics*, New York, Oxford University Press.
- KHADDURİ, M. (1973), *Arab Contemporaries: The Role of Personalities in Politics*, Baltimore and London, The John Hopkins University Press.
- KHOURY, P. S. (1991), *Continuity and Change in Syrian Political Life*, The American Historical Review, Vol.96, No. 4-5 s. 1374-1395.

- KIENLE, E. (1994), *Contemporary Syria: Liberalization Between Cold War and Cold Peace*, London, British Academic Press.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ö. (1972), *Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara, Sevinç Matbaası.
- LEWİS, B. (2004), *300 Yıldır Sorulan Soru: Hata Neredeydi?*, çev. Harun Özgür Turgan, Serpil Bilbaşar, İstanbul, Oğlak Yayınları.
- LEWİS, B. (2006), *Uygarlık Tarihinde Araplar*, çev. H.D. Yıldız, İstanbul, Pegasus Yayınları.
- LEWİS, B. (2007), *Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, çev. Selan Y. Kölay, İstanbul, Arkadaş Yayınları.
- LOBMAYER, H. G. (1997), *Suriye: Leviathan'ın Diyarı*, çev. Erol Öbek, İstanbul: İletişim Yayınları.
- LONGUENESSE, E. (1979), *The Class Nature of State in Syria: A Contribution to an Analysis*, MERIP Reports No.77, s.3-11.
- MANSFIELD, P. (2000), *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*, çev. Salih Yurdakul, İstanbul, Söylem Yayınları.
- MAOZ, M. (1991), *Esad- Şam'ın Sfenski*, çev. Hakan Gündüz, İstanbul: Akademi Yayınları.
- NAKAVİ, A. M. (1991), *İslam ve Milliyetçilik*, çev. H. Sönmez, Konya: Şubat Yayıncılık.
- OCHSENWALD, W. ve FISHER, S. N. (2003), *The Middle East: A History*, New York, McGraw-Hill Publishing Company.
- OKUR, M. A. (2004), *"Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye" Ortadoğu Siyasetinde Suriye (Der.) Türel Yılmaz, Mehmet Şahin*, Ankara, Platin Yayınları.
- OWEN, R. (1991), *1970'lerde Arap Ekonomileri*, Birikim Dergisi, Sayı 22, s.44-50.
- OWEN, R. ve PAMUK, Ş. (2000), *20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi*, çev. Ayşe Edirne, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

- ÖZTÜRK, M. (2004), “Genel Hatları ile 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Suriye”
Milletlerarası Ortadoğu: Kaos mu Düzen mi? (Haz.) Ali Ahmetbeyoğlu ve Diğerleri, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları.
- PERLMUTTER, A. (1969), *From Obscurity to Rule: The Syrian Army and the Ba'th Party*; The Western Political Quarterly, Vol.22, No. 4, s. 827-845.
- PERTHES, V. (1991), *A Look at Syria's Upper Class: The Bourgeoisie and the Ba'th*, Middle East Report, No.170 s. 31-37.
- PERTHES, V. (1992), *The Syrian Private Industrial and Commercial Sectors and the State*, International Journal of Middle Eastern Studies, Vol.24, No.2, s. 207-230.
- PERTHES, V. (1995), *The Political Economy of Syria Under Asad*, London, I. B. Taurus.
- PIPES, D. (1989), *The Alawi Capture of Power in Syria*, Middle Eastern Studies, Vol.25, No.4, s.429-450.
- PIPES, D. (1989), *Radical Politics and The Syrian Social Nationalist Party*, International Journal of Middle East Studies, Vol.20, No.3, s. 303-324.
- RABINOVICH, I. (1972), *Syria Under The Ba'th*, Jarusalem: Israel University Press.
- RIZA, R. (2007), *İttihad-ı Osmaniden Arap İsyanına*, çev. Özgür Kavak, İstanbul: Klasik Yayınları.
- ROBERTS, D. (1987), *The Ba'th and the Creation of Modern Syria*, London: Croom Helm.
- ROULEAU, E. (1967), *The Syrian Enigma: What is the Ba'th*, New Left Review, No.45, s.53-65.
- ROY, O. (2005), *Siyasal İslamın İflası*, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul: Metis Yayınları.
- RÜZGAR, M. (1991), *Ortadoğu ve Baas Partisi*, Birikim Dergisi, Sayı 22, s.18-21.
- SAID, E. (2003), *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ülner, İstanbul: Metis Yayınları.
- SANDER, O. (2000), *Siyasi Tarih: 1918-1994*, C.II, Ankara: İmge Kitabevi.
- SCHNAPPER, D. (1995), *Yurttaşlar Cemaati/ Modern Ulus Fikrine Dair*, çev. Özlem Okur, İstanbul: Kesit Yayınları.
- SEALE, P. (1965), *The Struggle for Syria*, New York: Oxford University Press.

- SEALE, P. (1988), *Asad of Syria: The Struggle for the Middle East*, Berkeley: University of California Press.
- SEALE, P. (1993), *Interview with Syrian President Hafız al-Asad*, Journal of Palestine Studies, Vol.22 No.4, s.111-121
- SHARABİ, H. (1966), *Nationalism and Revolution in the Arab World*, Princeton: D.Van Nostrad Company. Inc.
- SMİTH, A. D. (2004), *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞEN, S. (2004), *Ortadoğuda İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- ŞENTÜRK, D. (2003), *Ortadoğuda Arap Birliği Rüyası: Saddam 'ın Baası*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- TALHAMI, G. H. (2001), *Syria: Islam, Nationalism and the Military*, Middle East Policy, Vol.8, No.4, s.110-127.
- TİBİ, B. (1998), *Arap Milliyetçiliği*, çev. Taşkın Temiz, İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- TORREY, G. H. (1969), *The Ba'th Ideology and Practice*, The Middle East Journal, Vol.23, No.4, s.445-44470.
- TURAN, Ö. (2002), *Tarihin Başladığı Nokta: Ortadoğu*, İstanbul: Yaydağ Yayınları.
- ÜLKEN, H. Z. (1992), *Türkiye 'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları.
- WETENPAUGH, K. D. (1996), *Creating Phantoms: Zeki al-Arsuzi, the Alexandretta Criss and the Formation of Modern Arab Nationalism in Syria*, The Middle East Journal, Vol.28, No.3, s.363-389.
- ZUBAIDA, S. (1994), *İslam, Halk ve Devlet*, çev. Sami Oğuz, İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Zişan Özenir, Hatay'ın Antakya ilçesinde doğmuştur. İlköğretim ve liseyi Hatay'da tamamladıktan sonra 2009 yılında Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünü bitirmiştir. Aynı tarihlerde Hukuk bölümü de bitiren Özenir, üniversitenin üçüncü yılında İngiltere'de, Nottingham Trent Üniversitesinde bir yıl eğitim almıştır. İleri derecede Arapça ve İngilizce bilen Özenir, 2006 yılından beri Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nde (UNHCR) gönüllü olarak çalışmakta ve günümüzde kamu kurumunda uzman memur olarak çalışmaktadır.

